

a falu

2016. nyár

XXXI. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

› Fenntartható kistérség
fejlesztési kihívások

› Táj értékek a
Gyergyói-medencében

› Erdőhorvati kitérés
lehetőségeinek
vizsgálata

› Az idők
turizmusának
hatásai a falusi
szálláshelyeken

Szerzők

Dr. Dinya László	egyetemi tanár, Károly Róbert Főiskola
Bertus Zoltán	PhD hallgató, SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék
Bíró Gabriella	kommunikációs referens, Herman Ottó Intézet
Hamvas László	Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és társadalompolitika doktori program
Hichman Dávid	MSc. ösztöndíjas, Kecskemét Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal,
Hogyor Veronika	okleveles geográfus, referens, Herman Ottó Intézet
Kiss Gábor	szakmai tanácsadó, Herman Ottó Intézet, a Zöldutak Módszertani Egyesület alelnöke
Kovács Erika Rozália	okleveles molekuláris biológus, referens, Herman Ottó Intézet
Pécsi Zsófia	okleveles tájépítésszámológus
Romvári Róbert	PhD hallgató, Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola
Wirth Gábor	PhD-hallgató, Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Doktori Iskola, Gödöllő
Zsarnóczky Martin	PhD-hallgató, Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Doktori Iskola, Gödöllő

orfa

Veress Gerzson

KÉP, DÁLIA-KERETBEN

Vázába kívánkozik ez a nyár-
mint lány a szélben:
lobogós, sudár.

(a kertben kis lámpások égnek
árnyékká zuhan, kísér a lépted)

Aki emlékebe öltözött,
köd szövőszékét kattogtatja,
maga köré gyűjti a szavakat,
pikkelyezi magát, takarja,
egy mozdulat lendületét,
a lángbaborult dáliákat-
aki emlékebe öltözött,
jaj annak, nincs bocsánat.

A kertben kis lámpások égnek
piroszöld lánggal úgy lobog
valamennyi mint égi ének
fénylő ágyások-kórusok

Ám ki emlékebe öltözött,
százszor jaj annak,
nincs bocsánat,
hiába hívja maga köré
képkeretnek a dáliákat.

A FALU

Alapítva: 1985
Alapító: Agroinform Kiadó
és Nyomda Kft.

Szerkesztő bizottság:

Németh Tamás
elnök

Csatári Bálint
Csonka-Takács Eszter
Dinya László
G. Fekete Éva
Kovách Imre
Ligetvári Ferenc
Mezőszentgyörgyi Dávid
Ónodi Gábor
Podmaniczky László
Szörényiné Kukorelli Irén
Tóth Albert

Szerkesztőség vezetője:
Eperjesi Tamás

Felelős szerkesztő:
Dénes Zoltán

Felelős kiadó:
Mezőszentgyörgyi Dávid

1223 Budapest Park utca 2.
Telefon: 06-1-362-8100
Központi e-mail cím:
hermanottointezet@hoi.hu
E-mail: avalu@hoi.hu
www.agrarlapok.hu

ISSN 0237-4323

Megjelenik minden évszakban

A borító és a belív képeinek forrása:
Cserhádi László,
www.shutterstock.com

Tartalom

5

Dr. Dinya László

Fenntartható kistérség fejlesztési
kihívások

21

Hogyor Veronika –

Kovács Erika Rozália –

Pécsi Zsófia – Romvári Róbert

Táji értékek

a Gyergyói-medencében

33

Wirth Gábor

Gárdonyi imázsa a turisztikai
funkciók tükrében

47

Bíró Gabriella

A természet ünnepe

65

Zsarnóczky Martin

Az idősek turizmusának hatásai
a falusi szálláshelyeken

51

**Bertus Zoltán –
Hochman Dávid**

Erdőhorváti kitörési
lehetőségeinek vizsgálata

65

Kiss Gábor

A magyarországi natúrparkok
tervszerű és széleskörű együtt-
működésen alapuló fejlesztése

61

Hamvas László

Vidékfejlesztés: célra tartás vagy
újrátöltés?

Az **A falu** szerzői és lektorai – a folyóirat újraindítása óta – díjazás nélkül végzik a munkájukat, ezzel járulnak hozzá a fenntartásához. A megjelent írásművek ezért csak a szerző, illetve a Kiadó hozzájárulásával használhatók fel.

Fenntartható kistérség fejlesztési kihívások

Dr. Dinya László

A fenntarthatóság korunk alapvető kihívása, mert benne koncentrálódik globális problémáink összefonódó, komplex rendszere. Az összefonódás értelmezhető gazdasági – társadalmi – ökológiai dimenzióban éppúgy, mint az eltérő szintű (helyi – térségi – nemzeti – globális) kihívások kölcsönös kapcsolatrendszerében. Ennél fogva bármelyik átfogó globális, vagy bármilyen térségi kihívásra keresünk adekvát válaszokat, előbb-utóbb eljutunk a fenntarthatósági paradigmaváltás szükségességéhez. Mindezt kevésbé preferálják azok a döntéshozók, akik inkább rövidtávon gondolkodnak, főként részérdekeket képviselnek, az egyszerű, gyors és mediogén megoldásokat kedvelik. Nagy valószínűséggel ezért is haladnak oly vonatottan a fenntartható fejlődés érdekében elkerülhetetlen nemzetközi megállapodásokat célzó tárgyalások, vagy ezen megállapodások végrehajtása. Ezúttal a fenntarthatósági kihívásokat „alulnézetben”, kistérségi szemszögből tárgyaljuk, mert meglátásunk szerint a kistérségek helyzetének alakulása „mint cseppben a tenger” jól mutatja nemcsak a különféle szintű kihívások összekapcsolódását, de a kihívások kezelésében tanúsított gyengeségeinket is. Először „felülnézetben” közelítünk a kérdéshez, majd számos megállapítást teszünk „alulnézetben”, fontolgatva a térségfejlesztés lehetséges alter-

natív megoldásait, és az abból következő megvalósítási problematikát is. Végezetül néhány pontban összefoglaljuk, hogy véleményünk szerint az e téren eddig elért tapasztalatok, eredmények hogyan hasznosíthatók a jövőben. Annyit mindenesetre előre bocsátunk, hogy a kistérségek helyzete meglehetősen gyorsan polarizálódik, az ország egyre inkább kettészakad. Ezért ami 2012 őszén (a fejlesztési metodikánk tesztelése idején) akár előremutató meglátás, javaslat is lehetett (volna), az ma már csak ‘post festam’ okoskodásnak tűnhet. De legyünk optimisták: úgy is felfogható, hogy még mindig nem késő...

Kistérségi kihívások „felülnézetben”

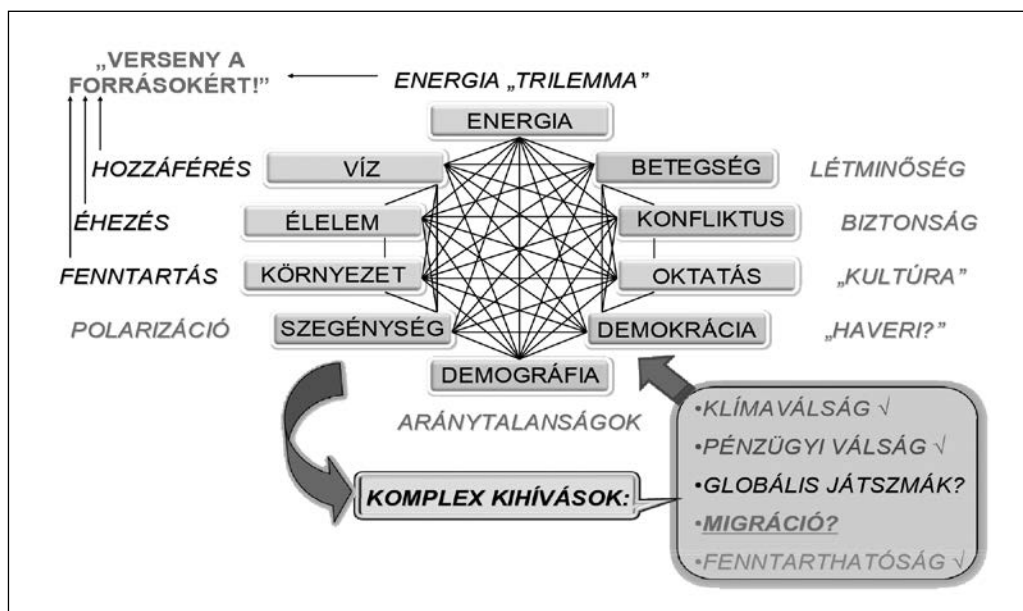
A fenntarthatóság (fenntartható fejlődés) fogalma a XX. század nyolcvanas éveinek elején jelent meg nemzetközi szinten, és a szociális, valamint a környezeti problémák felismerését, ezen problémák összefüggését a gazdasági fejlődéssel jelentette. Idővel szakértői körökben alapvetően egyetértés alakult ki abban, hogy ezeket a problémákat nem lehet (pontosabban lehet, de nem célszerű) külön-külön kezelni, hanem csak együttesen megközelítve. A fenntartható fejlődés általános ismertségét Lester R. Brown „Building a Sustainable Society” című műve váltotta

ki (Lester R. Brown, 1982), majd a valamivel későbbi Brundtland-jelentés óta (1987) szerepel a közbeszéd fókuszában. Legutóbb a párizsi globális klímacsúcs végén elfogadott, sokak által történelmi jelentőségűnek aposztrofált egyezmény (UNO, 2015) irányította a közvélemény figyelmét a fenntarthatóságra. A médiában és laikusok többségében (tisztelt az elenyésző kivételnek) nemigen merül fel, hogy a perifériára sodródó településekről, kistérségekről szóló vitának köze lehetne a fenntarthatósághoz. Éppen ez a hiányérzet volt az egyik motiváció, amely arra indított bennünket, hogy ilyen szemszögből (is) értelmezni próbáljuk a kistérségek fejlesztését. A másik ösztönzőnk pedig az volt, hogy az események alakulása egyre több olyan megválaszolatlan kérdést vetett fel (és vet fel ma is), amelyek egy kutató számára kézenfekvők, mégsem teszi fel (vagy nem szívesen teszi fel) szinte senki.

A globális kihívásokról idők során számos rövidebb-hosszabb lista született, és köztük

jelentős az átfedés, ami fontos, mert azt jelzi, van egyfajta konszenzus abban, milyen feladatokkal szembesülünk az elkövetkező évtizedekben. Az más kérdés, hogy a teendők felvázolásánál többnyire külön-külön foglalkoznak az egyes kihívásokkal, ami véleményünk szerint alapvető hiba. Tudniillik a kihívások közötti kölcsönhatások (azok komplex rendszerének) ismerete és kezelése legalább annyira fontos, mint az egyes kihívásoké. Ezt jól illusztrálja az a lista (R. Smalley, 2005), amelyet továbbgondolva, aktualizálva alkalmasnak találtunk számos komplex kihívás, így a térségfejlesztés kérdéskörének megközelítésére is. (1. ábra)

Eredetileg a tíz nagy kihívás egy Nobel-díjas tudósokból álló szakértői csoport fontossági alapon rangsorolt listáját, és a kihívások néhány mondatos értelmezését jelentette. Véleményünk (és tapasztalatunk) szerint azonban jó keretet is ad a további, tágabb és aktualizálható értelmezéseknek, amit az 1. ábrán látható „hívószavakkal”, kiegészítésekkel

1. ábra

Globális kihívásaink a következő évtizedekben (R. Smalley, 2005 nyomán saját szerkesztés)

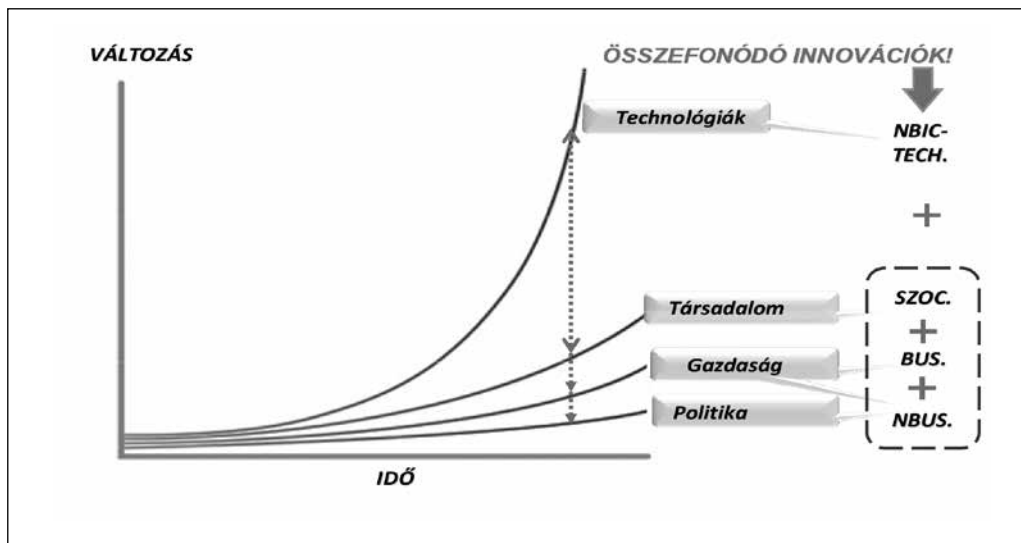

meg is tettünk. A rangsor élén eredetileg az *energiaprobléma* áll (a „trilemma” kifejezés a biztonság – hozzáférhetőség – megújuló források hármasságát jelenti), ezt követi a *vízellátás*, majd az élelmezés és a (természeti) *környezet* fenntarthatóságának problémája. Amíg a rangsorban előbb álló kihívásra nem adunk adekvát választ a további kihívások sem kezelhetők eredményesen. Példaként: ha gond van az energiaellátással, a vízellátó rendszerek sem működnek, energia és víz hiányában pedig az élelmezés megoldhatatlan – és mindennek peremfeltétele a természeti erőforrások (környezet) fenntartható használata. Hozzátehetjük: a természeti környezet önmagában is egy komplex kihívás, benne az input és output oldali kihívások összefüggő rendszerével.

Ezek a gazdasági és természeti környezet nagy kihívásai, amelyeket követően a rangsorban már a társadalmi kihívások jönnek: a *szegénység* elleni programok csak akkor lehetnek sikeresek, ha az energia – víz – élelmezés ellátás már működik és a fenntartható (élhető) környezet is biztosított. Az elviselhetetlen mértékű társadalmi szakadékok (szegénység) az *egészségügy* számára is nagy kihívással járnak (betegségek), *konfliktusok* (terrorizmus) gerjesztői és a társadalmi értékrendet szétzilálják (*oktatás, demokrácia*), miközben a *demográfiai* torzulások (egyrészt túlnépesedés, másrészt elöregedés) további kihívásként jelentkeznek. Miután ezek a kihívások – szemben a szelektív megközelítésekkel - egyfajta „komplex probléma-gubancot” képeznek, a kezelésük (megoldásuk) is csak komplex módon lehet eredményes. Ennek ma még igen kevés jelét látni... Pedig e nélkül megérteni (diagnosztizálni) és értelmesen megválaszolni az olyan komplex kihívásokat, mint a klímaváltság, pénzügyi (gazdasági) válság, globális hatalmi játszmák (amelyekhez szorosan köthető a „verseny a korlátozott természeti erőforrásokért”), a fenntarthatóság, vagy éppen a migráció – gyakorlatilag lehetetlen.

Mindezekre a kihívásokra egyenként és összességükben (komplexitásukban) is érvényes az a tapasztalat, hogy *változásuk exponenciálisan* gyorsul. De ez nem azt jelenti, hogy azonos mértékben: a leggyorsabban a technológiák változnak, különösen az ún. *NBIC-jelenségnek* a következtében, azaz a nano-, info-, bio- és kognó-technikai innovációk összefonódása révén. A miniatürizálás (nanotechnológia), az egyre korszerűbb hálózati hard- és szoftver megoldások (infotechnológia), az élettudományi felfedezések gyakorlati alkalmazása (biotechnológia), nem utolsó sorban pedig a tanítási és tanulási technológiák (kognó-technika) egymást erősítő hatásai nagyon rövid idő alatt radikálisan átformálják egész életünket, életmódunkat. Csak két jellemző előrejelzés: a 2025-ben várhatóan legnépszerűbb 10 szakmát 2005-ben még nem is ismertük. Vagy: a mai 18 évesek a következő 20 év alatt átlagban(!) tízszer fognak szakmát váltani. (M. Grothaus, 2015) Milyen kihívásokat támaszt mindez jelenlegi oktatási-képzési intézményrendszerünkre, üzleti modelljeinkre, közigazgatási és politikai rendszerünkre nézve?! Beleértve például a migrációs mozgások kezelését, az interkulturális konfliktusokat és a multikulturális társadalmakat, vagy munkahelyeket. (2. ábra)

A társadalmi szféra (intézményrendszer, értékrend) képtelen a technológiai változások sebességével átalakulni, a gazdaság (üzleti modellek, menedzsment módszerek) még ennél is lassabban reagál. Ez utóbbinak egyik fontos oka az ún. „*haveri kapitalizmus*” (crony capitalism) egyre jobban feltárt globális jelensége (The Economist, 2014), amely lényegében a nagy gazdasági érdekcsoportok „foglyává vált” kormányzatokat (captured state) jelenti globális és makroszinten egyaránt. Az 1. ábrán jellemeztük a „demokrácia” nagy kihívását, mert ebben a sajátos „haveri” demokráciában a jogi szabályozás már csak papíron szolgálja a választókat. Ez a jelenség mára országoként eltérő mértékben, de általánosság

2. ábra

Működési szféráink diszharmóniája (saját szerkesztés)

vált, és lényegében a nagy érdekcsoportok szolgálatában álló kormányzást jelenti – ami gyakorta az érdekcsoportok számára előnytelen intézményi változtatások lefékezését, megakadályozását, sőt a társadalmi érdekekkel szembenálló „játékszabályok” érvényesítését (pl. társadalmi polarizációt növelő adóztatás) eredményezi.

Az eltérő sebességű változás *növekvő diszharmóniát* eredményez az egyes szférák között, ugyanakkor pedig a társadalmi – gazdasági – és főként a politikai intézményrendszer egyre erősödő, fékező hatását is a technológiai fejlődésre, éppen a ma még legfejlettebb országokban. Ez pedig a kevésbé fejlettek számára növekvő esélyt ad a felzárkózásra, sőt az időhorizont függvényében akár a fejlettebbek megelőzésére is. Gondoljunk bele: a kialakult infrastruktúrák, szilárd intézményrendszerek hiánya jelentős mozgásteret nyújt a fejlődő országoknak a lehető legkorszerűbb technikai megoldások bevezetésére. Ez az egyik magyarázata annak, hogy például a mobiltelefon szolgáltatásokat használó lakosság aránya jóval magasabb a fejlődő országokban

a fejlett (és egyébként is idősödő népességű) országokhoz képest. Vagy: kiépült energia-hálózatok hiányában miért terjed a fejlődő országokban nálunk elképzelhetetlen sebességgel a napenergia, szélenergia decentralizált használata. Ami más olvasatban annyit jelent, hogy a fejlett országok jelenlegi gazdasági – társadalmi- politikai berendezkedésének „tehetetlensége” (ellenállása) felidézi technológiai előnyük eltűnésének veszélyét.

Itt az ideje a „non-tech” innovációknak (is)

Az előzőeken túl még van egy további sajátos következménye a társadalmi – gazdasági – politikai berendezkedés tehetetlenségének: rendkívül lassan barátkozunk meg a gondolattal, hogy az innováció sokkal többet jelent (kell, hogy jelentsen) pusztán új termékek és/vagy új technológiák bevezetésének. Ez az innováció tipikus technokrata megközelítése, amely adekvát lehetett (kis túlzással) az ipari forradalom idején, de a tudásgazdaság és tudástársadalom korában anakronizmus. Már

J. Schumpeter (1934), majd M. Porter (1990) is régen kifejtette, hogy az ún. „tech-innovációk” mellett innovációnak tekintendők az újszerű piaci megoldások (pl. üzleti modellek), szervezési megoldások (pl. újszerű értéklánc) is, amelyeket – szemben a „hard” (kemény) jellegű tech-innovációkkal - „soft” – azaz „puha” - innovációknak is nevezhetünk. Ezek nélkül ugyanis a tech-innovációk eredményes gyakorlati alkalmazása egyre kevésbé lehetséges, mondhatnánk lehetetlen.

És innen már csak egy lépés, hogy tudomásul vegyük (*Dinya L. et al., 2004*) a *nonbusiness innovációk* gyorsan növekvő fontosságát, értve ez alatt az üzleti szektoron kívül ugyan (*nonbusiness*), de még a gazdasági szférán belül(!), azaz a közszektorban (közszolgáltatási intézményrendszer) és a civil szektorban (*nonprofit szervezetek*) bevezetendő innovatív megoldásokat. Gondoljunk csak a számtalan feszültséggel terhelt oktatási, egészségügyi, közigazgatási szolgáltatásokra, vagy *nonprofit szervezetek* oldaláról a nemzetközi összehasonlításban rendkívül gyenge (ha úgy tetszik versenyképtelen) civil társadalmunkra. De legalább ennyire megérett az igény a társadalmi értékrend, vagy a társadalmi elosztás jelentős, innovatív átalakítására, ami már az előzőektől eltérően nem is a gazdasági, hanem a társadalmi innovációk területét képezi. (2. ábra)

Ha a *non-tech innovációk* körébe soroljuk a *soft-jellegű üzleti innovációkat*, a *nonbusiness gazdasági innovációkat* és a *társadalmi innovációkat* is, akkor – látván a globális trendeket – nem túlzás kijelenteni, hogy ideje megfelelő súllyal kezelni a *non-tech innovációkat*. Különben esélytelenné válik a társadalom, a gazdaság, és igen – a politikai intézményrendszer felzárkóztatása is a gyorsuló *tech-innovációkhoz*. Mindez nem utópia – feltéve, ha tudatosan azoknál a döntéshozóknál is, akik a 2014-2020 (+2 év) közötti időszakban az EU-s és a hazai költségvetési forrásokból innovációra

fordítható (fordítandó) mintegy 1.200 milliárd Ft nagyságú forrás felhasználását intézik. Annál is inkább, mert innovációs célokra hazánkban ekkora forrás utoljára áll rendelkezésünkre... De ha ezt döntően *tech-innovációkra* (vagy ami még rosszabb, *innováció* címen más célokra) fordítanánk, hagyományosan negligálva a *non-tech innovációkat*, akkor könnyen bekövetkezhet számunkra is az a helyzet, amivel még a rendszerváltás - és összeomlás - előtti Szovjetuniót ironikusan jellemezték: „talpig fegyverben... mezítláb”.

Mindezeket több alkalommal publikáltuk már (például: *Dinya L., 2012, 2015*) – ezúttal a kistérségek fenntarthatóságához kapcsolódva, mint az ahhoz vezető út egyik nagyon fontos elemére hívjuk fel rá a figyelmet. Nem beszélhetünk azonban a fenntarthatóság kistérségi szintű megvalósításáról, ha nem látjuk tisztán a kihívások természetét, okait, alakulásuk tendenciáit, egymással való kölcsönhatásaikat – magyarárnak pontos diagnózisunk.

Diagnózis „alulnézetben”

Nagyon meglepődnénk, ha a rendelőben az orvos pusztán ránézésre, anélkül hogy kommunikációba bocsátkozna velünk, máris közzölné, milyen kúra szükséges. A kistérségek süllyedésének kezelésekor nagyjából mégis ez történik. (*Dinya L. 2015*) Rendkívül kevés szó esik a válsághelyzetet ténylegesen előidéző tényezőkről, annál több az alternatív javaslat a kezelésére. Mintha orvosként a látzat tekintenénk a betegségnek, amelyet kezelniünk kell, és nem a látzat kiváltó tényező(ke)t. Meggyőződésünk szerint nem a térségek lecsúszása a probléma (az „csak” a tünet, mint betegség esetén a láz), hanem a lecsúszást előidéző tényezők együttese. De ez igaz a klímaváltságra, a pénzügyi válságra, migrációra, stb. is... Éppen emiatt próbálkoztunk egyfajta „józan” megközelítéssel 2012 őszén (*Dinya L., 2012*), hangsúlyozva a következőket:

• Több évtizede a menedzsment különféle területein dolgozván tudjuk, hogy a perfekt diagnózishoz számos kiváló módszertani fogódzó kínálkozik, amit (Talleyrand-dal szólva) „több mint bűn – hiba lenne” nem alkalmazni...

• Csak racionális kérdésekre adható racionális magyarázat...

• Komplex kérdésre egyszerű válasz nem adható – aki mégis egyszerű választ vár, az laikus, aki pedig egyszerű választ is ad, az politikus... és a kettő kombinációja életveszély...

• Ha bárki úgy gondolja, korrekt diagnózis nélkül ésszerű terápiát lehet javasolni, azt hazárdörnek hívják...

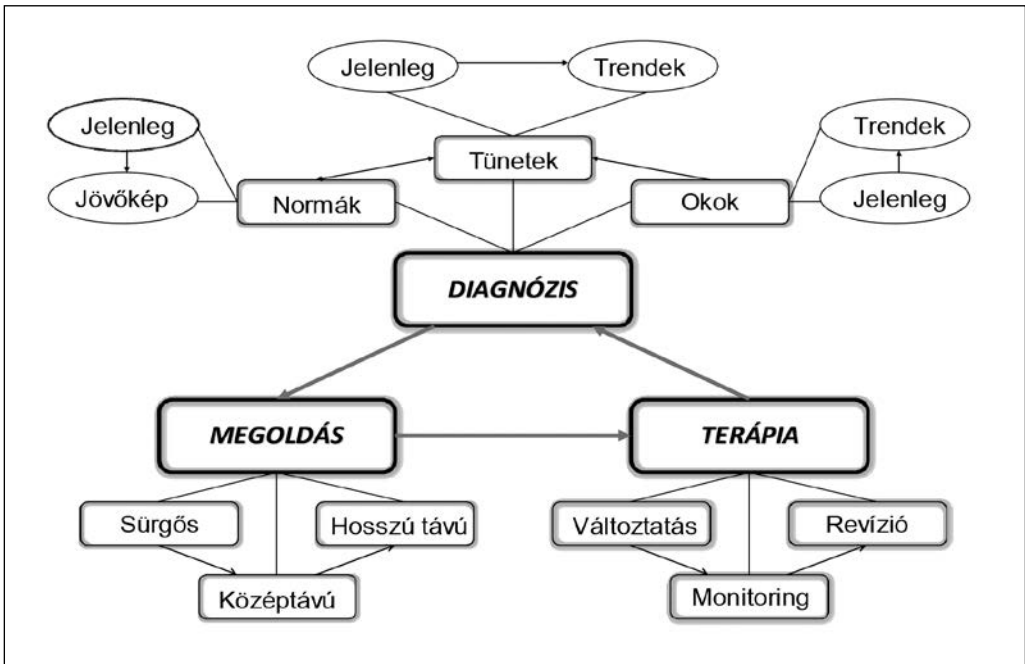
• Végezetül pedig emberi megoldást a térségek válságára csak a ráció és emóció szintézisével tudunk elgondolni...

Ezért véleményünk szerint rendkívül félrevezető, ha bárki abból a feltevésből indul ki,

hogy a térségek válságának fenntarthatóságot megcélzó kezelése a jelenleg preferált módszerekkel jó megoldás. Tűzoltásra esetleg igen, de a menedzsmentben pontosan tudjuk, hogy aki berendezkedik az állandó tűzoltásra, annak előbb-utóbb csak a romeltakarítás marad a feladata... Márpedig korrekt diagnózis hiányában csak tűzoltásra (akkut kezelésre, „lázcsillapításra”) van mód. Ezért racionális első lépésben egy ésszerű diagnózist elkészíteni, az arra alapuló megoldás(ok)ot kidolgozni, majd elkezdni a „terápia” megvalósítását. (3. ábra)

Ez utóbbi igen hosszú és költséges menetelet jelent, amelynek a végén feltehetőleg egy, az induló helyzettől alapvetően különböző kistérség születik – akár sikeresek leszünk, akár nem...

A *diagnózis* tehát nemcsak a tünetek, de azok okainak tárgyyszerű feltárását is jelenti, mégpedig mindezek jelenlegi helyzetét és változási tendenciáit (trendeket) egyaránt.

3. ábra

Diagnózis – megoldás – terápia kapcsolódása és részfeladataik (saját szerkesztés)

Ez azért fontos, hogy megértsük: ha semmit sem teszünk (BAU = Business As Usual, azaz „szokásos üzletmenet” esetén) mi várható a jövőben? És ugyancsak fontos tisztázni, hogy mit tekintünk normális állapotnak jelenleg (normák), illetőleg mi lenne a jövőbeni kívánatos állapot (jövőkép, vízió). Mindezek ismerete, feltárása, kimunkálása alapfeltétele egy racionális megoldás kidolgozásának, de ma még számos eleme hiányzik:

- Vannak szekunder statisztikai információk a jelenlegi helyzetről, de értelmezésükben (pl. mi a normális, elviselhető mérték az érdekeltek számára?) egyáltalán nincs helyi konszenzus, akárcsak a tényezők várható alakulását illetően (trendek).

- Teljesen eltérő helyi magyarázatok léteznek a problémák (tünetek) okairól, főként azok kölcsönhatásáról, várható alakulásáról

- Sokféle publikus és/vagy rejtett jövőképpel rendelkeznek a helyi történéseket mozgató érdekcsoportok (milyen kistérségben kellene élnünk?), de ezeknek köze nincs egymáshoz, a nyilvános tárgyalások / kommunikáció nem ezekről folyik (helyi közbeszéd) – legfeljebb következtetni lehet egyes fontosabb szereplők mozgásából azokra...

...és akkor még csak a *diagnózis* problémáiról beszéltünk. Mindezekben nagyvonalúan túllépve mégis sok szó esik a közbeszédben / döntéshozók nyilatkozataiban a *megoldásokról*. Arról viszont már sokkal kevésbé, hogy a sürgős (tűzoltás szerű) beavatkozásokon túl a valódi, tartós („fenntartható”) eredményeket ígérő közép-, és még inkább hosszú távú megoldás mi lehetne. Márpedig a lehetséges fenntartható megoldásban történő megegyezés után még igen keserves és buktatókkal terhelt, hosszú folyamat annak a *megvalósítása (terápia)*, amely a jelenlegi helyett egy alapvetően új status quo kiépítését (változtatásokat), a folyamat állandó és hatékony monitorozását, szükség szerint a rugalmas módosításokat (revízió) foglalja magába. (3. ábra)

Alapkérdés: „... törvény a tiszta beszéd”

Eltérően a fent idézett költői tanácstól a térségfejlesztés napi gyakorlatában nem mindig ügyelünk a fogalmak precíz, „tisztá” használatára. Ez gyakori forrása a kommunikációs zavarnak, félreértéseknek, sőt konfliktusoknak is. A „tisztá közbeszéd” érdekében nem árt hangsúlyozni a következőket: (az idézett adatok forrása: *EUROSTAT, 2015*)

- **Vidékfejlesztés:** messze több mint a mezőgazdaság fejlesztése. Hazánkban a munkahelyek 39%-a van a vidéki térségekben, de csak 5%-a a mezőgazdaságban. A mezőgazdaság foglalkoztató (munkahelyteremtő) képessége korlátozott – még akkor is, ha a munkaigényes ágazatok arányának növekedésében vannak tartalékaink.

- **Mezőgazdaság:** jóval több, mint pusztán élelmiszertermelés. A mezőgazdasági termelés 70%-a valóban élelmiszer (közvetlenül, vagy közvetve), de 30%-a más célokat szolgál (ipari nyersanyag, energia, stb.).

- **Önfenntartás:** gyakran az önellátás szinonimájaként használják, pedig annál sokkal több. Hogy a Bibliát idézzük: „nem csak kenyérről él az ember...”, vagyis az alapvető szükségletek kielégítésén túl sok egyébre is szükség van a minőségi életvitelhez. A XXI. század közepe és a 9 milliárd fős emberiség felé haladva, a globális hálózati társadalom és gazdaság szereplőiként, gyorsan bővülő technikai lehetőségek birtokában talán az alapvető szükségleteket kielégítő önellátást (autarchiát) is globális szinten kellene értelmetlen és megvalósítani. És az önfenntartást is, mint az alapvető szükségletek kielégítésén túl a lehető legmagasabb életminőség fenntartható módon történő biztosítását. Rendszerelméletből tudjuk, hogy „ami igaz egyenként a részekre, nem igaz az egészre”. Lehetséges törekedni sok kicsi önellátó, „sziget-szerűen” működő (öko-)közösségre, de ebből nem jön ki a globális rendszerszintű fenntarthatóság, sőt...

- **Fenntartható térség:** sokan egy térség fenntarthatóságát azonosítják a prosperáló helyi gazdasággal, pedig ettől el nem választható a fenntartható helyi közösség és a fenntartható természeti környezet (másként: a természeti erőforrások fenntartható használat). A helyi gazdaság fejlesztése természetesen nem mellőzhető, viszont csak szükséges, de messze nem elégséges feltétele a fenntartható térségnek (településnek, stb.).

- **Külső támogatás:** jóval komplexebb és sokrétűbb, mint pusztán a pénzforrások beömlésztése a térségbe. Egy térség süllyedésének megállítása jóval több, mint pályázatos (ilyen-olyan költségvetési) pénzek időleges rendelkezésre bocsátása. Szükség van humán tőkére (tudásra), támogató (és nem akadályozó) jogszabályi háttérre, normálisan működő helyi társadalomra (közösségre), az infrastruktúrák, közszolgáltatások fejlesztésére, stb. Számos tapasztalat mutatja, hogy ezek hiányát (hiányosságait) pusztán pénzügyi köldökzsinórral nem lehetséges helyettesíteni. Sőt, némely szakértők már alig várják a pályázatos világ lezárultát, mert a pénzügyi támogatásokat kifejezetten „mérgezőnek” ítélik, miután torzítja, felborítja az egészséges helyi folyamatokat.

- **Helyi gazdaság:** sokan (főként a laikusok) a helyi gazdaság fellendítését a termelőágazatok fejlesztésére egyszerűsítik le. Ez azonban helyfüggő, mindenesetre vegyük figyelembe, hogy a hazai GDP 54%-át a harmadik (szolgáltatási) szektor, 39%-át a második (ipari) szektor és mindössze 7%-át a primer (kitermelés, agrárium) szektor termeli meg. Vagyis a termelőágazatok (primer + szekunder szektor) együttes hozzájárulása a GDP-hez 46%, a tercier szektoré pedig 54%. A helyi gazdaságfejlesztés ezt nem hagyhatja figyelmen kívül a termelő ágazatokra történő egyoldalú fókuszálással. Egy olyan világban, amelyben a technológiák rohamlépésben váltják ki már nemcsak a fizikai, de a szellemi munkát is,

terelve a szolgáltatások felé a dolgozni kívánó embereket.

- **Jó gyakorlatok:** sokan máig esküsznek a „legjobb gyakorlat” (best practice) megismérésének és helyi lemásolásának fontosságára. Tapasztalat szerint ami az egyik térségben a legjobb gyakorlat, az egy másik térségben gyakran működésképtelen a gyökeresen eltérő környezeti feltételek miatt. Célszerűbb a helyi „jó gyakorlatokra” koncentrálni, ami az adott helyen a legjobb gyakorlat is lehet, de ily módon megspórolni a helyi innovációkat nem lehet. Ez azt is jelenti, hogy a kistérségek fejlesztésében a helyi innovációs potenciál kritikus tömege nélkülözhetetlen. Ez pedig innovatív vállalkozókat, innovatív közösséget egyaránt jelent.

- **Innováció:** hasonló a helyzet az innovációkkal, ahol a „high-tech” (világszínvonal) bővületében elfeledkezünk arról, hogy adott esetben sokkal hasznosabb lenne a „low-tech” (alacsonyabb technikai színvonalú, de jelentős munkahelyteremtő potenciált biztosító) innováció. Ami adott esetben nem feltétlen a termelés, hanem a szolgáltatások felpörgetését célozza meg. Mint ahogy a „tech-innovációk” (termék / technológia) misztifikálása is elvonja a figyelmet a „non-tech” (piaci, szervezési) innovációk fontosságáról, és ennek eredménye az, hogy Dunát lehet rekeszteni új termékekkel / új technológiákkal – csak sokszor alig találni ezek között valóban sikereseket, mert elmaradt mellőlük a kapcsolódó „non-tech” innováció.

- **Élhető térség:** a térségfejlesztési stratégiák egyik büvszava a „versenyképes térség”. Azonban térségeink jelentős része (mintegy 90-100 kistérség a 175-ből) nemhogy versenyképes lenne, de egyre inkább élehetlenné válik. Márpedig az olimpiát nem szokás összemosni a paralimpiával – az egy súlycsoportban levő versenyzők versenyezzenek egymással. Mielőtt versenyképes térségről beszélhetnénk, először tegyük azt élhetővé – ez nem kevésbé embert próbáló feladat. Visszatérően

idézem a kistérségi munkánk során hallott mondást: „Vidékfejlesztés? Halottat fejlesztetni? Először talán feltámasztani!”

• **XXI. század:** ne tegyünk egyenlőségjelet korunk és a XX., főként pedig a XIX. század közé. Pedig sokan gondolják, hogy (sarkítva) adjunk mindenkinek egy bőgatyát, kaszát meg kapát, aztán gyérünk a földekre, dolgozni... Ez volt valamikor régen, amikor a népesség 85%-a dolgozott a mezőgazdaságban és élt meg belőle úgy, ahogy (inkább sehogy, mint azt a korabeli kivándorlási statisztikák mutatják...). Fontosak a történelmi tapasztalatok, a múltbeli megoldások ismerete, de nekünk a XXI. századot kell(ene) úgy ismernünk, mint a tenyerünket. Vagy még jobban...

A modell

A kistérségi kihívások számos hasonló vonás mellett nyilvánvalóan egyedi sajátosságokkal is rendelkeznek, ezért univerzális – minden kistérségre egyaránt érvényes – válaszokra törekedni éppoly hiábavaló, mint egyes problémákat, kihívásokat a többitől különválasztva kezelni. Meg kell találni minden kistérségen belül az optimális komplex megoldás-mixet, amelyeknek közös és egyedi összetevői is lehetnek. Korábban a Károly Róbert Főiskola koordinálásában pályázatos projektekre alapozva került kidolgozásra a *fenntartható kistérségek megvalósítását célzó modellkoncepció*, (Dinya L., 2012), amelyet egyfajta lehetséges válasznak tekintünk a kistérség fejlesztési kihívásokra. A megyei szintű területfejlesztési koncepciók kialakítása 2012 végén jó lehetőséget kínált a modell gyakorlati alkalmazására Heves megye hét kistérségében. Ennek során – miután stratégiai időhorizonttal kell számolni – a gazdasági – politikai – társadalmi prioritások várható változásait is figyelembe kell venni. Ezek a változások felértékelik a komplex kistérségi stratégiákra alapuló, koordinált fejlesztéseket, és a „bottom-up” jellegű (alulról felfelé

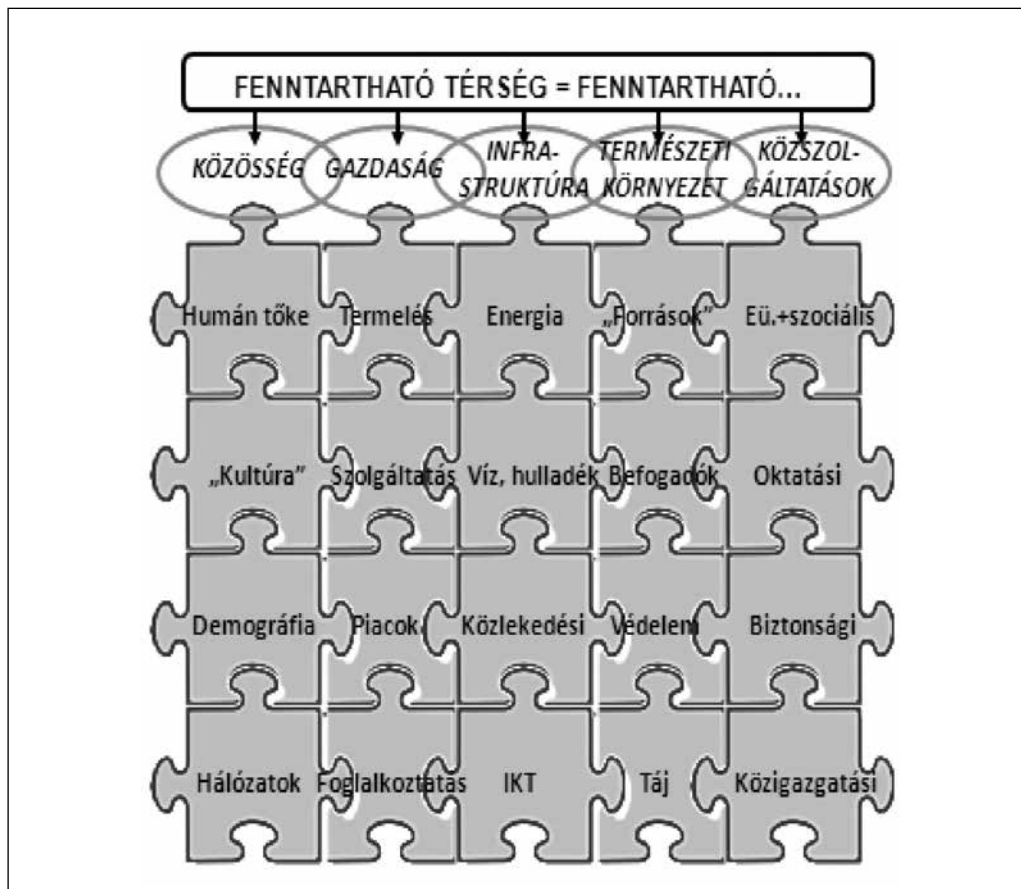
történő) területfejlesztési stratégiák kimunkálását.

Ez a modell a már tárgyalt globális kihívások és a szakirodalomból is ismert ún. „négy tőke” (gazdasági – humán – társadalmi és természeti tőkék) kombinációjából indul ki, és (röviden vázolva) a következő alapelvekre épül:

- Minden kistérségben öt fő területre (pillérre) célszerű koncentrálnunk, ezeken belül pedig négy – négy (összesen 20) részterületre. (4. ábra)

- *Fenntartó közösség:* egy kistérség társadalmának fenntarthatóságát döntő részben a közös célok érdekében mobilizálni képes *civil hálózatok* alapozzák meg. Amíg egy kistérség lakosságának (ezen belül gazdasági – társadalmi – politikai döntéshozóinak) többsége nem mobilizálható a közös társadalmi célok érdekében (nem azonosul azokkal), addig hogyan lehetne megteremteni az üzleti (gazdasági) érdekek összehangolását? Másrészt pl. a halmozottan hátrányos helyzetűek számára fontos ugyan a munkahelyteremtés (foglalkoztatás), de ezzel egyidejűleg legalább ennyire fontos a társadalmi integrációjuk (be- vagy visszailleszkedésük a helyi közösségbe), vagy a képzésük – továbbképzésük (munkára alkalmasság megteremtése). Mindez a helyi *társadalmi kohézió* alapfeltétele. Településenként újra kell teremteni a korábban már létezett, de mára már széthullott, atomizálódott helyi közösségeket.

- *Fenntartható gazdaság:* erős helyi gazdaság nélkül nincs fenntartható kistérség. Mivel duális gazdaságban élünk („bolhák és elefántok világa”), a lokális gazdasági szereplők versenyképessége a *gazdasági hálózatokon* múlik, ehhez pedig a gazdasági érdekek integrálására, megfelelően menedzselts szerveződésekre van szükség, meg kellő nagyságú, mobilizálható helyi tőkére. Gazdasági tőke nélkül a versenyképesség még lokálisan is lehetetlen, hiszen a tőkeerős globális szereplők helyben is jelen vannak. Ugyanakkor a versenyképes

A fenntartható kistérség modellje (saját szerkesztés)

4. ábra

helyi gazdaság kibontakozása nem légüres térben történik, már létező, ellenérdekű helyi konkurenciával is szembesül: egyrészt a mindenütt jelenlevő globális szereplőkkel, másrészt az ugyancsak létező „feketegazdasággal”.

- *Fenntartható infrastruktúra*: az említett egyre erősödő és összefonódott globális kihívások a nemzetgazdasági és regionális szintek közvetítésével a kistérségekben is érvényesülnek – minél szegényebb (periférikusabb helyzetű) a kistérség, annál gyorsabban és drámaibb módon. Az ellátó rendszerek infrastruktúrájának (közlekedési, energetikai, víz- szennyvíz-,

bel- és árvízvédelmi rendszer, informatikai hálózat) fejletlensége ennek a következményeit megsokszorozza, a jól működő *infrastrukturális hálózat* biztosítása a fenntarthatóság szempontjából fontos prioritás.

- *Fenntartható intézményrendszer*: a közszolgáltatások (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, rendvédelem, közigazgatás) színvonalára egy térségben népességmegtartó, vagy –taszító tényező, így a *fenntartható intézményhálózat* szintén fontos követelménye a térség fenntarthatóságának.

- *Fenntartható természeti környezet*: a kistérség fenntarthatóságát biztosító felsorolt ösz-

szetevők mindegyikével szemben alapvető követelmény, hogy a természeti környezettel összhangban legyenek, a természeti erőforrásokat mind input, mind output oldalon fenntartható módon használják. Az egyre szigorodó környezetvédelmi előírások és a lakosság jól felfogott érdeke miatt is erre a fenntarthatóság érdekében összehangolt fejlesztési programokra van szükség.

Az öt pillérhez sorolt részterületek gyakorlatilag megfelelnek a legújabb szakirodalmi források szerinti négy „alaptőkének” (gazdasági-, humán-, természeti-, szociális tőkevagyon), de a gazdasági tőkét számos szakmai megfontolás alapján kettéválasztottuk a klasszikus pénztőkére, illetve az infrastrukturális tőkére, a szociális tőkét pedig közösségi és közszolgáltatási (fenntartható intézményrendszer) összetevőkre.

A részterületek némelyike túlságosan összevontnak tűnhet, egyik – másik pedig kevésbé jelentősnek, de mindegyik mellett alapos szakmai érvek szólnak. A helyi önkormányzatoknak a fenntartható infrastruktúra, vagy a közszolgáltató intézményrendszer terén különösen, de valamennyi felsorolt területen is rendkívül fontos feladataik vannak, mert egyfajta koordináló – közvetítő – ösztönző – érdekegyeztető – tárgyaló – konfliktuskezelő szerepet töltenek be a társadalom és a gazdaság, illetve a helyi és az országos szint között. Hangsúlyozzuk, hogy a fenntartható fejlesztés megalapozása nemcsak egy szokványos stratégiai fejlesztési koncepciót jelent, mert egy fenntartható kistérség fejlesztési programnak nagyon fontos helyi társadalom- és gazdaságépítő funkciója is van. Amíg egy adott kistérségben kidolgozzák, megvitatják, elfogadják a programot, régen elfeledett erők ébrednek. A résztvevők rájönnek, hogy problémáik, kihívásaik jelentős hányada saját erőből, összefogással is megoldható, nem szükséges hozzá feltétlenül kormányzati támogatás. Mivel a magyar társadalom az EU-tagországok között a

leginkább paternalista beállítottságú, ez sem utolsó szempont.

Alkalmazási tapasztalatok

A megyei összkép a kistérségi felmérések összesítésével alakítható ki. A felmérés során a megye hét kistérségében (azaz hét külön fókuszcsoporthoz) összesen 177 fő formált véleményt a kérdőíves helyszíni fókuszcsoporthoz megkérdezések során a modellben szereplő 20 tényező helyzetéről az adott kistérségben. Mint azt hangsúlyoztuk, mindegyik kistérség részben sajátos, részben közös fejlesztési kihívásokkal szembesül, és tehetők olyan átfogó megállapítások, amelyek a megyei szintű fejlesztési koncepcióban figyelembe veendőek:

- valamennyi kistérségben a felmérésekben résztvevő „helyi elit” (összesen 177 fő!) **egységesen úgy ítéli meg**, hogy a jövőben – a járástól létrejöttétől függetlenül, sőt éppen azok vezetésével együttműködésben – **nélkülözhetetlen az alulról szerveződő kistérségi gazdasági – társadalmi együttműködések** valamilyen formában történő fenntartása, támogatása

- ezt alátámasztja a szubszidiaritást, valamint a gazdasági – társadalmi – környezeti fenntarthatóságot preferáló **EU-támogatások várható életbelépése is**

- **óriási igény van az ilyen típusú társadalmi kommunikációra**, a helyi kezdeményezések, ötletek és javaslatok intézményes formában történő intenzív áramlására

- dacára annak, hogy nincs két egyforma kistérség, **vannak közös gyenge és erős pontok**, amelyek egy megyei szintű területfejlesztési koncepcióban helyet követelnek maguknak.

Felvetődik, hogy egy kistérségben egy 25 – 30 fős fókuszcsoporthoz véleménye mennyire releváns, mennyiben reprezentatív. A gyöngyösi kistérségben éppen ennek tisztázása érdeké-

ben a fókuszcsoporttal párhuzamosan egy 550 fős, véletlenszerűen kiválasztott lakossági mintát is megkérdeztünk, és az eredményt összevetettük a fókuszcsoportéval. A két eredmény szignifikánsan szoros összefüggést mutatott, így a fókuszcsoportos megkérdezés eredményeire nyugodtan alapozhattuk megállapításainkat, ez pedig időben, költségben jóval hatékonyabban megvalósítható, mint egy lakossági megkérdezés. Nem beszélve arról, hogy a fókuszcsoport(ok) felkészítése (kérdések értelmezése, háttér információk, menet közbeni párbeszéd) fontos szerepet töltenek be a folyamatban.

Korábban már módszer alkalmazásának számszerű eredményeit publikáltuk (Dinya L., 2014), és azok hozzáférhetőek, ezúttal az alkalmazási tapasztalatokra helyeznénk a hangsúlyt. Már csak azért is, mert volt olyan visszajelzés, hogy Heves megye helyzetéből nem lehet általános következtetéseket levonni, más térségek számára ez érdektelen. Ez pontosan így van, de a célunk nem is ez volt, hanem a módszer (a modell) alkalmazhatóságának a bemutatása, hiszen folyamatosan hangsúlyozzuk, hogy nincs két egyforma kistérség és a helyiek véleményének a megkérdezése alapvető fontosságú. Ehhez viszont megfelelő módszerek szükségesek.

A fókuszcsoportos megkérdezés menetrendje célszerűen a következő:

1. *Előkészítés:* a kistérség vezetőivel egyeztetés, közreműködésükkel a fókuszcsoport kiválasztása, összehívatása, ráhangoló előadás megtartása (moderátor).

2. *Kérdőívek kitöltése:* a standard kérdőívet a fókuszcsoport résztvevőivel pontról pontra haladva kitöltetni (a 20 fenntarthatósági terület fontossági rangsorolása, majd helyzetük értékelése 1...5 közötti skálán). Az értékelés három különböző szituációra vonatkozik:

a. Jelenlegi helyzet (hogyan látjuk kistérségünkben a 20 terület jelenlegi helyzetét...)

b. Passzív jövőkép (milyen lenne az egyes

területek helyzete 2020-ban, ha semmit nem teszünk... vagyis a BAU = szokásos „üzletmenet” érvényesül)

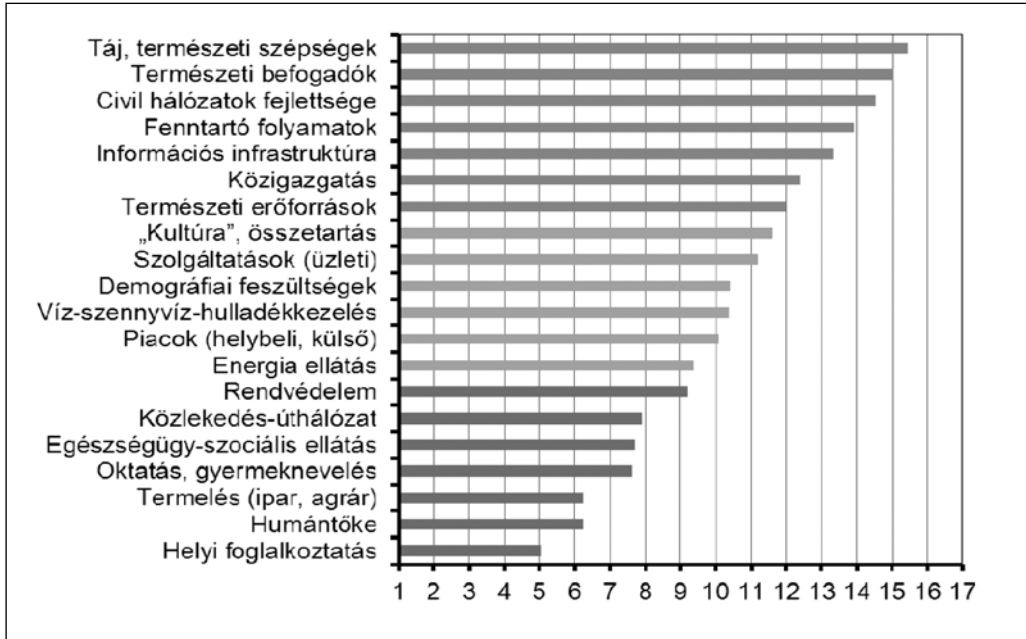
c. Aktív jövőkép (milyen lehet az egyes területek helyzete, ha minden lehetséges erőnket mozgósítjuk, összefogva a fejlesztések érdekében...)

3. *Feldolgozás, értékelés:* a fókuszcsoport ülését követően a kérdőívek statisztikai feldolgozása (egyszerű és / vagy bonyolultabb statisztikai módszerekkel), a kistérség helyzetének átfogó és árnyalt értékelése (kritikus területek, erősségek, tartalékok, stratégiai lehetőségek).

4. *Értelmezés:* újabb fókuszcsoportos találkozó keretében (amelyen már a kistérség akár valamennyi releváns szereplője résztvevő) az eredmények prezentációja, közös kiértékelése, további teendők felvázolása.

Általános tapasztalat (a hét kistérségben), hogy mindenki próbált felelősen véleményt formálni, fontosnak tartották pontosan és egységesen értelmezni a kérdőív valamennyi pontját. Alapvető kérdés a fókuszcsoport összeállítása csak olyan személyekből, akik a kistérségre széles rálátással rendelkeznek, megfelelő helyi kompetenciákkal rendelkeznek. Bár a megkérdezettek többnyire nincsenek hozzászokva a hosszú távú kitekintéshez (mi lesz 2020-ig?), erre is rávehetőek voltak.

Az értékelés ugyancsak számos tanulsággal szolgált. Várakozásunktól eltérően egyazon fókuszcsoporton belül a vélemények kevésbé szóródtak, ez fontos a megalapozott javaslatok miatt. A kistérségek között annál nagyobb volt az eltérés, de ez a differenciált fejlesztéspolitikai fontosságát igazolta. Hasznos információ a 20 értékelt terület fontossági rangsorolása (1...20 közötti skálán, 5. ábra), mert jól illusztrálja, hogy például a természeti környezet, társadalmi tőke fontosságának tudatosítása terén milyen jelentős kihívás a tudatformáló programok megvalósítása (társadalmi innovációk!). Ugyancsak kevésbé tudatosult az

5. ábra

Helyi értékrend: mi a fontos, mi kevésbé? (Heves megye, 2012, 177 fő)

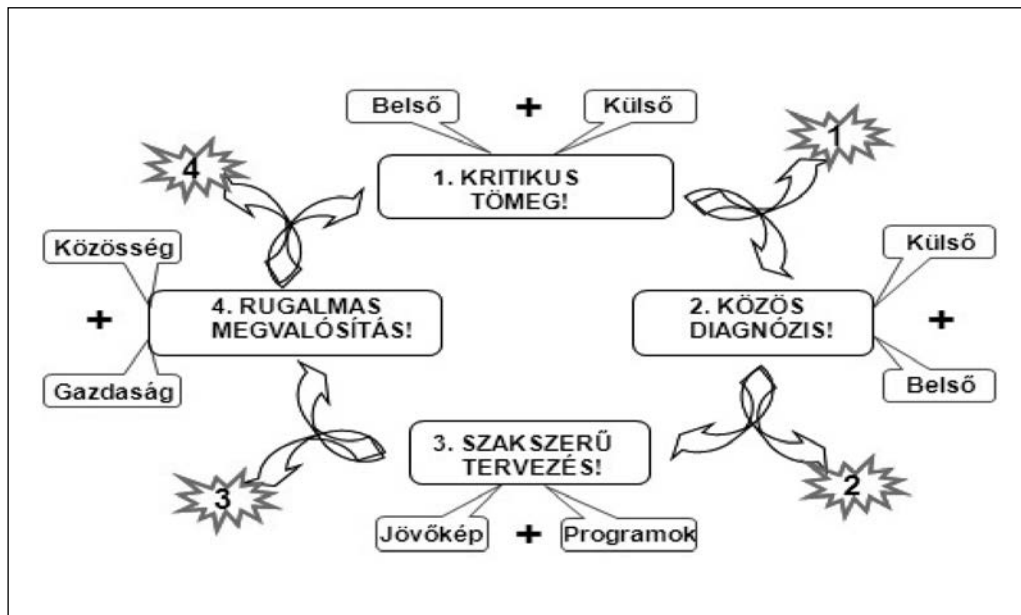
üzleti szolgáltatások fontossága, miközben a közszolgáltatásokat a fenntartható életminőség alapvető tényezőinek tekintik.

A számszerű eredmények feldolgozása változatos formában célszerű, például esetünkben többváltozós módszerekkel (faktoranalízis, klaszteranalízis) is megtörtént. Ennek alapján például a kistérségenként differenciált későbbi társadalmi kommunikációhoz is hasznos információkhoz jutottunk: melyik kistérség mennyire optimista – pesszimista – realista a jövőt (jövőbeni kilátásokat, lehetőségeket, fenyegetéseket) illetően?

Az eredményeket értelmező („visszamatató”) találkozókon pedig egyértelművé vált számunkra, hogy a komplex kistérség-fejlesztési folyamat miféle buktatókat rejt magában, amelyek menedzselésére fokozott figyelmet kell fordítani. (6. ábra)

A fejlesztési stratégia kidolgozásának előkészítése során biztosítani kell helyben (a kis-

térségben) az egész folyamat megindításához szükséges „kritikus tömegű” kompetenciát, lendületet, mozgatóerőt, elszántságot. Ha helyben ez kevés, akkor külső szakértőkkel kiegészítve – különben már induláskor „leül” a folyamat. Időrendben ez az első lehetséges buktató (programozott kudarc – 1. jelzéssel). Ha ez megoldható, akkor a következő lépés a közös (azaz konszenzussal elfogadott) diagnózis elkészítése abban a formában, ahogyan előzőleg a fókuszcsoporthoz megkérdezésnél felvázoltuk. Ez azonban nem szorítkozhat pusztán a kistérség helyzetének értékelésére, hiszen a kistérség környezete (a gazdasági-társadalmi – politikai külvilág) változásai döntően meghatározzák a kistérség mozgásterét, ezért belső – külső diagnózis egyaránt szükséges. Ezt célozza a passzív és aktív jövőkép értékelése, ami akár árnyaltabb is lehet. Tapasztalat szerint a konszenzus megteremtése a diagnózis kapcsán igencsak konfliktusos folyamat – ha ez sikertelen, a

6. ábra

Bonyolult folyamat – sok buktatóval (saját szerkesztés)

folyamat ezen a ponton is megállhat (kudarc – 2. jelzés). Miután van használható diagnózis, indulhat a tervezés, mégpedig szakszerűen, nem „szárnyakat adunk a vágyainknak” alapon. Először szükséges egy jövőkép (milyen kistérségben akarunk élni 2020-ban?) ugyancsak konszenzusos alapon, majd ebből deriválva a fejlesztési programok meghatározása. Akár a szakszerűség hiányzik, akár a konszenzus – mindkettő előrevetíti a következő lehetséges kudarcot (3. jelzés). És ha mindezeket az akadályokat sikerrel vették, elérkezik a megvalósítás feladata, ami éveken át tartó, fárasztó menetelés, időnként rugalmasan alkalmazkodva a váratlanul nyíló – záruló lehetőségekhez, fenyegetésekhez. Mindez folyamatosan magában hordozza az érdekütközéseket, ellentéteket – úgyhogy a kudarc lehetősége itt sem zárható ki (4. jelzés). Mindez csak annyit jelent, hogy egy ilyen fejlesztési stratégia kidolgozása – meg-

valósítása nemcsak szakmai, hanem nagyon bonyolult menedzseri és szociológiai folyamat is, amelyekhez célszerűbb ezek ismeretében illúziók nélkül közelíteni.

Irodalom

- Brown, Lester (1982):** Building a sustainable society (Society, Volume 19, Issue 2, January/February 1982, ISSN: 0147-2011, pp 75-85)
- Brundtland, Gro Harlem (1987):** Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future (UN – New York / Oslo, p. 1-300)
- Dinya László et al. (2004):** Nonbusiness marketing és menedzsment (KJK-Kerszöv Könyvkiadó, Budapest, ISBN 963 224 787 6, 1-416. p.)

- Dinya László (2012):** Fenntarthatóság alulnézetben – a fenntartható kistérség modellje („A Falu”, ISSN 02737-4323, XXVII. évf. 1. sz., 29-40. p.)
- Dinya László (2015):** Fenntartható térségfejlesztés és területfejlesztési stratégiák („A Falu”, ISSN 02737-4323, XXX. évf. 1. sz., 5-19. p.)
- Dinya László (2015):** Nonbusiness innovációk a gazdaságban (Journal of Central European Green Innovation 3 (4), HU ISSN 2064-3004, pp. 13-32)
- EUROSTAT (2015):** Social Data 2013-2015 (http://napicsart.blog.hu/2015/12/05/ennyi_fiatal_nem_tud_elhelyezkedni_az_europai_unioban)
- Grothaus, Michael (2015):** The Top Jobs In 10 Years Might Not Be What You Expect (FastCompany, May 18, 2015, p. 1-7)
- Porter, Michael E. (1990):** The Competitive Advantage of Nations (Harvard Business Review, March 1990, <http://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations/ar/1>)
- Schumpeter, Joseph (1934):** The Theory of Economic Development (Harvard University Press, Boston)
- Smalley, Richard E. (2005): Future Global Energy Prosperity - The Terawatt Challenge (MRS Bulletin, Volume 30, June 2005, p. 412-417)
- The Economist (2014): The countries where politically connected businessmen are most likely to prosper (March 15th 2014, <http://www.economist.com/news/international/21599041-countries-where-politically-connected-businessmen-are-most-likely-prosper-planet>)
- UNO (2015): Adoption of the Paris Agreement (<http://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf>, pp 32)

Táji értékek a Gyergyói-medencében

Hogyor Veronika –
Kovács Erika Rozália – Pécsi Zsófia –
Romvári Róbert

Jelen tanulmány keretében a Szerzők egy, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet által koordinált, főként helyi gazdaságfejlesztési lehetőségeket vizsgáló, a Gyergyói-medencében 2015 nyarán megvalósult kutatótábor eredményeit kívánják bemutatni. A kutatás legfontosabb célja a mintaterületen fellelhető tájhoz kötődő, táji értékek felmérése volt. Feladat volt továbbá a táj, mint érték megjelenésének és az ahhoz köthető fejlesztési lehetőségeknek a feltárása is. A kutatás során összegyűjtött értékek felsorolásával, ismertetésével kívánják a Szerzők felhívni a figyelmet arra, hogy a táji értékek megőrzése nem céltalan múltba tekintést jelent, hanem egy valós utat a fenntarthatóság felé.

A kutatási mintaterület bemutatása

A kutatás a Gyergyói-medence déli részén elhelyezkedő hat községre (Gyergyóditró, Gyergyóremete, Gyergyószárhegy, Gyergyóalfalu, Gyergyócsomafalva, Gyergyóújfalu), illetve Gyergyószentmiklósrá terjedt ki. A térség tájszerkezetének alakulásában meghatározó tényező a Maros folyó, illetve a Görgényi- és Gyergyó-havasok. Erdélyről és azon belül jelen kutatás helyszínéről is elmondható, hogy a ha-

gyományos gazdaság alapját a táji adottságok, a helyben megtalálható természetes nyersanyagok jelentették, így a legjellemzőbb megélhetési formának az állattenyésztés mellett a fa megmunkálása, feldolgozása számított. Ennek a tájhasználatnak az eredményeként a felszín mezőgazdasági területek (alapvetően kaszálók, legelők) és erdők (főként túlevelű) borítják (Elekes T. 2011).

Az ember betelepülése előtt a medencét vizes területek, mocsarak, a hegyeket pedig összefüggő erdőségek borították. A terület népességének folyamatos gyarapodásával párhuzamosan csökkent az erdők kiterjedése, illetve megtörtént a mocsarak lecsapolása. Eleinte az állattenyésztés miatt, a folyó menti ártereken irtották az erdőket, így alakítva ki a megfelelő legelőket. A medence települései, tartozéktelepülései a tudatos településtervezésnek köszönhetően patakok, vízfolyások közvetlen közelében épültek meg. A térségben egész molnártelepülések (főleg tanyák) alakultak, ahol malmokat, fűrészmalomokat, valamint a gyapjúk tömörítésére, szőnyegek tisztására használatos ványolókat építettek. Ezekhez az általában egymástól egyforma távolságokra létesülő tanyákhoz egy-egy ki-

sebb földterület is tartozott, ahol földművelést folytattak a molnárok. Az így kialakult szórványtelepekkel belakottá vált a térség.

A medencében lakók szinte kivétel nélkül az erdő- és mezőgazdálkodásból élnek, ugyanis más lehetőség nem igazán kínálkozik. A helyiek a házaknál állatokat tartanak, kiskertet gondoznak jelentős mértékű önellátást biztosítva. Napjainkban a gyergyói táj arculatát alapvetően meghatározó tevékenység a kaszálás, amely jelentős szerepet játszik az értékes növényvilág sokféleségének, a külső kaszálórétek, a kertek és a kisebb közös zöldfelületek megőrzésében is (1. ábra). A folyamatos kaszálás, a zöldfelületek gondozottsága okán a hazaitól merőben eltérő, sokkal változatosabb flórájú tájjal találkoztunk. Az inváziós növények ritkábban és kisebb mértékben vannak jelen, mint bármelyik hazai táj esetében. Ez a botanikai stabilitás az átlagember számára egyáltalán nem látványos,

ellenben annál lényegesebb lokális, országos, illetve európai értéket is képvisel.

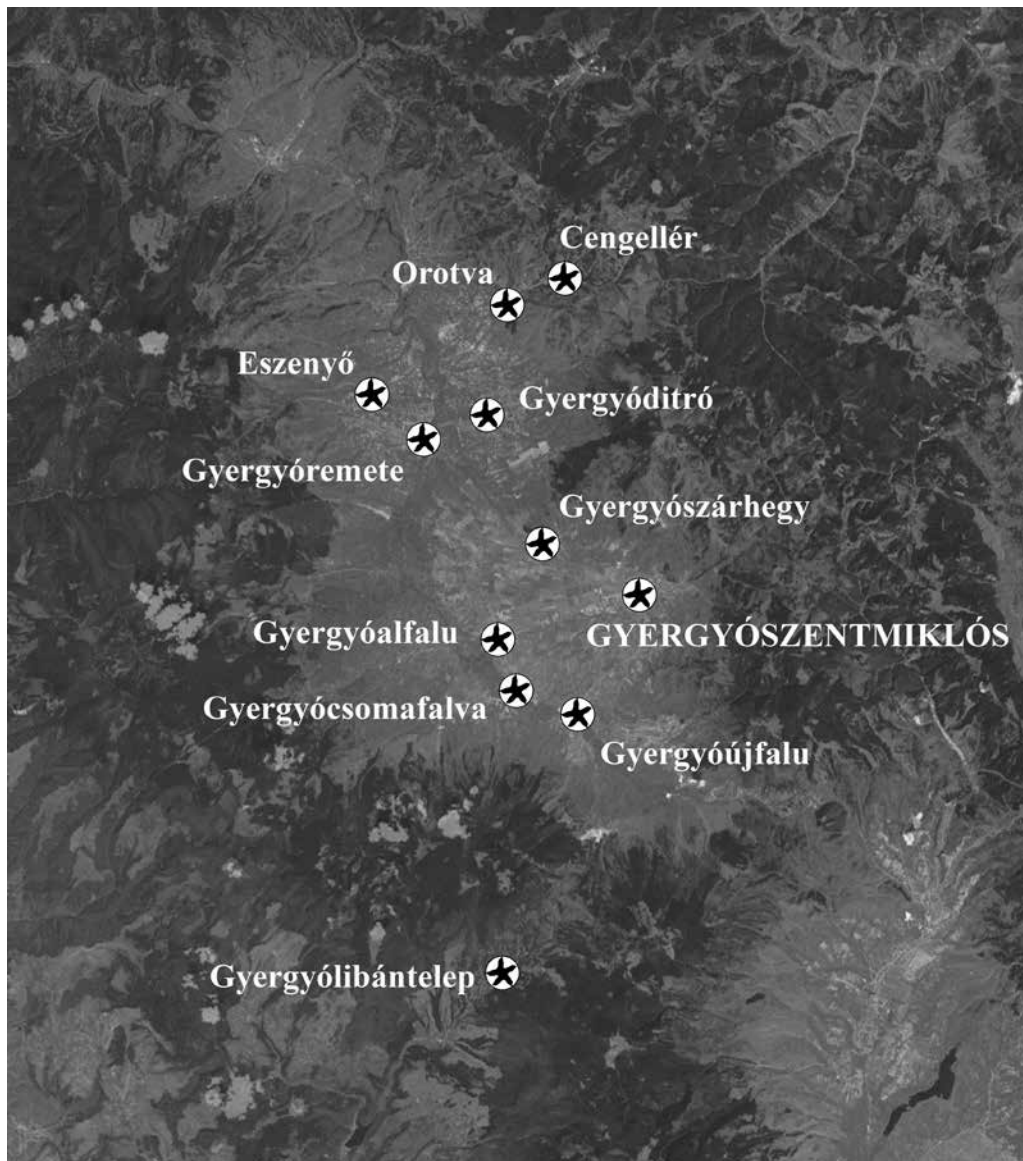
A kertek és házak egymáshoz való viszonya jellegzetes településképet mutat, ahol a házak alatti kertek meghatározó elemei magának a település szerkezetének. A gyergyói udvarok másik jellegzetessége a ház melletti kert felosztása. A veteményes, vagyis a zöldséges kert mindig egy, a ház melletti gyepes sáv és a szomszéd telek kerítése között fekszik, nincs külön elkerítve. Az az igény, hogy minden házhoz tartozzon egy elkerített nagyobb telek azt eredményezte, hogy a település nagyon szétterülő, helyi szóhasználatul kifejezve „kesztyűs” szerkezetű, így a településeknek nincsenek párhuzamos utcái, egy-egy hosszabb utca a faluközpontról ágazik el.

Jelen tanulmány tárgyát képező kutatás során összesen 10 terepbejárást és 10 interjút jegyeztünk le, melyek helyszíneit a 2. ábra mutatja be.

1. ábra

A hagyományos tájhasználat példája Gyergyóditróban (fotó: Romvári Róbert)

2. ábra

Kutatási mintaterület (szerkesztette: Romvári Róbert)

Alkalmazott kutatási módszerek

Kutatásunk szerves részét képezte a tájhoz kötődő értékek felmérése, dokumentálása, mely munka egyik alapidokumentumaként a Herman Ottó Intézet „Tájhoz kötődő értékek közösségi gyűjtése” című módszertani kézi-

könyve szolgált. A természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény által nevesített egyedi tájértékhez képest (törvény szerint: egyedi táji értéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem,

melynek természeti, történeti, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van) egy bővebb halmazzal foglalkoztunk, ugyanis vizsgálataink kiterjedt a tájban megjelenő, látható értékeken túl a szellemi, és az apróbb materiális értékek is beletartozhatnak.

Ez a munka nem csak a jelen állapotról nyújt értékes információkat, hanem a társadalmi változások nyomán követését is elősegíti. Ezen túlmenően segítséget nyújthat a Gyergyói-medencében élő közösségek számára a táji és természeti értékek megőrzésében, hagyományos gazdálkodási formák és mesterségek újra felfedezésében, a táj egészségének felelős használatában. Fontosnak tartottuk, hogy a saját előzetes kutatásainkon és a terepbejárások során tapasztaltakon túl a helyi emberek által ismert szellemi örökségeket, hagyományokat is le tudjuk jegyezni.

A kutatás során primer és szekunder adatgyűjtési, kutatási módszereket is alkalmaztunk. Az előzetesen kijelölt mintaterületről elérhető – a táji értékekhez kapcsolódó – szakirodalmak áttekintését követően, statisztikai adatok is gyűjtöttünk. Az így összegyűjtött információkból megismertük a térség történelmét, természeti környezetét, a legfontosabb társadalmi jellemzőit, valamint gazdasági helyzetét.

A szakirodalmi feldolgozást primer kutatási módszerekkel egészítettük ki, tettük teljesebbé. Ilyen módszerek közé sorolhatóak a terepbejárások, illetőleg az „öslakosokkal”, a betelepültekkel, helyi civil, valamint önkormányzati szféra képviselőivel készített interjúk.

Eredmények

A közel egy hetes terepmunkára és a helyben élőkkal készített interjúkra alapozott kutatás során megismert értékeket a korábban már hivatkozott, a Herman Ottó Intézet által elkészített módszertani kézi-

1. táblázat

A Gyergyói-medencében végzett kutatás során felmért értékek katasztere (szerkesztette: Kovács Erika Rozália)

Típus	Altípus	Tájérték megnevezése	Helyszín
Táj-gazdálkodással kapcsolatos értékek	Hagyományos tájhasználat és tájszerkezet	„marhazongorák”, kaszálórtek	Gyergyóditró-Orotva
	Jellegzetes tájkarakter elemek és tájképi elemek	kilátás a Veresvirág kilátóról	Gyergyócsomafalva
Természeti értékek	Földtani értékek	Békás-szoros	Gyergyószentmiklós
	Vízitani értékek	Gyilkos-tó	
			Békás-patak
			Közútó
	Élőhelyek	extenzív legeltetéssel kezelt gyeppek	Gyergyócsomafalva Gyergyóditró-Cengellér

Típus	Alrtípus	Tájéérték megnevezése	Helyszín
Épített értékek	Épített örökség	Lázár-kastély	Gyergyószárhegy
		tájégségre jellemző hagyományos lakóházak	Gyergyócsomafalva
		(faépítészet, dránica használata)	
		székelykapuk	
	Tájégzadálkodással kapcsolatos értékek	esztenák	Gyergyóditró-Cengellér
	Vízgzadálkodással kapcsolatos értékek	ványoló	Gyergyóremete-Eszenyó
		csomafalvi feredő	Gyergyócsomafalva
		vízimalmok	Gyergyóremete-Eszenyó
		vízzel hajtott fűrészmalmok	Gyergyóremete
	Történelmi eseményekkel összefüggő értékek	Kossuth Lajos szobra	Gyergyócsomafalva
Szellemi örökség tájhoz kötődő értékei	Szakrális építmények	örmény-katolikus templom	Gyergyószentmiklós
		Szent Péter és Pál Katolikus Templom	Gyergyócsomafalva
	Hagyományos ökológiai tudás, helyi szak-tudás	Jézus Szent Szíve templom	Gyergyóditró
		gyógyövény gyűjtés és termesztés	Gyergyóditró-Orotva
		szekér megakásának hagyománya	Gyergyói-medencére jellemző
	Társadalmi gyakorlatok, rituálék, népszokások	kaszálás és hagyományos tájhasználat	
		kortárstálkozó	
		feredő építő kaláka	

könyvben javasolt rendszerezés alapján gyűjtöttük kataszterbe (1. táblázat).

Terepbejárásaink során megfigyelhettük, hogy a vizsgált beosztott falvak igen gazdagok a természeti- és szellemi örökséghez kapcsolódó, értékekben. A következőben néhány, tájszintű együttműködéshez, hagyományörzéshez kapcsolódóan jó gyakorlatot, követendő példát ismertetnek a Szerzők.

Tájgazdálkodás

A tájgazdálkodás alatt a tájhasználatok olyan rendszerét értjük egy adott térségben, amely segíti a táj harmonikus működését, a tájfunkciók és a tájhasználati funkciók sokrétű, kielégítő szintű, hosszútávon fenntartható működését és egyben törekszik a társadalom mindenkori igényeinek a kielégítésére (Filepné Kovács K. 2013). A gyergyói tájban folyó gazdálkodás a mai napig megfelel a követelményeknek, mind a legeltetés, mind az állattartáshoz kapcsolódó kaszálás, de még a kertgazdálkodás tekintetében is. Az itt élő emberek szorgalma visszatükröződik azon a tájon, amiben élnek, ugyanis élő kapcsolatuk van a tájjal, amely kapcsolat közvetlen hatással van életmódjukra, és fordítva. Úgy alakították kertjeiket, hogy lássák a legelő jószágot, a kaszálóterületek pedig tulajdonképpen a kert folytatása. A kert, a kaszáló, a legelő és az erdő között nincsenek természetes határok, hanem folyton váltakozó, fokozatos átmenetek vannak. Ugyanakkor a kaszálórétek, legelők, a legelők feletti erdőségek, mind-mind olyan tájgazdálkodást megvalósító jellegzetes és folyamatosan jelenlévő elemei a gyergyói tájnak, melyek egyik napról a másikra eltűnhetnek, vagy drasztikusan megváltozhatnak, ha a gépesítés fokozódik, vagy más gazdasági okok miatt felhagyják a kaszálást és az állattartást, vagy jogi szabályozások következtében átalakulnak a földtulajdoni viszonyok. A fokozatos gépesítésre való átálláskor figyelembe kell venni a gyepgazdálkodás

ökológiai elveit, melynek Magyarországon alaposan feldolgozott szakirodalmi van, ami nagyban támaszkodik a határon túli, erdélyi terepkutatásokra.

A Gyergyói-medencének jelentős része a Natura 2000 „különleges madárvédelmi területek” besorolásba esik, ezért a települések közötti szántó területek kivételével – melyek általában a települések közigazgatási területeinek felét sem teszik ki – a legjelentősebb gazdálkodási egységek egyben jelentős természetvédelmi területek is. Az Európai Unió által létrehozott Natura 2000 egy olyan összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmének keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megővését és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához (www.natura.2000.hu). A Natura 2000 hálózat a fenntartható fejlődés elvét kívánja megvalósítani. Célja nem a gazdasági tevékenységek leállításának, hanem azon feltételek meghatározása, melyek mellett a termelés tovább folytatható, hogy egyben Európa biológiai sokféleségét is megőrizzük. Ehhez kapcsolódóan három kötelezettséget határoz meg az Európai Unió:

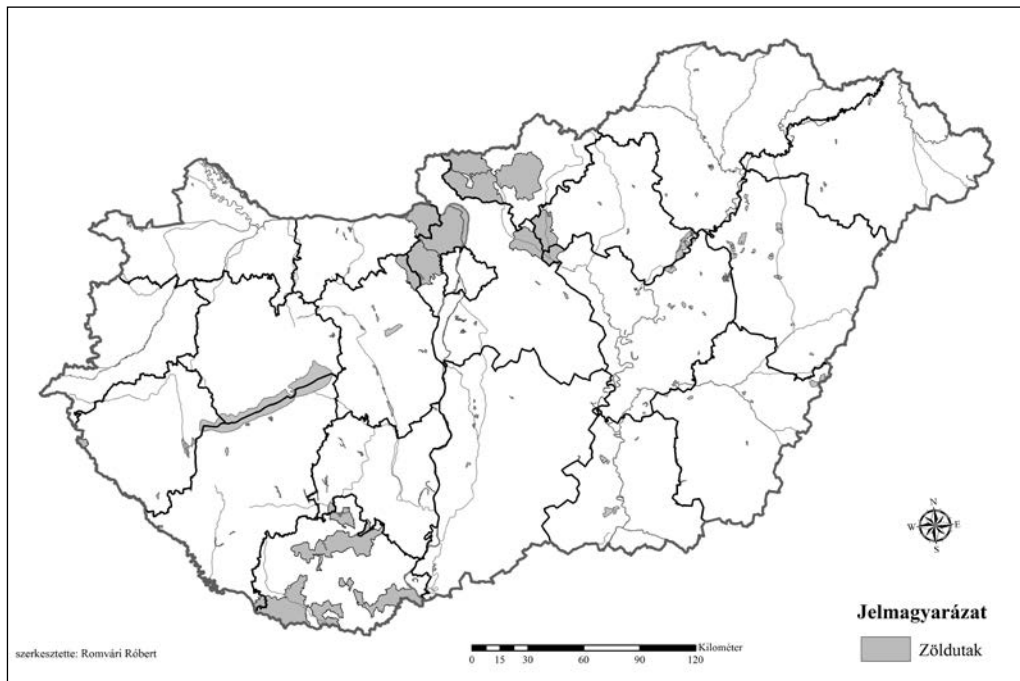
- a zavaró tevékenységek megakadályozását;

- az élőhelyek és fajok „kedvező természetvédelmi helyzetének megtartását”;

- kerülni kell azokat a fejlesztési beruházásokat, területhasználat-váltásokat, melyek a természeti értékeket károsítanák.

Fontos megérteni, hogy éppen a hagyományos gazdálkodási mód teremtette meg azt az értéket, amely a természetvédelmi besorolást indokolja. Ezért a kezelés alapjának itt is egy jól átgondolt együttműködési rendszernek kell működnie, amelyben a gazdálkodók és a természetvédelemért felelős szakemberek érdeke alapvetően megegyezik.

A kézimunka igényes hagyományos gazdálkodási tevékenységek, kiváltképp a ka-

3. ábra

Zöldutak Magyarországon (szerkesztette: Romvári Róbert)

szálás, képes egy európai viszonylatban is egyedülálló, hihetetlenül gazdag ökológiai rendszert fenntartani. Ugyanakkor ma azt lehet látni, hogy nem ismerték még fel teljesen ennek a tájfenntartási és természet megőrzési munkának az értékét. *„Korszerű eszközök nélkül, a hagyományos módon nagyon nehéz megélni a családi gazdálkodásból”* mondják az ott élők, jogosan. A világgazdaság és azon belül az agrárium átalakulásával párhuzamosan nem várható el Erdélyben sem, hogy európai viszonylatban fontos értékeket őrizzenek meg külső támogatás nélkül. Ezért az európai agrártámogatási rendszernek kiemelt figyelemmel, speciális támogatásokkal szükséges ösztönöznie az itt élő embereket a gazdálkodás mai formájának megőrzése céljából. Fontos, hogy a kézzel kaszált területekre megítélt támogatások olyan mértékben legyenek kompenzálva, hogy az motiválja az ott élőket ezen kaszási mód (vagy csak

kisléptékben gépesített) folytatására. Ma még az erdélyi gazdák nagy része (a kb. 4 millió gazdából 3 millió) területalapú támogatásra sem jogosult, mivel az általuk használt földterületek nem érik el a szükséges minimális üzemméretet (Babai D. és mtsai 2014).

Zöldutak

A tájban megjelenő együttműködések egyik legsokoldalúbb formájaként lehet említeni a zöldutakat, mint fenntartható közösségfejlesztési, és turisztikai kezdeményezéseket.

A Közép- és Kelet-európai Zöldutak deklarációjában foglaltak szerint: *„A zöldutak olyan, többfunkciós útvonalak, melyeket a gyalog, lovon, kerékpáron, illetve más motormentes módon közlekedő vagy túrázó emberek számára hoznak létre. Fajtajuk szerint lehetnek zöldfolyosók, történelmi és kereskedelmi útvonalak, folyók vagy vasutak mentén haladó ösvények, vízi utak. A zöldutakat*

helyi közösségek működtetik a környezeti és gazdasági szempontból is fenntartható társadalom kialakítása és az egészséges életmód elterjesztése érdekében. A zöldutak ideális környezetet biztosítanak a közösségi kezdeményezések, továbbá a természetvédelemmel, kulturális örökségvédelemmel, fenntartható turizmussal és motormentes közlekedéssel kapcsolatos fejlesztések számára. A zöldutakat azzal a szándékkal hozzák létre, hogy a térségben élők és oda látogatók igényeit egyaránt kielégítse és élénkítse a helyi gazdaságot.” (zoldutak.hu)

Magyarországon összesen 10 zöldút működik (3. ábra), melyek közül több esetben (Mecsek Zöldút, Örökségeink Útján Zöldút) találunk olyan útvonalakat, ahol az aktív közösségfejlesztésen túl nem csak a természeti-épített érték megismerésére, hanem a turisztikai kereslet által generált helyi termék kínálatára is nagy hangsúlyt fektetnek.

A hazai gyakorlathoz hasonlóan a zöldút-mozgalom Romániában történő elindítását a Környezeti Partnerség Egyesület (Environmental Partnership Association) helyi tagja, a Polgár-Társ Alapítvány kezdeményezte. Az elmúlt évtizedben nyolc zöldút kialakítását támogatták, melyek mindegyike egy-egy téma, a térségben fellelhető jellegzetes természeti kincs(ek) mentén fűzi fel a lokális értékeket:

- Borvízút;
- Az Arany Útja;
- A Fenyő Útja;
- A Máramarosi Örökség Útja;
- A Mézskő Útja;
- A Túr Folyó Útja;
- A Só Útja;
- Az erdélyi Szász Örökség Útja.

A Gyergyó-medencét a Fenyő Útja Zöldút érinti, mely a Hagymás-hegység és a Gyergyói-havasok területén egy korábbi kisvasút nyomvonalát követi, s elnevezéséből eredően, számos fenyőfaj élőhelyeül szolgál az útvonal által érintett térség. A több mint 180 km hosszú körút összeköti Balánbányát

Borszékkel a Gyilkos-tavon át, a Cengellértetőt érintve. Így olyan települések között könnyíti meg a gyalogos közlekedést, melyek mindig is kapcsolatban voltak egymással. A zöldút végighalad például a Halaságon, ahol néhai Csibi Imre bácsi utódaitól lehet gyógynövény készítményeket vásárolni.

A térségben kialakított zöldutakat helyi termelők és iparosok túraútvonalra történő felfűzésével lehetne színesíteni, mely tovább gazdagítaná a zöldút gasztronómiai, illetve kézműves termék kínálatát. Ez a fajta tevékenység egyúttal kereseti lehetőséget is biztosíthat a helyben élő és termelő lakosság számára.

Gyógynövénygyűjtés és feldolgozás

Az erdélyi kertekben a színükkel, alakjukkal virító virágokkal együtt természetesen gyógy- és fűszernövényeket is termesztettek. A bazsalikom, majoranna, fodormenta, tárkony, rozmaring, zsálya, kömény már a 17. századi parasztkertekben is elterjedt, melyekből illatos és gyógyvizeket, virágvizeket készítettek. A gyógynövényeket azonban nem csak termesztik, hanem a vadon nőtt fajtákat gyűjtik is. A Halasi-Csibi gyógynövénykertben készített interjúból kiderült, hogy viszonylag kevés korlátozással sokféle gyógynövényt lehet szedni tavasztól ősziig. A család évente száz zsák gyógynövényt gyűjt be, melynek csupán kis része a saját kertjeikben termesztett. Csibi Anna néni elmondása szerint a munkálatok során – gyűjtés, elvetés, gyomlálás, beszedés, szárítás, darálás, terítés – nagyon jól ki kell használni az időt, áprilistól szeptemberig megy a gyűjtés, de télen is van munka, akkor csomagolnak, piacolnak.

A víz ereje

A Gyergyói-medence a Maros folyó felső szakaszának vízgyűjtőjéhez tartozik. A víz erejét az itt élők a fűrészelés, illetve az áram-

termelés mellett gabonaőrlésre, ruhák, szőnyegek és a gyapjú tisztítására, tömörítésére is használták és egészen a mai napig használják. A helyiek már a 18. század közepén felismerték, hogy az Eszenyő-patak egyes részein jól hasznosítható a patak kinetikus energiája. A hagyomány szerint 300 évvel ezelőtt jelentek meg itt az első malmok. A huszadik század elején a Gyergyói-medencében működő közel száz vízimalom közül mára alig tíz maradt fenn, ennek fele az Eszenyő-patak mentén található. Hargita megye műemlékeinek 1992-ben kiadott hivatalos jegyzékében is műemléképületként tartanak nyilván néhány vízimalmot.

Írások tanulsága szerint a molnár malmok mellett az 1900-as években több fűrészmalom is működött a medencében, melyek elterjedése szorosan összefügg az erdőkitermelés időszakával. Esetenként villamos áramot is fejlesztettek, illetve kovácsműhely, lisztelő és fűrészmalom, valamint gyapjú fésülő is működött egy tanyán (jól mutatja, hogy régebben többfunkciós gazdálkodást is folytattak a térségben). A malmok számának bővülésével párhuzamosan egyre többen tanulták ki a tutajozás mesterségét, ugyanis a Maroson való tutajozásnak nagy hagyományai vannak - már a római korban is üzték ezt a tevékenységet. A 19-20. század fordulópontján a vasútépítés és a fűrészüzemek fejlődésével párhuzamosan a fakitermelés, illetve a fuvarozással kapcsolatos munkák is fellendültek. Hanyatlásuk a két világháború közötti időszakra tehető, ekkor jelentek meg a villanymotorral szerelt fűrészüzemek. Lehetőségeiknek nem kedvezett a bútorgyárak számának növekedése sem. Az 1948-as államosítást követően a magántulajdonban lévő fűrészmalomok működését megtiltották, így számuk folyamatosan csökkent.

A telepbejárások alkalmával lehetőségünk volt megtekinteni egy lisztelő malmot. A malom közel 200 éves. Régen a környékbeliek ide jártak a „szemest örölni”, ugyanis a

Góga-porta lakói bérszolgáltatással is foglalkoztak, minden megőrölt 10 kg termény után a munka fizetségeként – a máshol is elterjedt tized elvéhez hasonlóan – 1 kg a malomban maradt. A malmot az Eszenyő-patak vize hajtotta. A tanyán ványoló is működik, ezért a környékbeliek a megnyírt juhok gyapjait, valamint az elpiszkolódott szőnyegeket tisztítás céljából ide hordják (4. ábra). A szerkezet egy centrifugához hasonlítható, a patakból a víz egy nagy fakádba zúdul, ahol elkezd örvényleni. Mind a mai napig nagy a kereslet a szőnyegtisztításra, sosincs megállás, a ványoló minden nap dolgozik.

A vízimalmok, fűrészmalom olyan értéket képviselnek a térségben, amelynek feltárása, használva megőrzése elemi érdek. A jövőben a környékbeli települések akár turisztikai

4. ábra

Ványoló – Góga porta
(fényképezte: Romvári Róbert)

5. ábra

Székelykapu, Gyergyócsomafalva (fotó: Pécsi Zsófia)

utakat is szervezhetnének a népi építészet hagyományait őrző vízimalmok széles körben történő megismertetésére.

Fa használata

A Gyergyói-medence népi építészetének fontos jellemzője a fa használata, amely a fűrészmalmokon, csűrökön, székelykapukon (5. ábra), vízimalmokon, de még a házak tetejét fedő dránicában (széles tetőfedő deszka) is megjelenik. A famegmunkálás hagyománya igen gazdag ebben a térségben. A díszes fafa-ragások mellett a fához kötődő hagyományként is említhető a feredő építő kaláka¹, amely a közösségépítés szempontjából is kiemelt jelentőségű.

Helyi lakosok közül többen a hagyományos építkezési szokások megváltozására hívták fel a figyelmünket. Főleg Gyergyószentmiklóson figyelhető meg az a tendencia, hogy a házak felújításánál, bővítésénél egyre kevésbé ve-

szik figyelembe az adott tájegységre jellemző népi építési módot, a házakat a hagyományos megoldásoktól eltérően emelettel bővítettek, vagy a homlokzatok festésénél az adott tájba nem illeszkedő, ríkító színeket használtak.

Kortárs találkozó

Kutatásunk ideje alatt rendezték meg a környék falvai az immár hagyománnyá vált kortárstalálkozókat. Gyergyócsomafalván, Gyergyóditróban és Gyergyószárhegyen ekkor ünnepelték családjaik és barátaik a 40. életévüket betöltő – településen született – kortársakat. Egyes írások szerint e szokás Hargita megye faluközösségeiben terjedt el, s Gyergyó vidékéről származik, kialakulása pedig az 1970-es évekre tehető. A kortárs találkozókat általában szombat vagy vasárnap délután tartják, melynek forgatókönyve szerint a helyi templomban – szentmisével – kezdődik az ünnepség, majd a templom előtt

¹ A feredő elnevezés népi fürdőhelyet jelent, melyet Székelyföldön több helyütt hagyományos közösségi munka révén, kalákában építettek újjá. Gyergyócsomafalván 2008-ban újították fel a helyi fürdőt együttműködésben.

virágokkal és jókívánságokkal halmozzák el az ünnepeltek. Az ünneplő tömeg ezután a temetőbe vonul, ahol az elhunyt kortársak előtt hajtanak fejet, s végül esti mulatsággal, vacsorával zárul a találkozó. Az ünnepségek alkalmával a települések szinte egésze megmozdult, jelezvén a falusi társadalom összetartozását. A helyben élők és elszármazottak együtt ünnepeltek a viszontlátás örömét kifejezve, mely erős közösségi élményt jelent minden résztvevőnek.

Összefoglalás

A kutatást megelőzően már felmért, valamint a jelen tanulmány keretében bemutatott új értékek fenntartása, megőrzése elsősorban a helyi lakosok tudatosságán, cselekvőképességén múlik, hiszen a táj gazdái nem a helyi önkormányzatok, hanem az ott élő emberek. Mindemellett együttműködésben, környezetük megfelelő ismerete mellett, erőforrásaikkal tudatosan gazdálkodva kell úgy kialakítani gazdaságaikat, hogy a környező táj a jövőben is biztosítson megélhetést és életteret számunkra.

Az értékvizsgálások és rendszerezések jó kiindulási alapot adhatnak a helyi értékek közösségi alapú felméréséhez és kataszterbe gyűjtéséhez, amely hozzájárulhat a szülőföldhöz való kötődés erősödéséhez. A kataszterek, értéktárak elkészítése az adott településen élők közösségének erősödésén túl a helyi adottságok felismerését, hasznosítását is eredményezheti. Ez a folyamat helyi termékek készítését, elfeledett vagy eltűnőben lévő szaktudás, hagyományok ápolását, a turizmus erősödését és mindezek mellett a természet és a környezet védelmét, a biodiverzitás megőrzését is segíthetné.

A Gyergyói-medencében végzett kutatómunka során a térség, tájhoz kötődő értékeit, helyi gazdaságfejlesztési lehetőségeit vizsgáltuk. A terepi munkák, interjúk során olyan, egész Európában egyedülálló gazdasági értékeket sikerült felmérnünk, melyek

akár jövedelemtermelő, bevételtermelő attrakcióként is megjelenhetnek a települések, illetve a térség életében. Ehhez azonban az önkormányzatok, valamint a civil szféra összefogására, együttgondolkodására, valamint egy jól szervezett, a térségben élők érdekeit, illetve a táj fenntartható használatát szolgáló térségmarketingre van szükség.

A hazai értékvizsgálási programok tapasztalatai alapján a Szerzők javasolják, hogy a Gyergyói-medence táji, természeti, szellemi és épített értékeinek gyűjtését szakemberek bevonásával maguk a helyi közösségek végezzék, egységes módszertan alapján. Mindez elősegítheti a hatóságok, önkormányzatok és a lakosság viszonyának javulását, a felnövekvő generáció számára pedig lehetőséget adhat a helyben megtalálható értékek felfedezésére, megismerésére, hagyományaik megőrzésére, megélésére.

Irodalomjegyzék

- Babai D., Molnár Á., Molnár Zs.** 2014. „Ahogy gondolja, úgy veszi hasznát” - hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben, Budapest (MTA BTK Néprajztudományi Intézet. Vácrátót)
- Elekes T.** 2011. Székelyföld közigazgatás-földrajzi változásai a 13. századtól napjainkig. Földrajzi Közlemények. 135. 4. pp. 415-429.
- Filepné Kovács K.** 2013. Tájhasználati szempontok a vidéki térségek versenyképességének értelmezéséhez, Budapest (doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem)
- Juhász Á.** 2012. Hegyi kaszálók – Biodiverzitás és hagyományos gazdálkodás (dokumentumfilm)
- Monspart-Molnár Zs., Pécsi Zs., Vágány Z.** 2015. Tájhoz kötődő értékek közösségi gyűjtése-Módszertani kézikönyv, Herman Ottó Intézet, pp. 15-19.

www.natura.2000.hu
www.zoldutak.hu

Gárdonyi imázsa a turisztikai funkciók tükrében

Wirth Gábor

Az 1970-es-80-as években még az ország egyik legjelentősebb turisztikai desztinációjának számító Velencei-tó ma leginkább „retró-üdülőhelyként” ismert, noha az utóbbi években egy két településen már komolyabb fejlesztések is végbe mentek. A hatvanas-hetvenes években a Velencei-tó közkedvelt üdülőhely volt, a nyolcvanas-kilencvenes években a helyi vállalkozók még optimistán tekinthettek a jövőbe az akkori évek turisztikai fellendülésére alapozva. 2010-re már azonban a tó és a környező települések turisztikai forgalmának visszaesése egyre nagyobb aggodalomra adott okot, amit a tönkrement vendéglátóhelyek, a lepusztult strandok, az egyre rosszabb állapotba kerülő infrastruktúra és a helyi munkalehetőségek hiánya mutatnak. Ezzel párhuzamosan növekedett a településről Budapestre vagy Székesfehérvárra ingázók száma.

A térség fejlesztésével számos szervezet, önkormányzat és vállalkozás foglalkozik, mindezek ellenére a Velencei-tó települései még mindig nem tudtak kilábalni az 1990-es években kialakult helyzetből. A település imázsának rendszerszemléletű vizsgálata olyan gyakorlatban is használható kérdésekre ígér választ, milyen lépések segítségével lehet kialakítani Gárdonyi és a Velencei-tó viszonylatában egy helyi „márkát”, illetve milyen típusú fejlesztésekre lenne szükség a település versenyképességének növeléséhez.

A településimázs kutatásának előzményei

Gárdonyi, a Gárdonyi járás központja és a Velencei-tó legnépesebb települése, mint területi termék, kizárólag tudatos kommunikációval, márkafejlesztéssel identifikálható. A vonzó márka és identitás formálásának nélkülözhetetlen eleme „az egyén fejében élő kép, amellyel megkülönbözteti, beazonosítja a teret a többitől.” (Molnár 2010) A kutatás első lépése a településimázs fogalmának definiálása. A turisztikai termék összetett jellegére és azt más termékektől megkülönböztető jellemzőire való tekintettel (döntően szolgáltatásokból áll, megfoghatatlan és helyhez kötött) egy desztinációhoz kapcsolódó termék, vagy egy területre kialakítandó márka létrehozásakor nagyon fontos kiindulópontot jelent számunkra az adott desztináció, illetve térség imázsa. Az utazásra, nyaralásra vágyók általában szerint választják ki úti céljukat, „hogyan milyen kép él arról a gondolataikban”. (Lengyel 2004, 448) Ebből következik, hogy a célterületnek ki kell alakítania magáról egy képet, amit a potenciális látogatók, turisták fejébe akarnak ültetni (Lengyel 2004). A település imázsának kialakítása tehát a településmarketing fontos részét képezi. A település imázsát a szakirodalom olyan egységes arculatnak definiálja, amit a megfe-

lelő marketing jelenít meg, ezáltal pozicionálva a régiót vagy a települést (Piskóti 2007). A település imázsa egy olyan képként is meghatározható, melynek kialakulásában a különböző szocializációs közegek vesznek részt. A desztináció-imázs első sorban az utazási szokások befolyásolásában játszik szerepet (Michalkó 2005). Egy település imázsának vizsgálatát nehezíti, hogy egyaránt tartalmaz objektív és szubjektív elemeket. Mivel a városok, régiók olyan sajátos termékek, amelyek fizikailag nem mozdíthatóak, „a hely vevője nem egy hagyományos terméket vesz, hanem a kompetenciák által megerősített bizalmat, hitet a sikerben, az eredményben.” Következésképp a „területi terméket a régióról, településről – az ottani életéről, gazdálkodási lehetőségekről – alkotott kép, ismeret, beállítottság alapján befolyásolva vásárolják.” (Piskóti 2007, 106-107) A hazai szakirodalomban az imázsépítés három lépésben történik: a vizsgált terület tényleges állapotának felmérése után következhet csak a terület pozicionálása és az egységes identitás kialakítása (Piskóti 2007). Gárdony helyzetét – abból következően a róla kialakított képet – földrajzi fekvése és adottságai is különlegessé teszik, a Velencei-tó partján fekvő település neve első sorban a turizmussal kapcsolatos összefüggésekben jelenik meg. A szakirodalom is alátámasztja, hogy a „vízparti utazás” kifejezés hallatán hazánk társadalmának többsége a tóparti utazásra asszociál. (Sulyok 2012)

Célok és módszerek

Gárdony imázsztípusainak vizsgálatánál a vonatkozó szakirodalmon kívül a segítségemre voltak a település fejlesztését végző legmeghatározóbb szereplőkkel készített kvalitatív interjúk, a TeIR adatbázisa, a különböző időszakokban megjelent idegenforgalmi kiadványok, valamint a téma aktualitása miatt az interneten megjelent vélemények és promóciós anyagok elemzése is.

Kérdőíves kutatásom során a Gárdonyba látogató turisták, illetve kirándulók, valamint a helyben élők tapasztalataira és benyomásaira támaszkodva alkottam képet Gárdony turizmusának jellemzőiről és problémáiról, a település jelenlegi imázsáról és a róla kialakult kép lehetséges fejlődési irányairól. A kérdőíves kutatást a 2015. augusztus 12-e és augusztus 22-e között végeztem el 120 fő, köztük 60 gárdonyi illetőségű és 60 turista, illetve a településre kiránduló személy megkérdezésével. A kérdőív a szociológiai adatok felvételét követően (nem, életkor, lakóhely, foglalkozás) 12 kérdésből állt, amelyek a település vonzerőire, a településről kialakított benyomásokra, valamint a településről megjelenő fontosabb arculati elemekre és a megkérdezettek turisztikai szolgáltatásokkal kapcsolatos elvárásaira vonatkoztak.

Terepmunkám során azokkal a személyekkel illetve vállalkozásokkal készítettem strukturált interjút, akik meghatározzák, vagy a jövőben meghatározhatják a Velencei-tó településeinek gazdasági fejlődését.

A kutatási eredmények elemzése után SWOT-analízissel tártam fel a térség mindazon erősségeit, gyengeségeit, valamint az ezekhez kapcsolódó lehetőségeket és kockázatokat, amelyek hatással lehetnek a település fejlődésére, imázsára és annak alakítására.

A kutatás egyik kiinduló hipotézise az volt, hogy Gárdony és a Velencei-tó imázsa szoros összefüggést mutatnak egymással. Tanulmányom elsődleges célja Gárdony imázsának vizsgálata, amelynek eredményeképpen nem csupán a település turizmusának jelenlegi állapotát tárhatjuk fel, hanem a kialakult és kialakított imázslemek közötti összefüggéseket is rávilágíthatunk. E cél eléréséhez azonban először kronológikus szempontból, ezt követően helyhez kötődése szerint, illetve imázsépítés szempontjából is meg kell vizsgálnunk Gárdony és a Velencei-tó település- illetve területi

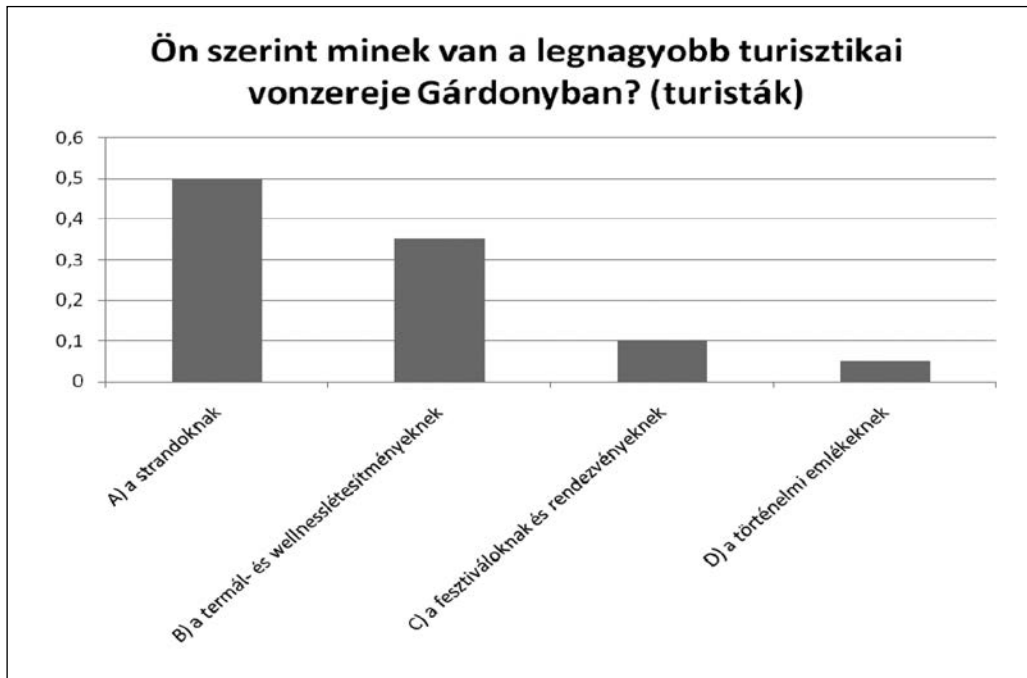
imázsát. Az így kapott eredményeket a megfelelő osztrák és svájci példákkal kiegészítve megalkothatjuk Gárdony és a Velencei-tó lehetséges jövőbeli kommunikációs-mixének alapjait.

Gárdony a látogatók szemében és önképe

A Velencei-tó települései, köztük Gárdony a szakirodalomban első sorban turisztikai funkciójának köszönhetően jelenik meg, tehát a két nagy hullámban végbement idegenforgalmi fejlesztések, az 1930-as években a fürdőkultúra alapjainak megteremtése és 1958-tól a Velencei-tavi Intéző Bizottság munkásságának a hatása még a mai napig is meghatározza a szakirodalomban élő képet. Beluszky Pál Magyarország településföldrajza című munkájában Gárdonyt ahhoz a 9 városi rangú településhez sorolja Magyarországon,

melyeknek „vezető s majd egyedüli funkciója az idegenforgalmi szerepkör (ez a városok 4,5%-a)”. (Beluszky 2003, 424) Kiemeli még, hogy Gárdony, mint üdülőváros dinamikus elemét képezi a magyarországi városállománynak, a vállalkozók lakosságához mért száma magas, lakosságszáma folyamatosan növekszik, szerepköre gazdagodik. (Beluszky 2003) A leírás tehát arról is említést tesz, hogy a vállalkozói rétegnek köszönhetően a település funkciója bővül, de ez a fejlődés még nem épült be Gárdony idegen imázsába. A szakirodalom kiemeli, hogy „a valóság és a fogyasztók fejében élő kép akár nagyon távol is állhat egymástól.” (Boros 2010, 46) A kérdőíves kutatás egyik célját a helyi lakosság és a turisták Gárdonyról alkotott képének összehasonlítása jelentette.

A Gárdonyba látogatók a településre és a Velencei-tóra még első sorban mint nyári

1. ábra

Gárdony turisztikai vonzerőinek megítélése a turisták körében Forrás: Saját szerkesztés a kérdőíves kutatás eredményei alapján

strandolási lehetőségre gondolnak. A Budapesthez és Székesfehérvárhoz való közelség miatt Gárdony sokak számára egy egynapos kirándulóhelyet jelent. A megkérdezett turisták 35 százaléka legfőbb turisztikai vonzerőnek a termál és wellness létesítményeket jelölte meg, ami Gárdony fürdővárosi jellegének és a wellness-turizmus szerepének erősödését jelzi. A fesztiválok és rendezvények a településre látogatók jóval kisebb részének jelentik a legfőbb attrakciót, ami a megkérdezettek 10 százalékát jelentette, a történelmi emlékek pedig a kérdőívet kitöltött látogatók közül csupán 5 százalék számára tűntek a legvonzóbbnak. Ugyanennek a kérdésnek a megítélése a helyi lakosok körében kissé eltérőnek bizonyult: a megkérdezettek 30 százaléka szerint a fesztiválok és rendezvények jelentik a legnagyobb vonzerőt, tehát a strandok után a második legfontosabb attrakciót jelentik, a termál- és wellness létesítmények szerepét pedig jóval szerényebbnak ítélik meg, mint a települést látogató turisták. Szigetvári Orsolya, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő Marketing- és értékesítési vezetője, és Bálint György, a Sport Beach üzemeltetője is elmondta, hogy létesítményeiket főként Budapestről és Székesfehérvárról látogatják, a helyi lakosok a vendégkör nagyon alacsony részét teszik ki. (Wirth 2013b, c)

A Gárdonyba kirándulók és a helyiek a kérdőíves felmérés eredményei szerint a partszakaszon főként a létesítmények állapotára panaszkodtak, amit a megkérdezettek 40 illetve 45 százaléka kifogásolt, de a kevés illemhely és öltözőfülle is mind a turistákat, mind a helyieket is nagyon zavarja. A kevés rendelkezésre álló parkolóhely inkább a turistáknak probléma, kérdőívet kitöltők 20 százaléka ezt a tényezőt ítélte meg a legzavaróbbnak, a gárdonyiaknak ez jelenleg kevésbé számít nehézségnek. A partszakasz romló állapota nem csak Gárdonyt, hanem az összes tóparti települést érintő probléma, aminek a megoldása lassan az egész Velencei-tó turizmusfejlesztésének

egyik alapját jelenti: „Egy hely leginkább attól válik turisztikai desztinációvá, hogy képes a turisták tartózkodását szolgáló infra- és szuprastruktúra biztosítására.” (Michalkó és tsai, 2007)

A település összképének, illetve arculatának a javításához a megkérdezett turisták 55 százaléka a partszakasz fejlesztését jelölte meg legfontosabb kritériumként, de a nyaralóövezet fejlesztésére is nagy lenne az igény, mivel minden negyedik ide látogató számára bizonyult a legfontosabbnak. A szálláslehetőségek és a városközpont fejlesztése a turisták csupán 10-10 százalékánál élvezett prioritást. A partszakasz fejlesztésére a helyi társadalomnak is komoly igénye van: a városközpont fejlesztése után – ami a helyiek százaléka számára a legfontosabb – a megkérdezett gárdonyiak 30 százaléka szerint ez lenne a legfontosabb feladat.

A médiában megjelenő kép Gárdonyról és a település saját imázsa – a „természetesen közel”, vagy a „Velencei-tó fővárosa” – között tapasztalhatunk némi ellentmondást. Az önimázs és a külső imázs ideális állapotban egymásra épül, ami erős identitásról tanúskodik (Molnár 2013), ami Gárdony esetében csak kevésbé valósul meg.

A városvezetés folyamatos kísérleteket tesz Gárdony település imázsának javítására: tudatosan fel akarják eleveníteni az 1960-as 1970-es évek „hagyományait”, amikor a tó megmentésével párhuzamosan egy nagyon gyors fejlesztési folyamat is végbe ment, aminek meghatározó személyisége Springer Ferenc volt. A helyi újságban, a Gárdonyi Újságban Springer Ferenc szobrának avatása alkalmából mutatják be és méltatják a Velencei-tavi Intéző Bizottság tevékenységét. (Szabó 2011) Ezekről a kísérletektől természetesen csak hosszú távú eredményt lehet várni, mivel a vállalati imázs mellett a településimázsra is jellemző, hogy „jó a tapadása”, tehát „hiába változtatunk egy szervezet működésén, annak imázsa csak jóval később fog megváltozni.” (Kotler-Keller 2006, 702)

A település jelenlegi imázsépítése a hivatalos imázs és a tudat-alatti szinten kialakult imázs tükrében

A területi termék egyedi jellege, „a szolgáltatások nem tárgyiasult volta befolyásolja a márkaelemek kiválasztását.” A márkanév mellett még más márkaelemek is javíthatják a márka imázsát, mint például a logók, szimbólumok, betűk és szlogenek (Kotler-Keller 2006, 552). Gárdony jelenleg a „Gárdony, a Velencei-tó fővárosa”, és a „Természetesen közel” szlogenekkel szeretné megkönnyíteni a potenciális látogatók számára a márkafelismerést.

Gárdony hivatalos imázsának elemzésekor a település hivatalos honlapja jelenti a kiindulópontot. A virtuális megjelenésnél az informatív tartalom mellett a látvány is kiemelt szerepet játszik. Annak ellenére, hogy a tartalom és a funkcionalitás után csak a harmadik szempont (Perjés 2001), a weboldal designjának szorosan illeszkednie kell az adott termék, jelen esetben település arculatához. A nem megfelelően megtervezett honlap sokat ronthat az adott település megítélésén, különösen abban az esetben, ha a település távoli vagy akár külföldi imázsát vesszük példának.

A www.gardony.hu már első ránézésre sem kelti bennünk egy korszerű honlap benyomását, az érdeklődők csak magyar nyelven olvashatnak a településről a saját, hivatalos honlapján. Az idegen nyelvi megjelenés, és különösen az angol nyelvi megjelenés fontosságára a szakirodalom is rámutat: egy angol nyelven is üzemeltetett weboldallal egy világméretű piacra is beléphetünk (Perjés 2001), ami Gárdony és a Velencei-tó esetében a külföldről érkező turisták hatékonyabb megszólítását jelenthetné. Gárdonynak azonban nem csak a potenciális látogatók, turisták és befektetők irányában kell folyamatos kommunikációt folytatni, hanem „az úgynevezett „belső marketing” révén is tenni kell a város kedvező imázsa érdekében, hogy a már

meggyőzöttekben tovább erősödjön a város iránti szeretet, bizalom és elkötelezettség.” (Michalkó 2014, 38) A megkérdezett gárdonyi lakosoknak csupán 25 százaléka tájékozódik a település honlapjáról, 60 százaléka számára a helyi újság jelenti az elsődleges hírforrást, de szintén 10 százalékkal szintén számottevő azoknak az aránya is, akik a szóbeszédből értesülnek a település eseményeiről. A kutatás alapján tehát a helyi újságnak kiemelt szerepe van a település imázsának formálásában, a ma már nélkülözhetetlen internetes megjelenés pedig mindenképpen erősítésre szorul, ami nem csupán helyi, hanem országosan is jellemző probléma. Michalkó kutatásai szerint a legtöbb esetben még a magyarországi nagyvárosok honlapjai sem alkalmasak „a településre vonatkozó imázs tudatos formálására, amit annak a dilemmának a feloldhatatlansága generál, hogy készítőinek egyszerre kell a helyi lakosságot és a település potenciális magyarországi látogatóit megszólítani.” (Michalkó 2014, 45)

A tudat-alatti szinten kialakult imázs létrejöttékor Gárdony esetében azt is figyelembe kell vennünk, hogy a gárdonyi lakosság száma évente 150-200 fővel növekszik, a település lakásállományából pedig víkendházat tartanak nyilván (Wirth 2013a.). Az újonnan beköltözőkben minden bizonnyal teljesen más kép él a településről, mint a „tösgyökeres” gárdonyiakban. Tovább árnyalja ezt a képet, hogy a munkaképes korú lakosság többsége ingázásra rendezkedett be, tehát a helyi munkalehetőségek és szolgáltatások hiánya is jelentősen befolyásolja lakóhelyükről alkotott véleményüket.

Gárdony és Velencei-tó XXI. századi imázsának megteremtésének lehetősége svájci és ausztriai példák segítségével

Stefan Vogler, a svájci sajtóban ismert településmárka-szakértő a Kommunalmagazinban megjelent interjújában a következőket

mondja el a települések imázsépítésének szükségességéről: „Minden településnek van egy bizonyos imázs, ezért a település minden esetben egy márka is, függetlenül attól, hogy ezt akarja-e, vagy sem. Mindig megvan a választása, hogy imázsát aktívan ápolja, vagy ne tegyen semmit. Amennyiben ez utóbbit választja, aligha különbözteti meg magát más településektől. Ráadásul nagyon gyakran negatívumok is adódnak, amelyek meghatározzák imázsát.” (Müller 2012) Egy már kialakult negatívumot természetesen még nehezebb „feledtetni” a célcsoporttal, a negatív vélemények és a rossz értékelések a „fogyasztók” tudatában is erősebben rögzülnek. (Müller 2012)

Az egyre szélesedő turisztikai piacon a desztinációk közötti verseny is egyre erősebb lesz, ezért a települések márkaépítése fokozottan felértékelődik, aminek elengedhetetlen része az identitás-építés. Az identitás építés egyik fontos eleme a Stefan Vogler által is hangsúlyozott „egyediség”, ami megkülönbözteti a településünket a többiektől. A másik oldalon, a felhasználó, esetünkben a turisták oldaláról viszont a település potenciális látogatói – ha nem is mindig kimondva – de keresik az adott desztinációra jellemző USP-t, tehát azt az élményt vagy szolgáltatást, amit csak az adott helyen kaphatnak meg. (Kreutzer 2012)

Az egyedi szolgáltatásokra és arculatra kiváló példaként szolgál a Fertő-tó települései által létrehozott márka. A www.neusiedler-see.at és a www.neusiedlersee.com jól és áttekinthetően felépített weboldalakon az érdeklődők egy klikkeléssel elérhetik a foglalás menüpontot, ahol a szálláskeresés több kritérium alapján, mégis egyszerűen történik, csakúgy, mint a foglalás. A portál segítségével a térség szinte valamennyi szálláshelyén foglalhatunk szobát, az üdülőhelyeket jó minőségű panorámakamerás képeken is megnézhetik a látogatók. A hatékonyan működő online desztinációs management rendszert, ami a

térség összes turisztikai szolgáltatását egy óriási adatbank segítségével kezeli, képes csatlakozni az összes turisztikai értékesítési csatorna adatbázisához és lehetővé teszi az összes munkafolyamat online lebonyolítását, a Neusiedler-SeeTourismus GmbH egy feratel nevű cég bevonásával dolgozta ki (www.feratel.at). A vendégek adatait és foglalásait a hagyományos reklámtevékenységen kívül folyamatosan felhasználják kínálatuk és szolgáltatásaik fejlesztéséhez is. A rendszer segítségével az érdeklődő ajánlatkéréstől foglalásig tartó tevékenységének minden lépését figyelemmel kísérik, amit a nagyon pontos és részletes statisztikákon át a termékfejlesztésig számos területen hasznosítanak. A cég üzletvezetője, Michaela Puser a cég működéséről elmondta, hogy „A mi kft-nk profilja a marketing és a reklám, ezen belül definiáltunk különböző üzleti területeket. Konceptiónk a külső és belső marketingre, reklámeszközökre, szakmai kiállításokon való részvételre, prezentációkra, vendéginformációkra, foglalásra, kínálatfejlesztésre, stratégiára és kooperációra építettük. Ezeknek az elemeknek a mixe (megfelelő kombinációja) alkotja a kft. koncepcióját.” (Wirth 2014) Mindezekkel az újításokkal a Neusiedler-SeeTourismus GmbH egy erős márkát hozott létre és felélénkítette a szolgáltatók kínálati közötti versenyt. A Fertő-tó turisztikai közösségéhez tartozó települések vendégei számára számos szabadidei kínálat korlátlan igénybe vételét teszi lehetővé a Fertő-tó kártya. A májustól októberig kedvezmények egész csoportját kínáló all-inclusive kártya az elő- és utószezon felélénkítésére, a tartózkodási idő meghosszabbítására, hosszú távon pedig az ügyfélkötődés kialakítására, megerősítésére is alkalmas. Javíthatja a régió imázsát, valamint hozzájárul a régió pozícionálásához a piacon. (www.neusiedlersee.com).

A Fertő-tó partján megvalósított márkafejlesztés és imázsépítés a Velencei-tó települései számára is több adaptálható elemet kínál.

A tudatos imázsépítés gyakorlatához érdemes szem előtt tartani a Stefan Vogler által említett három területet, ami pozitívan befolyásolhatja egy település imázsát. Más szavakkal: egy település márkája három szinten manifesztálódik. A vizualitás, a kinézet szintjén a logó, attrakciók és az egyediség állnak a középpontban, a kommunikáció szintjén egy település úgy jelenik meg, hogy mit hallunk róla, esetleg mit tapasztalunk gyakorlatban akár a közigazgatásban (Müller 2012). A magatartási vagy cselekvési szintet a vállalatok működéséhez is hasonlíthatjuk: „ma minden település

egy professzionális szolgáltató vállalat” (Müller 2012), ebből következően a szolgáltatás minősége és a barátságosság, ügyfélközpontúság is nagy szerepet játszanak. A település márkája már az első szinten, a vizuális szinten is ígér valamit, ezt az ígéretet kell a célok fényében meghatározni. A településmárkák fókuszja szerint ma három fő irányvonalat különböztethetünk meg: 1.a jó lakhatóság, a magas életszínvonal, a megfelelő iskolák és a színvonalas kulturális ajánlatokra vonatkozó ígéreteket, 2.a helyi gazdaság, a helyben működő cégek nyújtotta munka- és karrierlehe-

SWOT-analízis Gárdony és a Velencei-tó imázsának elemeire és fejlesztésére vonatkozóan

<p>Strenghts-Erősségek: <i>belső, pozitív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a Velencei-tó, mint brand országosan széles körben ismert a Velencei-tó vize kiválóan alkalmas fürdésre városi termálvízforrás és termálfürdő kiépített bicikliút vezet a tó körül természeti értékekben gazdag a környék: aktív turisztikai potenciál a talaj alkalmas szántóföldi termelésre: kukorica, búza, gyümölcs, szőlő a Budapest-Székesfehérvár vasútvonal Gárdonyon megy keresztül, a gyorsvonatok is megállnak a városban az M7-es út is átszeli a várost 	<p>Weaknesses-Gyengeségek: <i>belső, negatív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> szocreál épületek arculatromboló hatása turisztikai szerepe kissé egyoldalúvá tette a település fejlődését kevés országos viszonylatban jelentős történeti és művészettörténeti nevezetesség internetes megjelenés gyengeségei: kevésbé korszerű weboldal turisztikai infrastruktúra fejlesztésre szorul továbbra is nagyon az arculati különbségek a három településrész között helyi munkalehetőségek korlátozott száma
<p>Opportunities - Lehetőségek: <i>külső, pozitív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Velencei-tó brandre alapozott imázs Gárdony imázsának is használna Budapest közelsége és Székesfehérvár szomszédsága az ingázókon kívül a turisták és az egynapos látogatók számára is vonzó tényező Gárdony közigazgatásilag járási központi szerepet tölt be az agglomerációs hatásnak köszönhetően a szolgáltatások kínálata bővíülhet 	<p>Threats - Veszélyek: <i>külső, negatív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a nyugodt település képet akarják sugallni, de a népességnövekedés és az agglomerációs hatás ezt veszélyezteti betelepülők és helyiek település-imázsképe közötti különbség: folyamatosan növekvő gépjárműforgalom → környezetszennyezés (lég, zaj, rezgés) → veszélyezteti a természeti vonzerőkre alapozott imázsképek kialakítását agglomerációs hatásként a közbiztonság esetleges romlása is veszélyes lehet a strandok ismertsége nem veheti fel a versenyt a Balaton fürdőhelyeivel - Balatonnal való összehasonlítás negatív hatása a település imázsára

tőségeket, és a 3. vonzó turisztikai kínálatot (Müller 2012). Az említett három irányvonal megjelenhet együttesen is egy település vagy térség márkájaként. Gárdonyinak és a Velencei-tónak a jövőben csak akkor lehet esélye a szolgáltatások és a turizmus piacán, ha ezt a három elemet a megfelelő arányban sikerül ötvözni márkájában. A természetközeli helyszín a jó közlekedési infrastruktúrával kellemes lakóhelyet kínálhat, a vonzó turisztikai ajánlatok pedig a Velencei-tó gyógyvizére és a környék természeti attrakcióira épülő wellness-, öko-, kerékpáros-, és falusi turizmus fejlesztésével teremthetők meg. A helyben működő egyéb vállalkozások fejlesztésénél viszont fokozottan figyelembe kell venni az agglomerációs hatásokat, melyek a népesség folyamatos növekedésével egyenes arányban csökkenthetik a Velencei-tó vonzó környezetének és nyugalmának varázsát.

Az eddigi kutatási eredmények alapján SWOT-analízist készítettem Gárdonyi településimázsának fejlesztési lehetőségeinek feltérképezése céljából.

Gárdonyi imázsának alakulása idő-síkon **Múlt imázs**

A régmúlt örökségéből nem fejlődhetett ki a település imázsa, habár találhatunk történelmi emlékeket is Gárdonyban, mint például Gárdonyi Géza szülőháza, de ezek a helyi nevezetességek nem teremtették meg sem a kulturális-, sem a rendezvényturizmus alapjait. Az 1920-as évekig tisztán mezőgazdasági funkciójú település volt Gárdony, fordulópontot a XX. század 20-as éveit jelentették a település modern imázsának kialakulásában. A szakirodalom erre az időszakra teszi a Velencei-tavi fürdő kultúra kialakulását és felvirágzását, az addig elhanyagolt gárdonyi tópart kiépítésével párhuzamosan ugyanis gazdagabb budapestiek vásárolták fel a telkeket.

A turizmusban rejlő lehetőségeket a helyiek

is gyorsan felismerték: az 1926-ban megalakult Fürdő Betéti Társaság a gárdonyi fürdő-kultúra fejlesztése mellett a természetjárók tájékoztatását, ellátását és az idegenforgalomhoz kapcsolódó vendéglátóipari és egészségügyi struktúra kiépítését tűzte ki céljává. A településen a XX. század első felében honosították meg a szőlőtermesztést, valamint a 13 vendégszobával rendelkező Sirály fogadó és étterem is ekkor nyitotta meg kapuit. A korabeli fejlesztésekben 1930-tól a Gárdonyi Fürdőegyesület, 1933-tól pedig már az Agárdi Fürdőegyesület is egyre nagyobb szerepet játszott. Agárdot 1936-ban fürdőhellyé nyilvánították, a szakirodalom szerint ebben az évben 2800 vendég töltött el több hónapot a településen (Vitek 2009).

Az 1960-as években az akkor még földrajzilag jobban elkülönülő településrészek, Agárd és Gárdony turisztikai fejlesztéseinek köszönhetően nem csak a fürdőhelyként és a campingező helyként élt a köztudatban, hanem megjelent a Balatonnal történő összehasonlítás is, ami még mindig érezteti hátrányait a Velencei-tó megítélésében és ezáltal a térség turisztikai desztinációként történő értékesítésében. A szocialista éra egyik legmeghatározóbb útikönyvében, Huba László munkájában a Velencei-tó „kis Balatonként” szerepel. (Huba 1966) Ez az elnevezés arra utal, hogy a Budapesthez való közelség és az alacsonyabb telekárak miatt főleg nyugdíjasok, kistisztviselők és munkások, tehát a „kisemberek” vásároltak itt tóparti ingatlanokat. Az 1960-as években a közlekedési infrastruktúra kiépítése is tovább folytatódott. A mai M7-es autópálya nyomvonalát követő balatoni M7-es autótúrat 1968-ban adták át a forgalomnak. A vasúti közlekedés mellett az autóbussz közlekedés fejlesztése nem csak az idegenforgalomban, hanem az élet egyéb területein is éreztette hatását: tízezrek nyaraltak több hónapon át a tó partján. A turisták hosszú tartózkodási ideje mellett egy új szokásként megjelent a tömeges ingázás a közeli

Székesfehérvárra, illetve Budapestre. Annak ellenére, hogy Agárdon került megrendezésre a korszak legjelentősebb rendezvénye, a „Velencei-tavi karnevál”, ami tízezres tömeget vonzott, egyértelműen fürdőhelyként és üdülőhelyként tekintettek Agárdra, Gárdonyra és Velencére is. A településszerkezetet is átalakító turizmusfejlesztés, ami a kempingek, vendéglátóhelyek, egyéb szálláshelyek és a közlekedési infrastruktúra fejlesztése mellett a partvédművek kiépítését is magában foglalta, lényegében a Balaton-parti települések fejlesztésével is sok párhuzamot mutat.

Nem kizárólag Gárdony, hanem az egész Velencei-tó szőlőművelésével kapcsolatban is megjelent a Balatonnal történő összehasonlítás: „Ami a Balatonnak Badacsony, az a Velencei-tónak Sukoró.” (Ambrus és tsai 2005, 19)

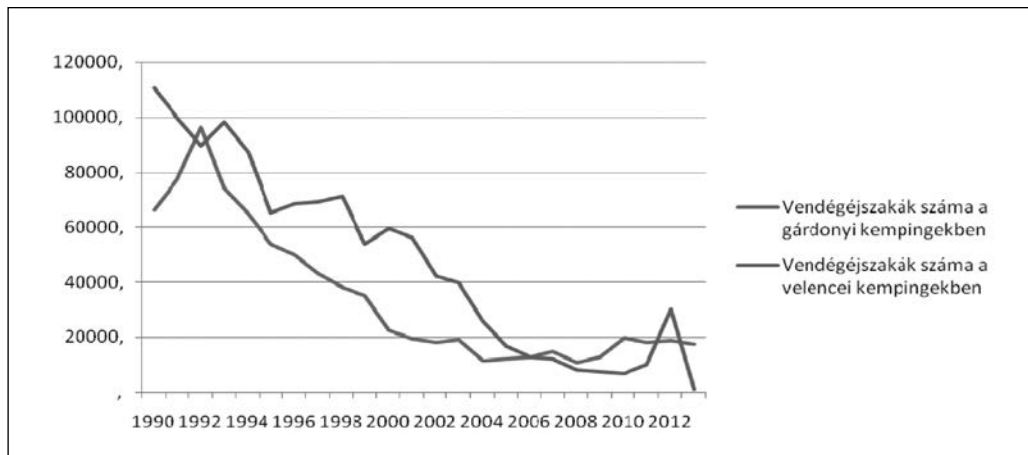
A XX. században többen „kis Balatonnak” tartották a Velencei-tavat, ami a korabeli útikönyvek leírásaiban különböző összehasonlítások formájában jelent meg. Ennek az lehetett az oka, hogy ezekben az évtizedekben még nem alakítottak ki tudatosan egy saját, az ország többi tavától különböző arculatot egyedi turisztikai kínálattal. Ennek az egyedi arcu-

latnak a hiánya a XX.-XXI. század fordulójára a rendszerváltozással kiszélesedett turizmuspiacra egyre élesebbé váló verseny során a strandok és kempingek vendégei számának folyamatos csökkenésében mutatkozott meg a leglátványosabban.

A kempingturizmus és az ehhez kapcsolódó velencei-tavi fürdőzés szerepének változását a gárdonyi kempingekben eltöltött vendégéjszakák számának változásával vizsgáltam 1990-től 2013-ig, 24 év adatai alapján.

Az 1989-től városi ranggal rendelkező Gárdony kempingjeiben eltöltött vendégéjszakák száma 1990-től 2013-ig csökkenő tendenciát mutat, annak ellenére, hogy a „mélypontot”, a 2008-as évet követően –ami a gazdasági válság kezdetével esett egybe– lassú növekedést tapasztalhatunk.

A gárdonyi és a hasonló tendenciát mutató velencei kempingek adatainak alapján a Velencei-tó kempingturizmusában 1992-től egyértelmű visszaesés figyelhető meg. A gárdonyi és velencei kempingekben töltött vendégéjszakák kronologikus összehasonlítása alapján kiderül, hogy a két település kempingturizmusa az 1990-es évektől kisebb-nagyobb átmeneti növekedés ellenére

2. ábra
Vendégéjszakák számának alakulása a gárdonyi és velencei kempingekben. (1990-2013)
Forrás: Saját szerkesztés a TeIR adatai alapján

- amelyekkel még mindig nem sikerül elérni az 1990-es évek első felében regisztrált számokat- folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, ami nem csak egy településen történt változásokra, hanem a Velencei-tó egészére jellemző problémákra vezethető vissza.

A kempingturizmus elmúlt évtizedekben történő hanyatlásában minden bizonnyal több tényező is szerepet játszott: a közlekedési infrastruktúra fejlődésének és az utazási szokások megváltozásának eredményeképpen a nyaralóhelyeken való tartózkodási idő is csökkenésnek indult, a szálláskínálat bővülésével pedig lehetőség nyílt a magasabb kategóriájú, de még mindig megfizethető szálláshelyeken való éjszakázásra is. A kempingezést jellemző csökkenő tendenciával párhuzamosan a Velencei-tó térségének programlehetőségei lassan bővülni kezdtek, és annak ellenére, hogy a köztudatban még mindig fürdőhelyként szerepelnek a tóparti települések, az elmúlt időszakban már egyre több programlehetőséget kínáltak.

A gazdasági válság negatív hatása a turizmusra, valamint a Velencei-tó kapuja projekt megvalósítása körüli bonyodalmak egyaránt tovább fokozták a térség kempingturizmusának hanyatlását. Egyértelműen a Velencei-tó kempingturizmusának hanyatlásához hozzájáruló aktív negatív tényezőként kell megemlítenünk a tó partszakaszának és partfalának évről-évre romló állapotát is. Az 1970-es és 1980-as években még modernnek számító turisztikai infrastruktúra az ezredfordulóra már nagyon elavulttá vált, folyamatos fejlesztésére a településfejlesztés helyi szereplői csak kevés figyelmet fordítottak: „Az idő eljárt felettünk és az infrastruktúrát nem fejlesztettük, ebből adódóan elmaradt a vendég is, mert ugyanazért a pénzért, amit velencei-tavi nyaralásra költöttek, már a horvát tengerparton és más magasabb színvonalú helyeken is szállást és ellátást kaptak.” (Wirth 2015)

A vendégéjszakák száma az 1990-es évektől

több jelentős Balaton-parti település kempingjeiben is folyamatos csökkenést mutat. A TeIR adatai szerint Balatonalmádi, Balatonfüred, Balatonkenese, Balatonszemes és Siófok kempingjei az 1990-ben regisztrált vendégéjszakák számát -a legkiemelkedőbb számokat hozva például Balatonfüred esetében 354670, Balatonszemes kempingjeiben pedig 256905-még az 1-2 évet érintő átmeneti fellendülések ellenére sem voltak képesek túlszárnyalni, a magyarországi kempingezés népszerűségének csökkenése tehát országos tendenciának mondható. A Velencei-tó és a Balaton kempingjeinek infrastrukturális állapota között a XXI. század elején már egyre élesebb különbségek rajzolódtak ki. A Balaton-part számos településén az 1990-es évektől a minőségi turizmus kiszolgálására alkalmas épületegyütteseket emeltek a kempingek területén, és általánosságban is fejlesztették a partszakasz turisztikai infrastruktúráját. (Wirth 2015) Ezzel ellentétben a Velencei-tónál ilyesfajta fejlesztések nem történtek, sőt a meglévő infrastruktúra folyamatos amortizációja vált jellemzővé. Boromisza kutatásai rávilágítanak a Velencei-tó épített környezete és a település arculata közötti összefüggésekre. A partközeli beépítések a település funkcióján keresztül a tó településiről kialakult képet is jelentősen átalakították. A tóparton található számos használaton kívüli építmény állapota folyamatosan romlik, felújításuk helyett inkább a még beépítetlen tóparti területek vonzzák a befektetőket, a beépített parti területeknek köszönhetően a tópart megközelíthetősége is megváltozott. A kiépített üdülőterületek jelentős része a folyamatos beköltözések hatására lakóterületté alakult. (Boromisza 2012)

A település jelenlegi imázsa

Gárdonyi jelen imázsának vizsgálatakor ki kell emelnünk, hogy a városvezetés minden esetben kiemelt szerepet játszik a település imázsának kialakításában illetve fejleszté-

sében. (Sikos T. 2000) A település jelenlegi szlogenje: „Természetesen közel”. A szlogen és a mögötte rejlő imázs többek között azért is született meg, mivel Gárdony korábbi történelmi emlékei jórészt a török pusztítás, részint a vasútépítés következtében elpusztultak, Gárdonyi Géza emlékháza kivül (ami egy cselédház volt) nincsenek jelentős történelmi emlékei. A pici kápolna, –ahol megkeresztelték Gárdonyit– sem nevezhető nevezetességnek. Gárdony soha nem volt gazdag település, ezért a jövőben talán éppen a természet, a természetközeli állapot teheti egyedivé (Wirth 2013a.). A szocialista korszak öröksége még mindig nyomon követhető a város épületeinek és közintézményeinek vizsgálatakor. Az emeletes házak a szocialista érából, amelyek lebontott régebbi házak helyén épültek, az önkormányzat és a lakosság szerint sem a város jövője, a település múlt, jelen és a jövő imázsa között tehát nagyon élesen elválnak a határok.

A Gárdonyban működő vállalkozások közül a legjelentősebb az 1980-as években épített Agárdi Gyógy- és Termálfürdő, ami önkormányzati tulajdonban van. Az fürdőnek már helyi üzemeltetője is volt, de az önkormányzati vállalkozás ekkor majdnem a csőd szélére került. A fürdőkultúra Gárdonyban nem régi, hiszen az 1980-as évek közepén épült a városban az első fedett medence, de ezt még nem nevezhetjük fürdőkultúrának. ” (Wirth 2013a.) A termálfürdő időközben egy akkora létesítménnyé nőtte ki magát, amelynek az üzemeltetése már nagy szakértelmet igényel. Az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő létesítményei és szolgáltatásai közül a medencét, a szaunát, a balneoterápiát a fürdő managementje üzemelteti, a fizikoterápia szintén a fürdő épületében kap helyet, de a büféhez hasonlóan külön alvállalkozók működtetik (Wirth 2013a).

Szigetvári Orsolya, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő Marketing és értékesítési vezetője elmondta, hogy a termálfürdőt más

településekről látogató vendégek fejében a Velencei-tó még mindig csak egy napos kirándulási lehetőséget jelent (Wirth 2013b).

Gárdony jelenlegi imázsának kialakítását és hatékony kommunikációját az az adottsága is nehezíti, hogy három teljesen eltérő arculatú településből formálódott, a közigazgatási és szolgáltató központ szerepét betöltő Gárdonyon kívül az 1930-as évektől kiemelt nyaralótelepülés, Agárd, valamint a Dinnyés-Kajtori-csatorna találkozásánál fekvő, teljesen falusias jellegű Dinnyés tartozik a városhoz. A három, területileg önálló városrész egymás szomszédságában helyezkedik el. A legtöbb Velencei-tó partjára látogató turista számára Gárdony, Agárd és Dinnyés még mindig külön településeként ismert, és egyáltalán nincs benne a köztudatban, hogy közigazgatási értelemben ugyanarról az egy településről, Gárdonyról van szó. Gárdonynak, mint egy egységes település imázsának kialakításában és elterjedésében a XXI. század első évtizede sem hozott fordulatot.

Gárdony jövő imázsa

Gárdony polgármestere, Tóth István a település jövőképet gazdasági szempontból úgy jellemezte, hogy továbbra is a turizmus és a mezőgazdaság lesz a meghatározó, de bizonyos ipari szolgáltatásokra is szükség van, ilyen például a logisztika. A városvezetés természetközeli, kedves, kertvárosias jellegű települést szeretne létrehozni, jól megközelíthető attrakciókkal, jó parkolási lehetőséggel. Egy ilyen hely megteremtéséhez tiszta vízre és jó levegőre is szükség van. Ebből következik, hogy sem Fehérvárral, sem Budapesttel nem kívánunk versenyezni. A polgármester szerint a már kialakult természetközeli jelleget kell otthonosabbá tenni, éppen ezért nem gondolkoznak nagy attrakciókban és sok látogatóban, mert az megterhelné és tönkretenné a környezetet. Tóth István elmondása alapján „inkább sok kedvesség, sok kis barátságos

utca” jellemezze Gárdonyt a jövőben. (Wirth 2013a)

Az imázspépítéssel kapcsolatos problémák egy részével a városvezetés nyilvánvalóan tisztában van: látják, hogy az első számú attrakció a Velencei-tó, annak ellenére, hogy még sajnos kevés olyan partszakasz van, amivel szívesen büszkélkednének. A polgármester úgy gondolja, hogy szépen fásított utcák, sok fa, sok gyümölcs legyen jellemző a város képeire, emellett egy kerékpárutakon bejárható települést képzel el, ahol a gyógyvizek és a Velencei-tó egyaránt könnyen elérhető.

A tóparton sem nagy létesítményekben, hanem kisebb épületekben gondolkodnak, ami egy olyan környezet részét képezi, aminek az összképét sétányok és parkok határozzák meg. A kívánt településkép kialakításához nagyon sok külföldi település szolgálhat mintául, köztük az Észak-Olaszországban a Garda-tó partján található Sirmione. (Wirth 2013a)

A XX. században a fürdővárosi jelleg tisztán a tóra, mint legfontosabb attrakcióra és a tóparti strandokra, víkendházakra épült. A XXI. században a termál- és a wellness-szolgáltatásokra helyeződik át a hangsúly, amelyeket egyéb szolgáltatásokkal (pl. helyi gasztronómia) próbálnak kiegészíteni. A Sport Beach, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő és a Hotel Vital Nautis ma egyértelműen meghatározzák Gárdony turizmusát és fürdővárosi jellegét. Gárdony egyik turisztikailag és építészeti-leg legmeghatározóbb épülete a Nautis Vital Hotel, amit egy az 1970-es években gyakorlóiskolának készült épületből alakítottak ki. A kivitelezők egy hajó formájúvá átalakított épületbe számos olyan szolgáltatást vittek be, ami megfelel a mai turizmustrendeknek, és mindezt építészeti-lag látványosan és harmónikusán kiviteleztek. (Kovács 2010)

A Hotel Vital Nautis által megteremtett helyi gazdaságfejlesztési lehetőségek egyelőre csak említés szintjén jelennek meg Gárdony gazdasági programjában: „Az idegenforgalmi

fejlesztések területén nagy jelentőséggel bír a minőségi szolgáltatás megjelenése (az első 4*-os szálloda felépülése) és a vendégforgalom növekedése.” (www.gardony.hu). A Hotel Vital Nautis működése kapcsán a 2011-es év adatait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a szállodák vendégeinek 73,5%-a Gárdonyban a wellness-szolgáltatásokat nyújtó szállodákban éjszakázott. (www.ksh.hu). A szálloda Gárdony turizmusában, és ezáltal gazdaságában betöltött szerepének vizsgálata alapján kimondhatjuk, hogy a wellness-turizmus a jövőben a Velencei-tó turizmusfejlesztésének egyik alappillérvé kell, hogy váljon. A turisztikai főszezon rövidségének, az utazási szokások változásának, az átlagos tartózkodási idő csökkenésének, a hétfévi utazások és a hosszú hétfégek együttes figyelembe vételével megállapíthatjuk, hogy a wellness-szállodák és szolgáltatók a főszezonon kívül is sikeresen megszólíthatják a pihenésre vágyókat, ezzel új turisztikai funkciót adva a térség két városának, Gárdonynak és Velencének is.

Nehezíti a település modern arculatának a kialakulását, hogy Gárdony és a Velencei-tó turizmusának a nagy áttörésre még várni kell, vannak ugyanis olyan infrastruktúrális területek, amit helyi erőből, pályázati erőforrásból, önkormányzati és vállalkozói szerepvállalásból nem lehet korszerűsíteni. A Velencei-tó teljes partszakaszát és partfalát rendbe kellene tenni, ami milliárdos nagyságrendű beruházás, ezért csak állami beavatkozással valósulhat meg. A Velencei-tavat a jövőben egy egységes térségként kellene értelmezni, a TDM keretein belül már Bálint György véleménye szerint elkezdődött egy térségi fejlesztésben történő gondolkodás, aminek az értelmében térségi, tavi stratégiát kell létrehozni, és hosszú távra tervezni (Wirth 2013c.). Az így kialakítható brand megteremtésének nagyon fontos pontja a színvonalas internetes megjelenés és a megfelelő idegen nyelvű kommunikáció.

Összegzés

Gárdony jelenlegi imázsának egyik sajátossága, hogy az nem annyira egyfajta, a helyi döntéshozók által kezdeményezett tudatos, folyamatos propaganda eredménye, így a látogatói vélemények, sőt nem ritkán sztereotípiák annak szerves részei. A kutatási eredmények áttekintése, mindenekelőtt a SWOT-analízis alapján megállapíthatjuk, hogy a település imázsára számos olyan gyengeség is kihatással van, ami jelenleg a hivatalos imázs részét képezi. A települési honlap hiányosságai, a város természetközeli képét vizuálisan is némileg rontó szocreál épületek, valamint a turisztikai infrastruktúra hiányosságai némileg ellentmondásossá teszik a település „természetesen közel” szlogenjét. Gárdony modern arculata kialakításának a Velencei-tó partszakaszának és partfalának felújítása is fontos feltétele. A kérdőíves kutatásból kiderült, hogy Gárdony imázsának javítása szoros összefüggést mutat a település turizmusának fejlesztésével. A település és a térség turisztikai kínálata csak rendszerszemléletű gondolkodás mentén, a mezőgazdaság, sport, oktatás és a többi már említett tényező hálózatba történő integrálásával bővíthető hatékonyan. A település turisztikai funkciói közül a jövőben kiemelten kellene hangsúlyozni Gárdony fürdővárosi jellegét. Az is egyértelművé vált, hogy Gárdonyra nem a Balaton településeivel kell felvenni a versenyt a turisztikai piacon, hanem kedvező földrajzi adottságait és további erősségeit kihasználva saját turisztikai márkát kell kialakítania. Tekintve, hogy a Velencei-tó településeinek fejlesztési lehetőségeit a rendszerszemlélet szerint, egységes gazdasági térként érdemes kutatnunk, a márkafejlesztés és imázsépítés sem korlátozódhat csupán Gárdonyra. A Gárdonyra és térségére vonatkozó kutatási eredmények és a Fertő-tó térségének fejlesztési példája alapján a jövőben egy tudatos, hosszú távú településfejlesztési koncepcióból következő, a wellness-, biciklis- és az ökotu-

rizmusra épülő termékpalettával építhető ki a leghatékonyabban Gárdony és a Velencei-tó imázs. A kialakítandó helyi termékek azonban csak egységes arculattal, egy arra megfelelő cég vagy szervezet által összehangolt értékesítési és marketinghálózattal lehetnek piacképesek.

Felhasznált irodalom

- Ambrus L.-L. Simon L.-Lukács L. 2005.** Édes szőlő, tüzes bor. A Velencei-tó környékének szőlő- és borkultúrája. Budapest-Pázmánd: Ráció - Velencei-tó Környékéért Alapítvány 264 p.
- Beluszky P. 2003.** Magyarország településföldrajza. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó 568 p.
- Boromisza Zs. 2012.** Tájváltozás a Velencei-tó partján. In. Tájvédelmi füzetek 1 2, pp. 89-99
- Boros L. 2010.** City Branding – márkateremtés a helymarketingben. In. Falu Város Régió 17 2-3, pp. 44-51
- Huba L. 1966.** Budapest-Velencei-tó-Székesfehérvár. Panoráma Kiadó, Budapest, 127 p.
- Kotler, P., Keller L. K. 2006.** Marketing-menedzsment. Akadémiai Kiadó, Budapest, 985 p.
- Kovács S. 2010.** Kézben tartott dizájn: Nautis Vital Hotel, Gárdony In. Alaprajz, 17 6, pp 88-93
- Kreutzer, Ralf T. 2012.** Praxisorientiertes-Online-Marketing. Konzepte-Instrumente-Checklisten. Gabler, Wiesbaden, 568 p.
- Lengyel M. 2004.** A turizmus általános elmélete. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, 525 p.
- Michalkó G. 2005.** A turisztikai milió, In. Tér és Társadalom 19 1, pp. 43-63
- Michalkó G., Illés S., Vizi I. 2007.** Az új turisták feltételezett niche-jeinek területi különbségei Magyarországon. In. Földrajzi Értesítő 56 3-4, pp. 271-289
- Michalkó G. 2014.** Városimázs és versenyké-

- pesség: a turizmusorientált településmarketing néhány aspektusa., (szerk. Tózsá I.), Turizmus és településmarketing, Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék, pp. 37-46
- Molnár M. 2013.** Terület és térségmarketing. (Elméleti jegyzet) Debrecen: Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
- Perjés L. 2001.** Internet marketing magyar szemmel. Bagolyvár, Budapest, 300 p.
- Települési Statisztikai Adatok Rendszere, Településfejlesztési Információs Rendszer: www.teir.hu
- Piskóti I. 2007.** „Marketinginnovációk-innovációmarketing – a marketing intézet szakmai törekvései és eredményei” In. Gazdaságtudományi közlemények, 5 1, pp. 91-125
- Sikos T. T. 2000.** Marketingföldrajz. VÁTI, Budapest, 240 p.
- Sulyok J. 2012.** Víz, amiért érdemes útra kelni. A táj szerepe a vízparti utazás során. In. Tér és Társadalom 26 4, pp. 54-72
- Vitek G. 2009.** Gárdony. Agárd, Dinnyés és Gárdony története a kezdetektől napjainkig. Gárdony város önkormányzata, Dinnyés-Gárdony, 326 p.

Interjúk

- Wirth G. 2013a.** Interjú Tóth Istvánval, Gárdony polgármesterével. Készült: 2013.11.19.
- Wirth G. 2013b.** Interjú Szigetvári Orsolyával, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő marketing- és értékesítési vezetőjével. Készült: 2013.11.12.
- Wirth G. 2013.c.** Interjú Bálint Györggyel, a Sport Beach üzemeltetőjével. Készült: 2013.11.19.
- Wirth G. 2014.** Interjú Michaela Puserrel, a Neusiedlersee Tourismus GmbH üzletvezetőjével. Készült: 2014.10.23, Neusiedl am See
- Wirth G. 2015.** Interjú Kupi Lászlóval, Kápolnásnyék volt alpolgármesterével. Készült: 2015.06.10.

Internetes források

- A feratelmediatechnologies AG honlapja. www.feratel.at (Utolsó letöltés: 2014.05.21.)
- A Fertő-tó információs portálja. www.neusiedler-see.at, www.neusiedlersee.com (Utolsó letöltés: 2014.06.10.)
- Müller, Marcel 2012.** Interview mit Stefan Vogler. Eine Marke muss glaubwürdig sein. kommunalmagazin Nr 1 Januar-Februar 2012 [online] <http://www.bv4.ch> (Utolsó letöltés: 2014.01.18.)
- Szabó M. 2011.** Mai áron 60 milliárdot hozott a tónak. Gárdonyi Újság. [online] http://www.gardony.hu/uj/uploaded_files/hirek/1226_Grdonyi_jsg_9_szm.pdf (Utolsó letöltés: 2014.01.19.)

A természet ünnepe

Bíró Gabriella

A Madarak és fák napja 120. évfordulója alkalmából a Herman Ottó Intézet több helyszínen színes programokat szervezett. A Herman Ottó Napok eseményei között szakmai konferenciák, könyvbemutatók, interaktív szemléletformáló játékok mellett néptánc, állatsimogató, sólyombemutató is várta a kicsiket és nagyokat egyaránt.

A két hetet átölelő rendezvénysorozat Fazekas Sándor földművelésügyi miniszter

és Mezőszentgyörgyi Dávid, a Herman Ottó Intézet főigazgatójának köszöntőjével, néptáncokkal, s szakmai konferenciával vette kezdetét. - Az intézet küldetése, hogy Herman Ottó örökségét ápolja, neve pedig elválaszthatlanul egybeforrt a Madarak és fák napjával is. Partnereinkkel együttműködésben ennek tiszteletére egy teljes rendezvénysorozatot indíthattunk el, amely a társadalom még intenzívebb bevonását és szemléletformálását, az ismeretek, tudás átadását célozza – mond-

ta megnyitó beszédében **Mezőszentgyörgyi Dávid**. Felidézte: Chernel István ornitológus és Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter mellett leginkább Herman Ottó nevéhez fűződik, hogy 1906-ban törvénybe iktatták a Madarak és fák napjának iskolai megünneplését minden év május 10-én. Kiemelte, hogy az eseményre meghívott több mint kétszáz általános iskolás gyermek hat állomáson ismerkedhet meg nemcsak a természettel, a környezettel, hanem azzal is, hogyan gazdálkodhatnak okosabban, tudatosabban környezetünk kincsivel, amit aztán nagyobb közösségekben hasznosíthatnak és adhatnak tovább. Az elmúlt hónapokban a környezeti nevelés témájában számos rendezvényt, szakmai konferenciát szervezett az intézet, emellett kiemelt hangsúlyt kaptak a felnövő generációt és idősebb korosztályt is megszólító kiadványok – részletezte a főigazgató.

- Hazánkban több mint száz éves hagyománya van a Herman Ottó által is javasolt jeles napnak, miszerint „évente egy nap szenteltesék a madarak és fák védelmében” – mutatott

rát Fazekas Sándor. A földművelésügyi miniszter szerint ez a nap ugyanakkor nemcsak a madarakról és a fákról szól, hanem egyben a természet ünnepe is, és vele együtt a miénk is, mert természet nélkül mi sem léteznénk. A szaktárca vezetője hozzátette: feladatunk, hogy tudatosítsuk, az ember elválaszthatatlan a természettől, amiért felelősséggel kell élnünk. Aláhúzta: a kormány kiemelt figyelmet fordít környezetünk és természeti erőforrásaink megóvására, mert ez döntően meghatározza életminőségünket az elkövetkező évtizedekben. Jelenleg soha nem látott mértékű támogatási forrás, mindösszesen 3540 milliárd forint fordítható 2020-ig környezet- és természetvédelmi fejlesztésekre. Ezek forrását – elsősorban az Európai Unió társfinanszírozásával – a magyar költségvetés hozzájárulásával biztosítjuk – mondta. Ebből 2800 milliárd fordítható operatív programokra, 700 milliárd az agrárpolitika „zöldítésére”. Mintegy 30 milliárd forint jut előhely fejlesztésére, fajmegóvó beavatkozásokra, eszközbeszerzésre, valamint természetvédelmi monitoringra és természetvédelmi őrszolgálat fejlesztésre.

Ezek számok – tette hozzá - csak akkor érnek valamit, ha mögöttük alkotó munka valósul meg, ha olyan értékeket tudunk felszínre hozni és megmenteni, amelyekre szüksége van Magyarországnak az eljövendő generációinak. Mint mondta, idén legalább hatvan kiemelt természetvédelmi fejlesztés benyújtását tervezik, amelyek együttes kerete meghaladja a 24 milliárd forintot. Emellett kiemelt hangsúlyt helyeznek a természeti értékek bemutatására és a szemléletformálásra is.

A köszöntőket szakmai konferencia követte, amelyen az év emlőséről, madaráról, hüllőjéről, rovaráról, haláról és vadvirágáról, valamint Európa fájáról is hallhattak az érdeklődők. Bemutatták a Körös-Maros Nemzeti Park állatvilága – Gerinctelenek, illetve a Budapest természeti értékei című könyveket. Miközben a környezeti nevelés és természetvédelem jegyében a gyerekek tájékozódhattak a komposztálható anyagokról, a komposzt készítés folyamatáról, valamint a kész komposzt felhasználásáról. Interaktív játékon keresztül a szelektív hulladékgyűjtés jó gyakorlatával, a zajjal és zajvédelemmel ismerkedhettek meg.

Izgalmas kísérettel mutatták be számukra a globális klímaváltozáshoz kapcsolódóan az óceánok vízszintjének emelkedését. Emellett állatsimogató, egerészölyv bemutató, népi játékok, kézműves- és táncfoglalkozások is várták őket.

A Herman Ottó Napok május 11-én a Magyar Természettudományi Múzeumban Ember és természet – állandó harc, vagy békés együttélés? Avagy tollas és szőrös szomszédaink a városokban címmel folytatódott, majd 12-én a Magyar Mezőgazdasági Múzeum közreműködésével indulhattak el a polihisztorra válás útján. Természet közeli élményekben lehetett része az érdeklődőknek, a Sas-hegy élővilágával és földrajzi adottságaival Naplemente túrán ismerkedhettek meg, ezt követően Devecserben művészettel és tánccal ötvöződött a természet szerete. A rendezvénysorozat szerves részeként több mint negyven állami gondozott gyermek költözött egy hétre a Kis-Balaton mellé, ahol nemcsak hasznos tudásra, hanem életre szóló élményekre is szert tehetnek.

Erdőhorváti kitörési lehetőségeinek vizsgálata

**Bertus Zoltán –
Hochman Dávid**

A Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási adatbázisa alapján 2011-ben 3 033 770 fő élt falvakban (NAGYNÉ FORGÁCS E. 2013), közülük 292 827-en aprófalvakban. Az elmúlt ötven évben az aprófalvas települések száma megduplázódott (BALOGH A. 2014). A hazai szakirodalomban kétféle osztályozás létezik, s mindkettő a népességszám alapján határozza meg a vizsgált településtípust. A falukutatók véleménye megoszlik, egyesek 1000 főben maximalizálják, mások 500 fő alatt definiálják az aprófalvakat (JÓZSA K. 2014). Arányuk a magyar településállományban igen magas (35%) (Balogh A. 2014). Térbeli elhelyezkedésük meglehetősen egyenlőtlen, főleg a dombvidéki, valamint a határ menti térségben helyezkednek el (Józsa K. 2014), de az alföldi területeket leszámítva, az ország minden részén előfordulnak (Dövényi Z. 2003). Legnagyobb számban a délnyugati országrészen, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megyében találhatóak (Balogh A. 2014; Józsa K. 2014).

A falusi területeken bekövetkező változásokat komplex módon, összetett, s kiterjedt folyamatok alakították (BELUSZKY P. 1979). A második világháború után, a szocialista iparosítás hatására a településállomány drasztikusan átalakult. A korábban homogén

faluhálózat differenciálódott. Míg a nagyobb települések közelében fekvő falvak népessége növekedésnek indult, a hátrányos helyzetű vidékeken megindult a népesség elvándorlása, a lakosság eróziója. A rendszerváltozás szintén jelentős fordulatot hozott, ugyanis az 1990-es évben bekövetkező társadalmi-gazdasági átalakulások igen komplex változásokat idéztek elő. A rurális térségek foglalkoztatási szerkezete megváltozott, fokozódott a települések közötti verseny, megjelent a munkanélküliség, valamint az ingázók aránya növekedésnek indult (BELUSZKY P. – SIKOS T. 2011).

Település a tájban

Erdőhorváti az Észak-Magyarország régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sárospataki kistérségben található. Ezért választottuk esettanulmányunk alanyául Erdőhorvátit, mert tipikusan jellemzi ezt a térséget az elvándorlás és az aprófalvasodás, melyre jó példaként szolgál a mintaterületül választott zempléni település. BELUSZKY PÁL és SIKOS T. TAMÁS falutipizálása alapján a VII. falutípus 4. altípusába, azaz a rohamosan fogyó népességű, rossz munkaerő-piaci helyzetű aprófalvak csoportjába tartozik (BELUSZKY P.

– SIKOS T. 2011). Jellemző a kedvezőtlen mezőgazdasági adottság, ahol az agrártermelés erősen korlátos jövedelmezőségének és munkahelyteremtő képességének köszönhetően a lakosság más kiegészítő tevékenységeket végez (pl. erdőgazdálkodás, háziipar). Az elvándorlás már a 19. század második felében az iparosítás eredményeként elkezdődött, azonban a foglalkozási átrétegződés, a tömeges és szélsőségesen magas arányú ingázás sem változtatta meg a faluképet és a helyi társadalmak helyzetét. Később a városokhoz közel fekvő községeket leszámítva a falvak többségéből menekülésszerű elvándorlás indult el a városok illetve az agglomerációs községek irányába. Azonban a bányászat és az ipar szerepének háttérbe szorulásával a munkaalkalmak száma lecsökkent, a termelőszövetkezetek felbomlottak, az alapfokú intézményhálózat tovább ritkult, így az ország legszegényebb kistérségeivé váltak. Míg a lakosság igyekszik elköltözni, a kiüresedő ingatlanokat még szegényebbek foglalják el, bár a demográfiai szerkezetet javítva, de a társadalmi összetételt szélsőségesen kedvezőtlené alakítva. (BELUSZKY P. – SIKOS T. 2007).

Erdőhorváti kedvezőtlen társadalmi átalakulása tetten érhető a kiüresedő otthonokban és az Egres-patak mentén kialakuló gettósodó falusi zárványban. A lakosság elvándorlásának következtében az elsőrendű desztinációs szerepet Sárospatak tölti be Tolcsva, Tokaj, Miskolc és Budapest mellett. A Sárospataki a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségek egyike. Demográfiai és foglalkoztatottsági mutatói rosszak, valamint elsősorban az aprófalvas térségeinek elérhetősége igen kedvezőtlen. Erdőhorvátihoz a legközelebb eső fő közlekedési vonal a Zemplén déli előterében, a Bodrog mentén található 37-es út. A községből Sárospatakra naponta öt menetrendszerinti járat indul az Olaszliszka-Tolcsva vasútvonalon adódó átszállásos lehetőségekkel együtt. Ezek száma péntekenként hétre növekszik, de így is csak vasúti és autóbusz

járatok együttes igénybevételével és 30-75 perc között változó menetidőkkel lehetséges a központ elérése. Visszatérni a kistérségi központból, vagy a megyeszékhelyről csak egy-két délutáni járatral van lehetőség, Miskolcra 2 órás menetidővel. A falu közúti elérhetősége azonban még így sem tekinthető rossznak, ha megfelelően karbantartott, jól járható út kötné össze a 37-es főúttal. Miskolc 1 óra 5 perc, Sárospatak 25 percen belül elérhető személyautóval, amelynek nagy jelentősége van, mert a legtöbb munkahely és szinte minden középszintű szolgáltatás és ellátás Sárospatakon található [1].

Táji adottságait tekintve nem mehetünk el említés nélkül a kivételesen gazdag természeti környezeti adottságai mellett. Ahogy neve is utal rá, a település életében fontos szerepet játszik az erdő, mind természeti vonzerő, mind pedig gazdasági hasznosítás szempontjából. Az Erdőhorváti Tervezési Körzet Erdőterve alapján 3549 hektár tartozik a településhez. Tolcsvát, Háromhutát, Komlós-kát megelőzve itt található a legtöbb gazdasági és turisztikai hasznosítású erdőterület. Az erdők legnagyobb hányadát a gyertyános tölgyesek, kocsánytalan tölgyesek, valamint bükkösök alkotják, amelyek jelentős vadállománynak biztosít élőhelyet, köztük olyan különlegességekkel, mint a muflon. Ezen kívül a szakaszos vulkanikus tevékenység hatására sajátos geológiai képződmények is találhatóak itt, melynek eredményeként a hidrokvarcit féldrágakőnek tartott változatai (achát, jáspis, kalcedon, valamint opálok) is fellelhetők Erdőhorváti térségében [2]. De ez a vulkanikus alapkőzet tette lehetővé a kiváló minőségű borok készítését is.

Erdőhorváti számára a Zemplén nyújtotta természeti kincsek jelentik a legjelentősebb vonzerőt és a turizmusának kedvező helyi energiáit. Az aprófalvas térségekben – habár számos negatív folyamat sújtja őket – a helyi és történelmi adottságok kiaknázása újfajta fejlődési szempont lehet. Az idegenforgalmi

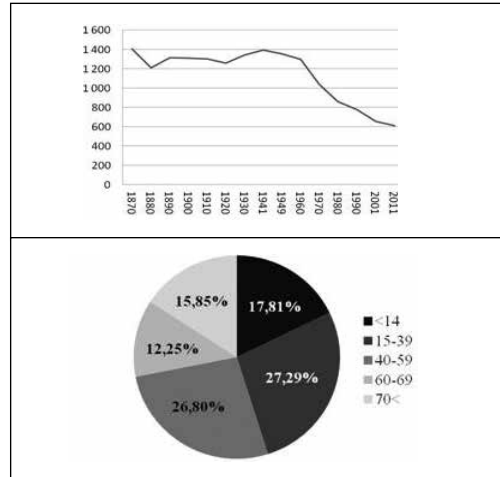

potenciál, a turizmusban rejlő lehetőségek számos kitörési pontot jelentenek számukra (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002). Jól mutatja a település rekreációs szerepét az itt megtalálható öt vendégház és a több tucat magánnyaraló is. Hidrológiai, tájképi, borturisztikai adottságai, erdői és az ott megtalálható vadállomány jó lehetőséget nyújt a község további turisztikai felértékelődéséhez. A községben több pincesor is található, egyedülálló módon a település központjában is találkozhatunk pincékkel, amelyek a Tokaji borvidék részeként 2002-ben a világörökség részévé váltak. A falu további nevezetességei között említhető a kulturális örökségét gyarapító régi lakóházai, a polgármesteri hivattal szemben kialakított ivóvízes Csurgó-kút, valamint a község környéke (Agáros-tető) különböző színű kvarcváltozatokban, achátban, opálban és főként a vörös színű jáspisban bővelkedik. A közelben található a Regéci vár, valamint Háromhuta, Komlóska, Tolcsva (Sajgó Pincészet) és a Sárospataki vár is [3].

Erdőhorváti főbb adatai

Az egykor szebb napokat megért község a múltban, a mainál jóval több család számára nyújtott biztos megélhetési lehetőséget, akik főleg az erdészetből, a szőlőművelésből és egyéb mezőgazdasági munkákból éltek. Első írásos említése 1353-ból származik, amikor a pálosok zárdát építettek a területen, de már előtte is létezett a település.

Vallási hovatartozás szerint a 2011-es népszámlálási adatok alapján a legnagyobb létszámban katolikusok vannak jelen a településen, (263-an, ebből 92-en görögkatolikusok) de a reformátusok száma is jelentős (127 fő). Ezen felül három személy vallotta magát evangélikusnak. A felekezetek fennmaradását, Erdőhorváti vallási sokszínűségét veszélyezteti az elvándorlás. Népeiségre általánosan jellemző az elöregedés, a fiatalok folyamatos migrációja. Kevés munkalehe-

1. ábra.

Erdőhorváti népességszámának változása (1980-2011) és korcsoportok szerinti megoszlása a 2011-es népszámlás alapján [4][5]

tőség hiányában magas a munkanélküliek aránya, amely a roma népességet fokozottan érinti. Az 1870-2011-ig terjedő időszakban népessége 56%-kal csökkent (1. ábra).

Római katolikus templomát 1332 körül szentelték Szent Péter és Pál tiszteletére. 1787-ben emeltek új templomot, amely ma is látható a főutcára támaszkodó dombon. Református temploma 1556-ban épült meg, görögkatoli-

1. kép

Erdőhorváti vallási sokszínűségének szimbólumai (római katolikus templom, református templom [jobbaldalt], görög katolikus templom [balalsó sarok], Forrás: saját képek)

kus temploma kisebb méretű, de modernebb stílusú az előbbieknél (1. kép).

A 2011-es népszámlálási adatok 612 főt, a legfrissebbek 618 főt mutatnak (KSH T-STAR.2014). Etnikai hovatartozás alapján 460 magyar, 78 cigány, 38 ruszin és 7 német lakos él a településen [5]. Korszerkezetére kettősség jellemző. A környező településekhez képest viszonylag magas a 14 év alattiak aránya, amely a roma kisebbség jelenlétével is magyarázható, valamint magas a 60 év felettiek aránya is (28%) [6]. Az előregedést jelzi, hogy több háztartásban egy vagy két személy él, valamint a nyugdíjban, illetve egyéb szociális ellátásban és járandóságokban részesülők aránya igen magas (290 fő jut ezer főre). A rendszeres szociális segélyből élők száma nullára csökkent, viszont a közfoglalkoztatásban résztvevők száma jelentős (42,3 fő jut ezer aktív korú lakosra), ami azt jelenti nincs segélyezés közmunka végzése nélkül [7]. A helyi kezdeményezések közül a borászat említhető, amelyet háztáji jelleggel nagyrészt saját haszonra, baráti körökben történő fogyasztásra termelnek. A foglalkoztatást a közmunkaprogram, illetve néhány szolgáltatást nyújtó vállalkozó javítja, valamint az erdészetenél és szőlészetenél lehet alkalmi és/vagy szezonális munkákat vállalni. Termelőtevékenységet a Soltész Perc üzemen kívül csak a FémAlk öntvénymegmunkáló végez, melynek kedvező a helyi adózás, cserébe a vállalkozás is segíti a falut (pl. templom felújításban és néhány család megélhetését biztosítja). Sándor József vezérigazgató (2012-ben „az év üzletembere”), erdőhorváti származása végett segíti szülőfaluját.

A foglalkoztatottságot meghatározza az alacsony képzettségűek jelentős száma. Így például közmunkára nagy igény van a településen élők körében, annak végzéséért folytatott sajátos „harc” a helyszíni interjúkból is kiderült. A nyilvántartott álláskereső aránya a munkavállalási korú népességhez viszonyítva magas, a szomszédos Komlóska

(9,7%), és Háromhuta (7,2%) munkanélküliségi mutatóinál messze magasabb volt, ami 2013 végére 3,5%-ra csökkent [8]. Összességében jellemző a településre a munkahelyhiány és a lakosság alacsony képzettsége (a környező települések közül itt a legmagasabb az érettségivel nem rendelkezők aránya (24,2%) amelyek következtében a községben élők igen rossz jövedelmi helyzettel rendelkeznek, s ez igen súlyos probléma elé állítja a település vezetőit (KSH 2011).

Az alapszolgáltatások közül helyben elérhető a posta, a háziorvosi rendelő, az Erdőhorváti Általános Iskola Tagintézmény (és könyvtár), a Művelődési Ház, a Polgármesteri Hivatalban megtalálható körjegyzőség, valamint két élelmiszerbolt (CBA, Coop) is. Az általános iskola jó színvonalúnak mondható, amelyet 2010-ben több vállalkozó és a helyiek összefogásával felújítottak. Középfokú intézmény legközelebb csak Sárospatakon található. Továbbtanulás szempontjából több település is említésre került (Szerencs, Sátoraljaujhely, Székesfehérvár, Budapest), mint továbbtanulási cél. A lakosság nagy része Sárospatakra ingázik oktatási- és sportolási célból (pl. uszodába), valamint a nagyobb bevásárlások végett (pl. ruházati cikkek). Szabadidő eltöltésére helyben is több lehetőség van, legtöbbször a falunapokra, búcsúkra és sportrendezvényekre járnak, illetve egyéb, állandóan vagy időszakosan működő vendéglátó helyiségek (pl. Borsevik, Vén Gesztenye Söröző, Idősek Klubja) is igénybe vehetők.

Terepbejárásunk során felmértük a falu ingatlanjainak állapotát, a lakások és a főbb intézmények térbeli elhelyezkedését, amelyről kataszterterképét készítettünk (2. ábra). Megfigyeléseink alapján a Tetőcske délkeleti lankái, valamint a Nagykert területe ad helyet a magasabb státuszú épületeknek, ahol jellemzően új építésű lakó- és üdülőingatlanok találhatóak. Több utcarész maradt üresen a nyári idényen kívül (a Tetőcskén, a Hatház utcában), mert szinte csak hétfégi házak

találhatók. A település más részein is találkozhattunk jó állapotú rendezett házakkal, amelyek tőzsomszédságában gyakran elhagyott porták állnak. Az épületek jellemzően blokktéglából, szilikátból, illetve a régebbiek alsó része kőből, felső részük vályogból épültek. A jelentős elvándorlás hatására több telek is lakatlanul maradt a faluban. A legtöbb ilyen épület a falu szélein található (pl. délnyugaton és a Temető utcában). Etnikai szegregáció a község keleti részén, az Egres-patak partoldalán tapasztalható, ahol egyre inkább a gettósodás jelei mutatkoznak.

Vélemények a falu jövőjét illetően – egy felmérés tanulsága

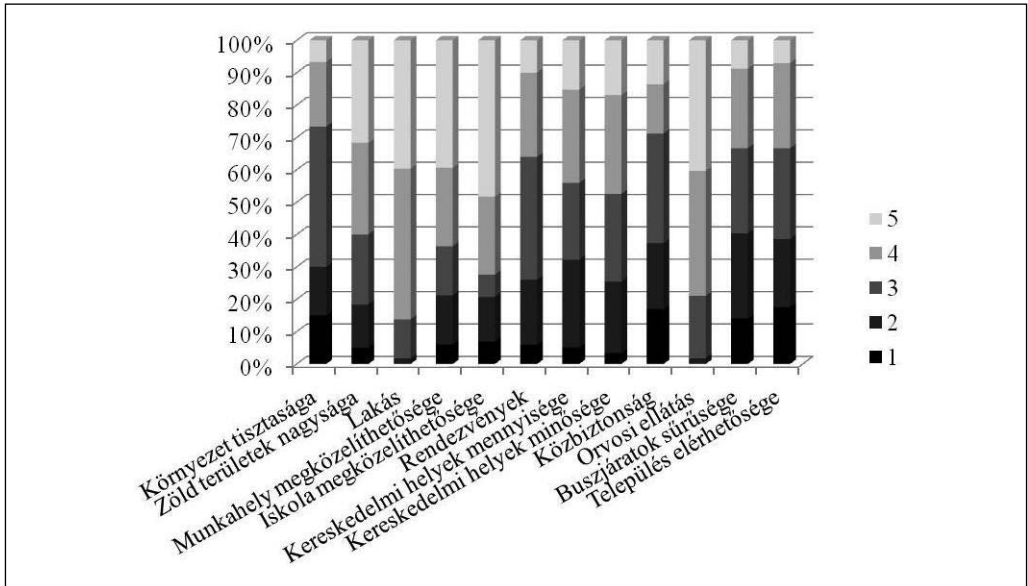
Az összesen 61 lakossági kérdőív feldolgozásából és három félig strukturált interjú alapján készített felmérésből kiderült, hogy a lakosság (akik többségében helybéli születésűek) 93%-a alapvetően pozitívan ítélte meg lakóhelyét. Fontosnak tartják a családi kötelekeket, de többen említették a kedvező környezeti adottságokat is. Negatív vélemények főképp az etnikai problémákra vezethetőek vissza, ugyanis többen kedvezőtlenül ítélték meg a cigányság viselkedését. A roma népességgel kapcsolatos problémák között említették a kisebb-nagyobb lopásokat, verekedéseket és az általános szomszédsági konfliktusokat. Szintén panaszkodtak a közösségi élet hiánya, valamint a rossz állapotú utak miatt.

A megkérdezettek harmada nem Erdőhorvátiban született. Nagyrészüket a rendszerváltás előtti években költözött a faluba, még néhányan a rendszerváltás után találtak itt lakóhelyet. Ebből azt feltételezhetjük, hogy 1990 után csökkent a településre beköltözők száma és a faluba költözés indítéka is megváltozott. A kilencvenes és az azt követő években inkább a csendes, tiszta környezet, míg a szocializmus alatti évtizedekben a családi kötelekek és az itt található munkahelyek

(vagy pl. a háztáji) számítottak vonzóknak. A személyes tapasztalatok alapján az újonnan beköltözők alapvetően megtalálják a közös hangot a falu régebbi lakóival, akik a közelben fekvő, kisebb településekről (Komlóskáról, Háromhutáról, Makkoshotykáról és Boldogkőújfaluról), vagy közeli nagyobb városokból (Miskolc, Nyíregyháza, Debrecen) érkeztek.

A Zempléni-hegység peremközségeihez tartozó Erdőhorvát kedvezőbb helyzetben van a környező falvakhoz képest, hiszen déli kitettségének köszönhetően, a területén a szőlő és más gyümölcs is megterem (BARTA Gy. – BELUSZKY P. – BERÉNYI I. 1975), amelyet a lakosság napjainkban is hasznosít. Földterülettel a háztartások fele rendelkezik, közülük minden második embernek kisebb-nagyobb szőlőterülete is van, amely a nagyhagyományú bortermelésnek köszönhető. A szőlőterületek átlagosan 0,65 hektár nagyságúak, bár akadnak három-négyhektáros parcellák is, amelyek a nagyobb szőlő- és bortermelő családok tulajdonában vannak. A földterület-használók legnagyobb része növénytermesztést végez, de van, de aki csak parlagon hagyja a földjét, s nem gazdálkodik rajta. Haszonállat tartás tekintetében a megkérdezettek nagyjából 50%-a tart valamilyen haszonállatot, amely szinte csak baromfi.

A „szeret-e itt élni?” és az „elköltözne-e innen?” kérdésekre kapott válaszok között nagyfokú eltérés tapasztaltunk, ugyanis csak néhány személy mondta, hogy nem szeret a faluban élni, de a felmérésben résztvevők ötöde gondolkodik az elköltözésen, annak ellenére, hogy jól érzi magát a településen. Az elvagyódók többsége a fővárosba, vagy a közeli nagyvárosok valamelyikébe, esetleg Ausztriába, vagy egyszerűen csak külföldre vágyanak. De előfordult olyan is, aki szociális otthonba menne a betegsége miatt. A megkérdezettek 79%-a szívesen él itt és maradna is Erdőhorvátban, ami a falu jövőjére nézve kedvező és biztató. Az elvándorlásra voksolás okai között első helyen a munkalehetőség

2. ábra

A különböző helyi szolgáltatások értékelése 5-ös skálán (1-es értéke a legrosszabb, 5-ös a legjobb minősítés) (Forrás: saját felmérés)

hiánya áll. Emellett a legrosszabb értékelést a közbiztonság, a település elérhetősége, a környezet tisztasága és a buszjáratok sűrűsége kapta, amelyekből érzékelhetőek a falu alapprolémái, a megfelelő infrastruktúra kiépítettségének hiánya, a kommunikációs lehetőségektől való megfosztottság. Leginkább a saját lakásuk minőségével, illetve az orvosi ellátással elégedettek. Ezen kívül pozitívan nyilatkoztak a település és környékén lévő zöldterületek, illetve a kereskedelmi üzletek mennyiségéről és minőségéről is (2. ábra).

A közbiztonságot érintve többen panaszkodtak a roma etnikum deviáns viselkedésére, illetve az általuk elkövetett betörésekre és lopásokra, amely nem kevés veszélyt jelent az üdültulajdonosoknak is. A magányosan és üresen álló üdülőházak a leginkább veszélyeztetettek ezen a téren. A személy- és vagyonvédelem, valamint a közbiztonság javítása fontos lenne, amely főleg a kisebb értékű lopások miatt probléma. A megkérdezettek a település környezetének nem megfelelő tiszta-

ságát a turisták, a cigányok és az önkormányzat számlájára írták. Szerintük a vezetés nem tesz meg mindent a szép és tiszta környezet megóvása érdekében. Legtöbbször az illegális fakivágásokat és a falopásokat említették, de a vízelvezetés rossz hatékonysága, valamint az szennyvízelvezetést és az illegális személtelakást is problémaként említik.

Fontosnak tartották az utak, járdák és az utcakép minőségének javítását (pl. virágosítással), a hatékonyabb vízelvezetés megoldását, a kulturális élet javítását, a rekreációs lehetőségek bővítését, a munkahelyteremtést, valamint nagy számban említették a közösségi összetartás hiányát. A háztartások körülbelül egyharmadában csupán egy fő él, amely komoly veszélyt jelent, még több telek válhat lakatlanná a jövőben. Nagyrészt idős, vagy középkorú párok, illetve egyedülállók élnek a településen, amely az elöregedés további növekedését vetíti előre.

Az intézményrendszerét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a szolgáltatások jelentős

részét – a könyvtárat, a postát, a fodrászt, a mindennapos bevásárlást – a megkérdezettek 87%-a Erdőhorvátiban veszi igénybe. A kistérségi központ után a legjelentősebb vonzást a közeli Tolcsva gyakorolja (11,5%), amely a nagyobb bevásárlások tekintetében kiemelt szerephez jut. Bár a háztartások mindössze 59%-a szokott nagyobb bevásárlásokat tartani, azt többségében Sárospatakon, s csak kisebb mértékben Tolcsván, esetleg Szerencsen.

A közoktatás alapfokú intézményei még elérhetők a faluban. A családok döntő többsége gyermekeiket a helyi óvodába és általános iskolába íratják, mert jónak találják színvonalát, valamint költséghatékonysági szempontból is a falu intézményei mellett döntenek. A közép fokú oktatás tekintetében már diverzifikáltabb a kép. A válaszadók szempontjából a legnépszerűbb Sárospatak 47%-kal, második Sátoraljaújhely (29,4%), de akadnak olyanok is, akik Miskolcra, Debrecenbe, vagy Szerencsre járnak középiskolába.

Az egészségügyi ellátás színvonalával szinte mindenki elégedett, köszönhetően a helyben elérhető házi orvosi ellátásnak és a lakosság körében közkedvelt házi orvosnak. A gyógyszereket legtöbbször Tolcsván esetenként Sárospatakon vásárolják meg. A kórházi ellátást a betegek nagy többsége a sátoraljaújhelyi intézményben (92,9%), s csak a súlyosabb esetekben Miskolcon veszik igénybe.

A közszolgáltatás és infrastruktúra terén kiemelhető, hogy a falunak külön vízműve van. Egy lefűrt forrásból a tiszta víz műanyag csövön jut el majdnem minden házba. Az infrastruktúrális fejlettséggel kapcsolatban kiemelte a kiépített vezetékű internet, gáz- és csatornahálózatot. Mindemellett a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP-2014-4.10.0/N) segítségével napelmezes rendszert telepítettek annak érdekében, hogy a polgármesteri hivatal, az óvoda és a művelődési ház villamos energiafogyasztásának nagy részét megújuló energiaforrásból biztosítsák, ezáltal hozzájáruljon a

környezetvédelemhez, valamint a működési költségek csökkentéséhez.

A szabadidős tevékenységek településre gyakorolt hatását vizsgálva a válaszadók kivétel nélkül kifejezték annak szükségét, hogy több kulturális eseményt rendezzenek meg, melyek könnyebben összehozzák a lakosságot és jobban megismerhetnék egymást, ezáltal a társadalmi konfliktusok is könnyebben orvosolhatók lennének. A faluban a legkiemelkedőbb rendezvény az évente többször is megrendezésre kerülő falunap, ahol a lakosság igen nagy számban van jelen. A fiatalabbak, illetve a családosok a környező nagyobb településekre (Miskolc, Sárospatak, Sátoraljaújhely) járnak szabadidő eltöltése céljából például moziba, koncertre, sportrendezvényekre. A megkérdezettek nagy része tisztában van a faluban lévő kulturális rendezvényekkel, bálokkal és búcsúkkal, de csak minden második személy vesz részt ezeken a programokon (az idősebb, beteg lakosok nyilván távol maradnak). Üdülni minden ötödik ember jár el, főleg belföldre, egyszeri, rövid, maximum egy hetes pihenésre.

A helyi turizmus kapcsán az Erdőhorvátiba érkező látogatókról kérdezve, a lakosság igen csak megosztó véleménnyel volt. A lakosok szerint egyértelműen pozitív a falu szempontjából a turisták érkezése, s fentebb már említettük, hogy többen is jó turisztikai és rekreációs potenciállal rendelkező községnek tartják Erdőhorvátit. Mások szerint a turisták zajosak, szemetelnek, nem törődnek a környezettel és a helyi lakossággal, azonban sokan pozitívan érveltek a faluba utazók mellett, mondván hogy felfedezik a falunak és környezetének szépségeit, értékeit és hazatérően elmesélik, továbbadják a rokonoknak, ismerősöknek, barátoknak, hogy milyen szép helyen jártak, ezzel jó híret keltve a községnek.

A település vezetőjével, az iskola igazgatónőjével és egy helybéli vállalkozóval készített interjúk során betekintést nyerhettünk a település mindennapi életének problémáiba,

a falu kulturális-, társadalmi- és gazdasági helyzetébe, valamint képet kaptunk a község lehetséges fejlesztési irányairól. Ugyan nem minden téren egyezik az álláspontjuk, de vannak előremutató kezdeményezések, amelyek beválthatják a hozzájuk fűzött reményeket. A polgármester számos fejlesztésről számolt be, amelyek között szerepel az öregek otthonának felújítása, egy hulladék brikettáló létesítése, valamint a mezőgazdaság fejlesztése (baromfitelep és zöldségtermesztés). Megítélése szerint a település jó irányba tart, azonban a közmunka programot kritizálta és elkésztőnek tartja, hogy nincs igazán lehetőség más jellegű, nagyobb léptékű foglalkoztatásra. Egyetértenek abban, hogy a település számos kedvező turisztikai adottsággal rendelkezik, de igazán nagy idegenforgalmi látványosság nincs. A templomok ismertetésére lenne szükség, kőzetkiállítást nyitni, esetleg kovácsműhelyt, tájházat elindítani. Az igazgató szerint a szegregáció „régbben volt jellemző, mára maximum egy-két rosszabb helyzetű család eredményezi a főbb konfliktusokat a falu életében.” Ellenben a helyi vállalkozónak társadalmi konfliktusról és szegregációról nincs tudomása, mert szétszóródva élnek a romák, s csak egy utcárészben vannak többen, de ők is részt vesznek a közmunkaprogramban. Véleménye szerint nem követnek el bűncselekményeket, még az autót sem szokta éjjelre bezárni, viszont a turistákat elriaszthatják. Ő maga is 2008-ban költözött Debrecenből Erdőhorvátiba a befogadó helyi közösség miatt.

Összegezve a véleményeket, egyetértés van abban, hogy az önellátásra törekvés jó irány. Kiemelhető, hogy az iskola gázszámláját sikerült 8,5 millió forintnál nullára csökkenteni, sőt az önkormányzati gázszámlát is olcsóbbá tették egy vegyes tüzelésű kazánnal, illetve napelemes rendszert is telepítettek. Az iskolának sem kell vásárolnia tojást és zöldségeket, mert azokat helyben állítják elő. A jövőre nézve egyetlen esély, ha a település belső

erőforrásaira támaszkodik, munkahelyet terem, mert más beruházóra nem számíthatnak. A jövőképük sajnos nem igazán pozitív, ha nem sikerül megállítani az elöregedést, az elvándorlást, és javítani a gyermekvállalást. Mert akkor néhány éven belül még több üres lakóház lehet a faluban, a diákok száma pedig Háromhuta és Komlóska tanulóival együtt is drasztikusan csökken (körülbelül 16%-kal évente).

Összegzés

Vidékföldrajzi szempontok alapján pozitívnak tekinthetők Erdőhorvát természeti adottságai (helyi energiája), ami különösen az idősebb korosztálynak kedvező nyugodt légkört biztosít. Szintén kiemelhető a befogadó helyi társadalom, a vadászati, borászati, túrázási lehetőségek (pl. Kék-túra), ásvány- és kőzetgazdagsága is a potenciális turisztikai szerepét erősíti. Fontos ezekre a lehetőségekre építenie, mert jelentős az elvándorlók száma és csak az idő, vagy a szociálisan hátrányos helyzetű szolgáltatásfüggő társadalmi csoportok maradnak helyben. A pályázati lehetőségek keretében a felnőtt korú lakosság munkanélküliségét felnőttképzési és kistérségi szintű képzési programokkal javítják (pl. szociális segítő, falusi- és borturizmus képesítéssel). Biztató, hogy a helyi önkormányzat részéről lépések történtek az önellátás irányába (pl. haszonállatok beszerzése, közfoglalkoztatottakkal történő veteményes művelése). A jövőben több infrastrukturális fejlesztést terveznek (pl. füves pálya és úszómedence építése), amelyekkel javíthatják a település alapfokú intézményekkel való ellátottságát és közmegítélését.

Az interjúk alapján elmondható, hogy a vezetők más-más szemlélettel ugyan, de a hanyatlást érzékelve, lehangolóan nyilatkoztak az aktuális állapotokról és kilátásokról, viszont számos kiaknázatlan potenciális turisztikai és ökoturisztikai lehetőséget említettek. Számos hiányosság és probléma

ellenére úgy gondolják, hogy az önellátásra kell berendezkedniük, ami sok tekintetben már meg is valósult és a jövőben egy ökofalu alapjait teremtheti meg. Erre remek példa a szomszédos Komlóska, ezért szükséges a két település közötti szorosabb együttműködés, amellyel átültethető jó gyakorlatokkal szolgálhatnak egymásnak. A jövőre nézve fontos, hogy mérsékeljék, illetve megállítsák az elvándorlást, s a település előregedése végett fokozódjon a gyermekvállalási kedv, hiszen néhány éven belül még több üres lakóház lehet a faluban, s a diákok száma Háromhuta és Komlóska tanulóival együtt is drasztikusan csökken.

Irodalomjegyzék

BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002: *Az aprófalvak turizmusa - kiút, vagy zsákutca?* - In. AUBERT A. (szerk.): *Kutatás a turizmusban. A turizmus aktuális kérdései Magyarországon.* Pécsi Tudományegyetem Turizmus Tanszék, Pécs. pp. 195-209.

BALOGH A. 2014. *A hazai aprófalvasodás új irányjai.* - Földrajzi Közlemények. 138. 2. pp. 134-149.

BARTA GY. – BELUSZKY P. – BERÉNYI I. 1975: *A hátrányos helyzetű területek vizsgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* - Földrajzi Értesítő. 24. 3. pp. 299-390.

BELUSZKY P. 1979: *Borsod-Abaúj Zemplén megye falusi településeinek típusai.* - Földrajzi Értesítő. 28. 3-4. pp. 339-370.

BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2007: *Változó falvaink. A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén.* - Tér és Társadalom, 21. 3. 1-29. p.

BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2011: *Faluvizsgálataink főbb eredményei.* - In. BELUSZKY P. – SIKOS T. T. (szerk.): *Változó falvaink - Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkárászig.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 11-26.

DÖVÉNYI Z. 2003: *Magyarország falvai.* - In. PERCZEL GY. (szerk.): *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajzi.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 552-557.

JÓZSA K. 2014: *A magyarországi aprófalvak sikerességi tényezőinek vizsgálata.* - Ph.D. értekezés, Szeged. 167 p.

NAGYNÉ FORGÁCS E. (szerk.) 2013: *2011. évi népszámlálás 4. Demográfiai adatok.* - Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 204 p.

Internetes hivatkozások

- [1]: <http://www.terport.hu/teruletrendezes/teruletrendezesi-tervek/megyek/borsod-abauj-zemplen-megye-teruletrendezesi-terve>
- [2]: Erdőhorváti Erdészeti Tervezési Körzet Második Erdőterve (<http://www.nebih.gov.hu/data/cms/159/23/erdohorvati.pdf>)
- [3]: [http://www.geocaching.hu/cacNAGYNÉ FORGÁCS E. \(szerk.\) 2013: hes.geo?id=1320&show_logs=i](http://www.geocaching.hu/cacNAGYNÉ FORGÁCS E. (szerk.) 2013: hes.geo?id=1320&show_logs=i)
- [4]: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/05/05_4_1_1_1.xls
- [5]: www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/05/05_4_1_6_1.xls
- [6]: www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/05/05_4_1_2_1.xls
- [7]: <http://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/szocial.html>
- [8]: <http://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/munkan.html>

Vidékfejlesztés: célra tartás vagy újratöltés?

Hamvas László

„A szervezet akkor hatékony, ha jól teszi a dolgát, és akkor eredményes, ha a jó dolgokat teszi” – idézi Czibere Ibolya Anthony-t és Govindarajan-t a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat tevékenységének eredmény- és hatékonyság-elemzése kapcsán. Bár a kötet hat tanulmánya hat különböző szempontból ad áttekintést a hálózat múltjáról, jelenéről és lehetséges jövőjéről, ez a kérdés direkt vagy látens módon, de mind-egyikben visszaköszön.

Csatári Bálint – aki 2011-től két éven át az MNVH elnöke volt – személyes előszavában egyfajta számadásként mutatja be azt – az ő szavaival élve – kísérletsorozatot, amely szakítva a korábbi gyakorlattal, a hazai vidékfejlesztést nem csak, mint az agráriumban keletkező kihívásokra adott válaszokat, hanem mint egy olyan integrált és komplex tervezési és végrehajtási folyamatot határozza meg, amely biztosítja a jelentősen elmaradott vidéki térségek fokozatos felzárkóztatását. Az első átfogó stratégia megalkotására összeállt 20 fős stáb, amely 400 oldalas tanulmányban foglalta össze a lehetséges stratégiai irányokat. Ezek között szerepelt egy új decentralizált tervezési, fejlesztési rendszer felállításának és az érintettek közötti széleskörű együttműködés kialakításának szükségessége, amely a későbbi hálózat csirájának tekinthető. A későbbiekben ez a stáb a következő felkérésre

170 szakértőre duzzadt, és már konkrét 143 pontból álló feladatlistát állított össze. Ezek között szerepel a nemzeti vidéki hálózat létrehozása is, amely végül az uniós alapelveknek megfelelően végül 2008 decemberében alakult meg.

Az Európai Unióban a vidéki térségek fejlesztése központi kérdés, hiszen területének 91%-át, lakosságának 56%-át adják ezek a térségek. Egyben fontos értékek hordozói is, többek között a nyersanyagok, a hagyományok és a rekreációs lehetőségek tárházai. Ahhoz, hogy ezek az értékek fennmaradhasanak, fontos átfogó stratégiát alkotni annak érdekében, hogy a ma még jelentős területi különbségek az elérhető jövedelmek, szolgáltatások és infrastruktúra területén csökkenjenek, ezáltal a térségek népességmegtartó ereje növekedjen. Ennek a közös vidékstratégiának központi dokumentuma az 1698/2005/EK tanácsi rendelet, amely három tematikus célt fogalmaz meg:

- a mező- és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása;
- a környezet és a vidéki tájak állapotának javítása;
- a vidéki térségekre jellemző életminőség javítása és a vidéki gazdaság diverzifikációjának ösztönzése.

A dokumentum az eredményesség szempontjából fontosnak tartja a decentralizációt, aminek egyik eszköze az úgynevezett LEADER-megközelítés, amely a hagyományos, fentről lefelé irányuló programok helyett alulról felfelé építkezik.

A decentralizált megközelítés talán legfontosabb pillérei a nemzeti vidéki hálózatok, amelyek maguk is összekapcsolódnak az Európai Vidékfejlesztési Hálózatba. A kötet második tanulmánya, melyet Mezőszentgyörgyi Dávid jegyez, az MNVH megalakulásától a 2007-13-as uniós ciklus végéig terjedő időszak legfontosabb eseményeit mutatja be ennek tükrében. Megtudhatjuk – többek között -, hogy hogyan formálódott a szervezet küldetése, célrendszere, hogyan konkretizálódtak az ezekkel összefüggő feladatok, a vidékfejlesztési szereplők megfelelő információval való ellátásától, a továbbképzések szervezésén át az együttműködések generálásáig, ezek hogyan rendeződtek cselekvési tervekbe, és hogyan valósult meg az ezekhez szükséges források allokációja. Megismerhetjük a szervezet felépítését, az egyes szervezeti egységek konkrét feladatait és működését, azt, hogy hogyan alakult a szakmai és operatív feladatok szétválasztása, illetve, hogy hogyan sikerült szakosztályok létrehozásával összekötni a felülről, illetve alulról egyaránt építkező hálózatot. Részletes betekintést nyerhetünk továbbá abba a pályázati folyamatba, melynek során 2012 és 2014 között több mint 1000 vidékfejlesztési projektet valósítottak meg a hagyományos mezőgazdasági szereplők mellett a közművelődés, a kultúra, az esélyegyenlőség, az ifjúsági munka és a környezetvédelem területén működő szervezetek.

A következő két tanulmányban Czibere Ibolya a rendelkezésre álló szervezeti dokumentumok alapján elemzi az MNVH szervezeti struktúrájának jellemzőit, illetve az elvégzett munka eredményességét és hatékonyságát.

A szervezeti struktúrárt vizsgálva azt találta, hogy minden szervezeti egység esetében erős standardizáltság (azonos módon, rendszeresen ismétlődő feladatok), szabályozottság (előre kialakított szabályok alapján végzett munka) és formalizáltság (írásban rögzített keretfeltételek) jellemző, ami a hatékony koordináció mellett az átlátható működés követelményének is alapfeltétele. Itt is megmutatkozik a felülről, illetve alulról építkezés kettőssége, a szervezet egyértelműen nem sorolható be sem a funkcionális, sem a divizionális szervezetek közé, egyszerre vannak jelen mindkét típus jellegzetességei, amely hosszú távon konfliktusok forrása lehet, és jelentős kihívások elé állíthatja a hálózatot. A második tanulmány mindezek fényében próbál speciális mutatókat találni a szervezet működésének, hatékonyságának és eredményességének bemutatására. Erre az egyik lehetőségként a tevékenységi kör vizsgálata tűnik alkalmasnak. A dokumentumokból megállapítható, hogy az MNVH – korábban bemutatott - szolgáltatói tevékenységeinek köre széleskörű, kiterjedt, egymásra épülő, komplex funkciót takar. Az erős standardizáltság, szabályozottság és formalizáltság ellenben a szervezetet kiszolgáltatottá teszi a gyorsan változó környezet kihívásaival szemben. Azaz a vizsgált mennyiségi mutatók hatékony működést mutatnak (a recenzió elején idézett gondolat szavaival élve a szervezet jól teszi a dolgát), ez utóbbiból fakadó problémák jelenlétére a dokumentumelemzés, mint módszer nem ad választ, ugyanis nem alkothatunk vele minőségi mutatókat (vagyis nem tudhatjuk meg, hogy a jó dolgokat teszik-e).

Kovács Imre az MNVH hálózati működésének jellegzetességeit tárja fel az elérhető adatok és egy 2014-es online felmérés vonatkozó eredményeinek elemzésével. A hálózatok és hálózati társadalmak szakirodalmának széleskörű bemutatása során kiemeli, hogy a vidéki hálózatok szerepe egyre jelentősebb az érdekképviseletben és a gazdasági integráció-

ban, ezáltal egyre inkább a vidéki innovációk legfontosabb szereplőivé válnak. Rámutat arra is, hogy egy hálózat erejét kiterjedtsége és integráltsága határozza meg, ezért ezen mutatók elemzése fontos szempont a szervezet munkájának értékelése során.

Az MNVH kiterjedtsége jelentős, 11611 regisztrált tagja van, az ország valamennyi megyéjéből (bár nem azonos aktivitási rátával), találunk köztük önkormányzatokat, egyesületeket, vállalkozásokat és magánszemélyeket egyaránt. Működési szintjüket tekintve többségük települési hatókörű, de vannak térségi, megyei, országos, sőt nemzetközi szinten is működő szervezeteket körükben, és tevékenységi körüket tekintve is lefedik a teljes vertikumot. Összességében tehát az első mutatót tekintve az MNVH jól áll. Ám a regisztrált tagok száma csak mennyiségi mutató, az adatok elemzése (bár nem reprezentatív felmérésről van szó) az integráltság fokát maximum átlagosnak értékeli (úgynevezett kiemelkedő hálózati típus, ahol a tagok egy kiemelt szereplő közvetítésével kerülnek leginkább interakcióba egymással), azzal együtt, hogy a tagok többsége csak egy-egy pályázati lehetőség miatt regisztrált, aktív hálózati tevékenységet egyáltalán nem folytat, illetve csak egy-két hálózati taggal tart fent kapcsolatot. A válaszok alapján a szerző az átlagosan aktív tagok arányát mindösszesen 10%-ra becsüli. A hálózat jövőjét és a benne rejlő potenciál kiaknázását ezért az integráció elmélyítésében (a projektosztály tagjainak bevonásával) és a stratégiai partnerségek bővítésében látja.

Az utolsó tanulmányban Csatári Bálint a már említett online felmérés adatait elemezve, illetve összehasonlítva egy korábbi adatfelvételi eredményeivel, hasonló megállapításokra jut. Fontos tanulságként jegyzi meg, hogy bár a területfejlesztésben az új uniós ciklusban hazánkban kiemelt szerepet kapnak a megyék, az aktív tagok közül hiányoznak a megyei szintű vidékfejlesztési szereplők, pedig a vidékfejlesztés sikere a települési szintnél

magasabb területi egységek szintjén létrejövő együttműködések alapul. A hálózat fontosságát jelzik azok a magas értékek, amelyek az információs és tudástranszfer-szolgáltatások részvételi és elégedettségi mutatóiban megjelennek, valamint az, hogy sikeres volt a kistelepülések megszólítása és bevonása is, amit a pályázati eredmények támasztanak alá.

Bár az utolsó két tanulmány kísérletet tesz a fejlesztési irányok meghatározására, az MNVH jövője egyelőre bizonytalan, a tanulmányok elkészültének idején (2015 májusában) még nem volt elfogadva az új EU-s Vidékfejlesztési Program, de annak megvalósításában mindenképpen új szereplők fognak közreműködni, ugyanis 2014 őszén a jelenlegi elnökség testületileg lemondott mandátumáról.

A történet ezáltal válik kerekké, rámutatva a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat példáján keresztül a vidékfejlesztésben résztvevő szakemberek és intézmények útkeresésének dilemmáira, amelyet a téma integrált megközelítésének újdonságából adódó átmenetiség bizonytalansága okoz. Az idő rövidsége miatt egyelőre csak a munka hatékonyságáról kaphatunk információkat, igazi eredmény- és hatásvizsgálatra még nincs lehetőség, ami jelentősen csökkenti az érintettek érdekérvényesítő képességét. Pedig a kezünkben tartott hiánypótló kiadvány legfontosabb üzenete, hogy *„számos olyan szellemi erő és energia szunnyad még mindig vidékeinken, amelyek kellő szervezéssel, minimális támogatással is életre kelthetők”*. A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat pedig – ahogy a kötet tanulmányai is bemutatták – minden nehézség ellenére alkalmas arra, hogy ennek a feladatnak hatékony katalizátora legyen.

Czibere Ibolya szerk. (2016): Vidéki innováció és hálózatosság. A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat első éve, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen - Herman Ottó Intézet, Budapest

Az idősek turizmusának hatásai a falusi szálláshelyeken

Zsarnóczky Martin

Az elmúlt évtizedben a vidékfejlesztés hatalmas lendületet kapott idehaza. Az Európai Unióban kiemelt prioritásként kezelik a vidék új arculatának, tartalmának kialakítását, a korábbi rossz élményű „a vidék felzárkóztatása” elgondolás helyett. A szakemberek komoly energiákat fordítanak egy olyan élhető tér kialakítására, amely sokszínű és változatos s egyben eltartóképességet biztosít. Az Európai Unió az olyan területeket tekinti vidéknek, ahol a mezőgazdasági tevékenység és a zöld felület dominanciája jellemzően nagy, alacsony a népsűrűség, kicsik az épített területek és azok beépítettsége, a lakosság mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodásból szerzi jövedelmét (Sarudi 2003). Hazánkban komoly erőfeszítéseket láthattunk a vidékfejlesztésre, átalakítására az olyan programok segítségével, mint az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program, a Regionális Operatív Program és a LEADER programok. A programoknak köszönhetően a vidék sokszínűsége mára nyilvánvalóvá vált és a tapasztalatok alapján eltérő kihívások valamint egyedi megoldások válnak a jövőben szükségessé. A vidék társadalmi és kulturális funkciója a történelem során a vidéki életformához szorosan kapcsolódó közösségi és kulturális értékek megtartásában, a falusi közösségekben megtestesülő értékek megőrzésében nyilvánult meg. Mivel hazánkban a falvak és az ott lakók sem egységesek,

viszont az egységes cél, amely szerint a helyi erőforrások minél jobban hasznosuljanak, ezért az egyik ilyen céleszköz a vidéki turizmus lehet. A vidék társadalmi, gazdasági, környezeti adottsági alapján képes új funkciók, mint például a turizmus befogadására. A képesség mellett pedig összetársadalmi érdek a pihenési, üdülési lehetőségek biztosítása az urbanus lakosság számára vidéken.

A turizmusban szinte naponta jelennek meg új formák, lehetőségek. Az Európai Unióban a tavalyi évtől kezdődően kiemelt figyelmet fordítanak az idősek vagy idősödők gazdasági igényeire. A turizmus szolgáltatásait és az idősek utazási hajlandóságát összekapcsolva megkapjuk az ezüst turizmus (Silver Tourism) fogalmát (Zsarnóczky 2016). Természetesen nemcsak a turizmus területén, hanem más irányokban is zajlanak olyan célvizsgálatok, amelyek az idősek igényeit szeretnék minél jobban felmérni. Az „öszülő évszázad” új kihívásaira új tudományágak foglalkoznak a témával, az idősödő emberekkel kapcsolatos folyamatok jobb megismerése érdekében. Ilyen tudományág például a gerontológia, amely kutatásokkal vizsgálja az emberi életfolyamatok időben előrehaladó változásait és definiálja az öregedés jellemző törvényszerűségeit. A gerontológia része a geriátria/idősgyógyászat, amelynek szakemberei az idősek

egészségügyi problémáival foglalkoznak. A geriátria összefoglaló értelmezésben egy megelőző, gyógyító és rehabilitáló orvoslás, amely célzott kutatásaival nagy segítségére van az egészséges idős generációnak.

Hazánk lakosságának jelenleg majdnem $\frac{1}{4}$ -e (KSH) az idősek (60 év felett) csoportjába tartozik, és demográfiai kutatásokból kiderül, hogy a „Ratkó korszak” gyermekei is hamarosan a nyugdíjba vonulnak. A hazai ellátórendszerek jelenleg is túlterheltek ezért a társadalom közös érdeke, hogy olyan preventív megoldásokat találjon, amelynek köszönhetően az idősödés nem terhet, hanem lehetőséget jelent mindenki számára. Remélhetően már a közeli jövőben az idősödők fokozatosan elkezdik felismerni az egészséges életmód fontosságát, rendszeresen fognak végezni könnyed fizikai testmozgást és képesek lesznek testi-lelki-szellemi harmóniát megteremteni. Egy ilyen pozitív folyamat kialakításában segíthet a vidéki turizmus célirányú fejlesztése, amely bár speciális szegmens, mégis kiaknázatlan erőforrásokkal rendelkezik.

Anyag és módszer

A kutatásom során az idősek turizmusának növekvő hatásait vizsgálom a falusi szálláshelyek rendszerében. Primer kutatásként kérdőíves vizsgálat keretében, Magyarországon egy nyugati és egy keleti helyszínen, a Bakonyban és a Mátrában, idős turistákat és falusi szálláshelyek üzemeltetőit kérdeztem meg az idős turizmus jelentőségéről, eddigi tapasztalatairól. Szekunder kutatásban nyilvános adatbázisok segítségével audit jellegűen, a térségmarketing szempontok bevonásával vizsgáltam az alábbi tématerületek összefüggéseit: vidék, demográfia, belföldi turizmus, falusi szálláshelyek tapasztalatai. A munkám eredményeképpen megkívánom határozni a hazai idősek turizmusának súlyát a falusi szálláshelyeken. A kutatás eredménye újszerű megközelítésből vizsgál és további tervezési

lehetőségeket kínál a szakemberek számára a korszerű, élhető vidéktervezésben.

Az idősök gazdaságának jelentősége

A világ változóban. Egy évtizeddel ezelőtt a főbb iparági döntéshozók, a közzvélekedésnek megfelelően, sajnos nem szántak nagy szerepet a nyugdíjasok igényeire kiterjedő szolgáltatásokra. Amennyiben foglalkoztak ezzel a csoporttal, úgy azt egy egységes csoportnak kezelték. Mindeközben a nyugati országok gazdasága sikereket halmozott napról napra és szinte mindenki elhitte, hogy a sikersztori soha nem érhet véget. Sajnos 2008-ban a sikereket felváltották a gondok, amelynek következtében új piacok, új szegmensek felé kellett tekinteni. Magyarországon a gazdasági válság azt mutatta meg a szakembereknek, hogy az egyik stabil fizetőképes vásárló erő a nyugdíjasok széles rétege. Természetesen nagy különbség van az európai nyugdíjasok nyugati és keleti területén a juttatások mértéke között, viszont a megelőzési költségek sem azonosak (European Commission 2015). Az idősök gazdaságába tartozó életkori csoport már az 50 év feletti életkortól kezdődik az új statisztikák szerint, a majdnem azonos társadalmi és szociális körülményeket figyelembe véve, a teljes élethosszra való kivetítés alapján (European Commission 2015). Ha tüzetesen megvizsgáljuk a teljes 50 év feletti csoportot, mint az idősök gazdaságának tagjait, akkor észrevesszük, hogy az idősök csoportja nem homogén csoport és nemcsak a nyugdíjasok alkotják, azaz megállapítható, hogy az idősök sokban különböznek (Zsarnóczky 2016). Egyrészt különböznek az idősök életkor tekintetében, akár évtizedes/generációs különbségek is lehetnek közöttük, ami által tovább lehet differenciálni akár „fiatalabb” idősökre és „öregebb” idősökre. Másrészt meg kell különböztetni őket marketing szempontokból is nemek, kulturális beállítottság, megszerzett képességek és a különböző élet-tapasztalatok szerint.

Az Európai Unióban az idősekre vetített teljes életkori spektrumot figyelembe véve egy hatalmas piaci rést láthatunk annak kihasználatlan lehetőségeivel együtt. Ráadásul ebben a piaci szegmensben a jóléthez való jog pont ugyanannyira értelmezhető, mint más életkorú szegmensnek vonatkozásában. A kutatók tapasztalatai alapján ez a szegmens kutatásra érdemes. Az ezüst gazdaság (silver economy) közgazdasági fogalom létrehozásában az Oxford Egyetem kutatói jeleskedtek elsőként és alkották meg a definíciójukat az 50 év feletti népesség gazdasági tevékenységének meghatározására. A definíció szerint az ezüst gazdaságba tartozik a teljes 50 év feletti népesség összes gazdasági aktivitása és az ahhoz tartozó termékek, szükségletek, ame-

lyek költséssel párosulnak. A teljes gazdasági vertikumot tekintve a definíció alapján egy nagy gazdasági potenciálról beszélünk, de a szakértők szerint ez csupán egy szegmens, egy úgynevezett „niche” szegmens.

A korszerű demográfiai előrejelzések szerint egyrészt az emberiség népességszáma rohamosan növekszik, másrészt pedig a fejlett nyugati folyamatosan országokban elöregszik. A jóléti kutatások szerint pedig fel kell készülni arra a tendenciára, hogy a népesség azáltal, hogy öregszik a belső szerkezetét tekintve még inkább gyorsuló ütemben idősödve elöregszik (OECD 2016). Az előregedő társadalmak nemi megoszlásaiban pedig több a nő. A folyamatosan zajló vizsgálatok szerint a döntés hozók jelenleg képtelenek megoldást

Az idősek gazdaságának főbb szegmensei

Média	Divatipar	Egészségügyi szolgáltatások	Otthoni ellátások
Ingatlan forgalmazás	Oktatás, felnőttképzés	Turizmus	Idősek otthona, egyedi ápolás
Egészségmegőrző szolgáltatások	Pénzügy, biztosítás	Szépségipar	Közlekedés
Kultúra, rekreáció	Információs technológia	Házhozszállítás	Robotika
Építészet	Formatervezés	Tömegközlekedés	Helyi termelői piacok

Az idősek gazdaságának főbb szegmensei
Forrás: Zsarnóczky Martin

1. ábra

találni a reprodukciós ráta negatív eredményeire, amelyek alapján a születés számok aránya nem éri el a reprodukciós értéket, azaz nem születik annyi újszülött, mint amennyi ember elhalálozik. Magyarország ráadásul egy olyan csapdahelyzetben van (taigetosz szindróma), amikor két ellentmondásos dolog, azaz a születéskor várható átlag életkor növekedése illetve a kedvezőtlen arányú reprodukciós ráta (idehaza 1,4) rosszul találkozik. Egy ilyen negatív összetársadalmi mutatók alapján vagy egy lassú és visszafordíthatatlan társadalmi elöregedés következik be vagy egy okos migrációs politika segíthet a népesség fennmaradásában (L. Rédei 2006).

Az idősök turizmusa (ezüst turizmus) vidéken

Az idősök megélt életkorának számos következménye van az egyénre, a családra, a közösségre, a különféle csoportokra, az intézményekre, a gazdaságra, a társadalomra, a kultúrára, az egészségre és a politikára egyaránt. Ezek a hatások és az öregedés folyamata párhuzamosan együtt zajlik korunk urbanizációs trendjével (Enyedi 2012), amelyben a vidék lakossága a nagyobb városok, térségek centrumai felé veszik az irányt. Bár remek koncepciók léteznek a vidék korszerű fenntartására, ami egyben megegyezik a turizmus egyik alapvető céljával, a társadalmi jólét elérésével, ezidáig nem sikerült egy egész országra hasznosítható általános „vidéki jólét” modellt alkotni. Megvizsgálva Magyarország turisztikai szektorainak jelenlegi adottságait, a niche szegmensek lehetőségeit, a gyógy- és egészségturizmus piacán várható komoly fellendülés az idős turisták körében. A gyógy- és egészségturizmus iparága egy állandóan fejlődő és rengeteg új innovációs lehetőséget magában foglaló turisztikai terméké vált. Ennek a terméknek a vonzereje az egészségmegőrzés, az egészségi állapot javítása és a jó közérzet elérése (Michalkó

2012). A vidéki gyógy- és wellness fürdők, s a közelükben lévő attrakciók bizonyítottan segítettek a vidéki turizmus fellendülésében, de nem mindenhol épült meg egy nagy húzó beruházás önálló vonzásterülettel. Ezekben a településeken a turisták jövedelmet hagynak helyben, amelyek ésszerű gazdálkodás esetén fejlesztésre fordíthatók.

A világon szinte mindenhol a vidéki turizmus piacának jellemzője a szétaprózottság. Kis piacméret mellett területileg, és a vendégek igényeit tekintve is jelentősen megoszlik a kereslet és a kínálat is (Robert et al 2004). A vidéki turizmus a helyben lakók számára kiegészítő jövedelemforrás marad, teljes megélhetést csak kevés vállalkozónak tud biztosítani (Guzmics 1999). Viszont ez a „kevés bevétel” hozzájárulhat azonban a vidékfejlesztési célok eléréséhez, a helyiek életminőségének javításához, a foglalkoztatás és jövedelemszerzés lehetőségeinek bővítéséhez, ami a vidéki térségek megújulásának kulcsa (Szabó 1996). Ezáltal megvalósulhat a vidékkel kapcsolatos tervezés legfontosabb célkitűzése a népességmegtartás (Nemes 2000) és a mezőgazdaságon kívüli tevékenységek kidolgozása, újraszervezése a helyben élők számára.

A „vidéki környezet” élménye köznyelvi megfogalmazásban érdekes módon nem vidéki város turisztikai hangulatát, hanem többségében olyan falusias életstílus képzetét jelenti, amiben egy valamilyen jól behatárolható kulturális fogalom, esetleg egy intuíció, az egyéni megtapasztalásokon szerzett különféle jó vagy rossz élmények összessége értendő. Például a turistának másra mond a „tiszta szoba” jelentése, amely teljesen elválik a helyi identitás egyik meghatározó elemétől. Manapság az öregedő, de aktív utazók csoportja az adatokat figyelembe véve inkább az egészségügyi szempontokat helyezi előtérbe a nosztalgia mellett. A gyógy- és wellnessfürdők térségeinek kivételével a vidéki falvakban nem értelmezhető a tömegtu-

rizmus jelensége. A falusi turizmus nem lehet tömegturizmus, egyrészt nincsenek iparági sajátosságai és a vidéki integrációs működtetés (Enyedi 1993) sem értelmezhető. A falusi turizmus kis integritású, családi hangulatú, hatalmas szabad kapacitással rendelkező turisztikai termék. A falusi turizmus vonzereje és attrakciója, amely az élményt nyújtja, a vendégszeretet.

Az idősek turizmusa az idősek jól körülírható keresleti sajátosságaira épül (Huang et al 2003). Ebben a szegmensben a társaskapcsolatok ápolása, rokonok felkeresése jellemző motiváció (Illés 2006). Az idősek vidéki turizmusában hangsúlyt kap az a korábbi „falusi” élmény, amely egy meghatározott életszakaszban tapasztalatokkal gazdagította az egyént. Az idősek olyan térspecifikus turisztikai terméket keresnek, amik elképzeléseikben, vágyaiban egy idillikus teret jelentenek, ahol képessé válnak a kikapcsolódásra, a testi-lelki feltöltődésére (Nepal et al 2005). A városiakok fiatalabb generációi számára a vidéki turizmus egyfajta alternatív környezet jelent, amely a városi terektől eltérő alternatív tevékenységet kínál (Pigram 1994).

A vidéki turizmus helyszínei sokfélék. A turisták számára sokszor fel sem tűnik tudatosan, hogy amikor egy vidéki helyszínt választanak, akkor éppen egy idegenforgalmi kistérségcsoportot keresnek fel (Csatári 2002). Ez azért lehetséges, mert a kistérségek falvai együtt nagyobb turisztikai vonzerőt képviselnek, és jobban használják közös erőforrásaikat az alábbi turizmus területeken: rekreációs turizmus, környezeti turizmus és örökségturizmus.

Kutatási eredmények

Munkám során Magyarország nyugati és keleti felében, hegyvidéki-vidéki térségben végeztem kutatást az idősek falusi szálláshely látogatási szokásait illetően 100-100 kérdő-

ívén. Célul tűztem ki a falusi szálláshelyek kihasználtság vizsgálatát az idős turisták részéről az ország két felén. A két helyszín sok hasonló adottságokkal rendelkezik, kérdés, hogy van-e számottevő különbség a kereslet és a kínálat között. A helyszíneket direkt módon a gyógy- és wellness fürdők nem közvetlen szomszédságában, hanem a természeti és vidéki környezetére épülő térségek hagyományai után választottam. A megkérdezett falusi szálláshelyek közül több valamilyen formában érintett volt a Leader (Liasion Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale – közösségi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében, amely az Európai Unió vidékfejlesztési programja) kistérségi társulások által meghirdetett és nyertes pályázatokon. A munka hiánypótló, mert a falusi szálláshelyek kihasználtságának sajátos befolyásoló tényezőinek vizsgálatára korábban nem készültek kutatások idehaza.

A vidéki turizmus egyik alapvető kínálati eleme a megfelelő szálláskínálat. A vizsgált helyszíneken a hetvenes évek körül épült korábban családi házak egyes részei, „víkend” épületek és viszonylag kevés új épület/épületrész található erre a célra. Az épületek döntő többsége önállóan kerülnek kiadásra, de a szállásadók elmondása szerint a téli hónapokban fűtési okra hivatkozva esetleg a család is beköltözik az épületekbe. A falusi szálláshelyeken kétféle üzemeltetési típus különböztethető meg, a magán szállásadás és az egyéb kereskedelmi szálláshely szolgáltatás. Ezek a falusi szálláshely szolgáltatási tevékenységek további szolgáltatásokkal kiegészülnek elég változatos módon. Ilyenek szolgáltatások például: a családi gazdaság gasztronómiai kínálata termékekkel, háztáji állatokkal való találkozás, helyi híresség (gyógyító) megismerése személyes szolgáltatásaival, a családdal együtt élés vagy közös munka élményei.

A kérdőívek turisztikai vonatkozású eredményeit az alábbiakban foglalom össze. Magyarország népességének 68% városiakó

(UN World Urbanization 2014), ezen belül is komoly részaránnyal idősödő emberek alkotják, akiknek hajlandóságuk alapján megfelelő keresleti igényük van a turizmusra. A vidékre látogató 60 év feletti turisták elsődlegesen olyan fizikai jellemzőket keresnek, mint például a táj szépsége, színek, formák, természeti

jelenségek. A kutatásban kiemelték, hogy a vidék részének tartják a falvak arculatát, amely számukra megnyugtató. A kiválasztott helyszíneken nagyon hasonló válaszokat kaptunk a természetet, a 4 évszakot és a harmóniát leíró élményekkel kapcsolatosan. Mivel a kutatói munka során sok esetben megegyezett

Táblázat 1.

Egyszerűsített, összehasonlító helyzetelemzés

Forrás: saját szerkesztés, hozzáférhető térségmarketing adatbázisok alapján, Coface

Természeti környezeti adottságok	Bakony +, -, nem releváns (0)	Mátra +, -, nem releváns (0)
fekvés	+ Budapesttől 90 perc	+ Budapesttől 60 perc
klíma	+ 4 évszak	+ 4 évszak
domborzat	+ hegyvidéki	+ hegyvidéki
ásványkincs	+ jelentős	+ jelentős
termőföld	0	0
talajvíz	- karsztvíz	- hasadékvíz
felszíni és mélységi vízkészlet	+ nagy tartalékok	+ nagy tartalékok
védett objektum	+ Magas-bakonyi Tájvédelmi	+ Mátrai Tájvédelmi Körzet
tájképi szépség	+ Öreg Bakony	+ Mátra Tájvédelmi Körzet
esztétikai érték	+ nagyon jó	+ kiváló
Helyi környezet szennyezettsége	Bakony +, -, nem releváns (0)	Mátra +, -, nem releváns (0)
víz	+ Karszt	+ Források, tározók
levegő	+	+
talajvíz minősége	-	-
zajszint	+	+
háttérsugárzás mértéke	- volt katonai területek	0
környezet negatív esztétikai adottságai	- bauxit bányászat	- kőbányák

Települések gazdasági helyzete	Bakony +, -, nem releváns (0)	Mátra +, -, nem releváns (0)
helyi gazdaság statisztikai mutatói	+ változó	- elmaradott települések
helyi közlekedés	+	- Észak Mátra
Internet elérési lehetőség	+	+
közművek	+ fejlődő	+ jó
oktatás	+ változatos	- kevés lehetőség
szociális ellátás	-	- idősek nagy aránya
egészségügyi ellátás	+ eü. szolgáltatók	- házi orvosok
helyi adók, járulékok mértéke	+ fejlődő régió	- megszűntek a vállalatok
lakosság szám	+ változatos	- sok elköltöző
iskolázottság	-	-
etnikai összetétel	-	-
helyi tradíciók, kultúra	- Balaton térségi	+ Palóc kultúra
politikai erőviszonyok	+	-
helyi jogi szabályozás	+ vállalkozás barát	0
Helyi lakosság	Bakony +, -, nem releváns (0)	Mátra +, -, nem releváns (0)
munkavállalási kedv	- életkor függő	- közepes
fogyasztási jellemzők	- jövedelem függő	- kevés
támogatás tőkeberuházás érdekében	+ innovatív	- nincsen ilyen jellegű
helyi bűnözés szintje	- sokrétű	+ eseti, kisebb súlyú
Politikai és jogi környezet	Bakony +, -, nem releváns (0)	Mátra +, -, nem releváns (0)
Központi és helyi jogszabályok idegen nyelven	+ fejlesztés alatt	- nincs
Önkormányzati hozzáállás	+ Fejlesztési stratégiák	+ Aktív Polgármesterek

a hegyvidékek élményeinek összegző leírása (napnyugta, havazás) ezért rákérdeztünk a turistáktól, hogy melyik magyarországi régiót tudná hasonlóan leírni. Mivel 96% feletti válaszadással Bakony-Mátra és Mátra-Bakony kapcsolódást találtunk ezért további kérdésekkel rákérdezve megtudtuk, hogy számukra nincs különbség a Nyugat-magyarországi és a Kelet-magyarországi turisztikai régió turistáinak egyéni preferenciái között. Mivel elsődleges hegyvidéki (vidéki) környezetet keresnek, ezért a célállomástól 50 km-es távolságból érkezik a turisták 50%-a és nagyjából 10-15 km-es sugarú körszerű távolságonként további 10-20 % érkezik. A kutatás eredménye szerint a Fővárosból induló turistának, amennyiben valamilyen Balatonhoz kapcsolódó preferenciája van, például hobby, víkend, stb., akkor a Bakonyt választja, amennyiben viszonylag hamar szeretne eljutni a „jó levegőre”, akkor a Mátrát választja. A megkérdezettek elkölthető jövedelmük nagyságára kérdezve elmondták, hogy saját bevételeikből havonta egy alkalommal járnak vidékre turisztikai céllal. Az utazási céljaik között tízből nyolc alkalommal jelölték meg az ismerős turizmust (Visit Friends & Relatives, VFR). A nyolc alkalmú VFR turizmus alatt legalább 5-6 alkalommal a meglátogatott ismerősnél vagy annak érdekszférájába tartozó esetleg saját tulajdonú ingatlanban töltik a pihenést. A VFR turizmus mellett további turisztikai fajtának az aktív-preventív és az egészséghez kapcsolódó célokat jelölték meg. Az esetek felében az átlagos tartózkodási idő 3 nap / 2 éj és a maradék alkalommal 2 nap / 1 éj volt a tervezett utazás. A hazai idők egyöntetűen elmondták, hogy nem szeretnek külföldre utazni, a kérdőívek szerint az összes külföldre történő utazásuk nem éri el a 2 %-ot. Ennek okaként az idegen nyelvek beszélésének hiányát jelölték meg.

Idehaza a falusi szállások rendszerét a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) koordinálja és működteti.

A FATOSZ 4 napraforgós minősítési rendszert vezetett be, amelynek keretében a vidék szállások minősítési díj ellenében minősíthetik és regisztrálhatják szállásukat. A helyszíni ellenőrzés után egy komoly szakmai előterjesztést követően a Nemzetgazdasági Minisztérium vezetője adja ki a szálláshely minősítését, tanúsítványát. A minősítés után a helyi Jegyzőtől igényelhető a kereskedelmi szálláshely üzemeltetési engedély, amely a jogszerű üzemeltetés alapfeltétele. Természetesen a magánszállásadók is igényelhetnek napraforgós minősítést falusi szálláshelyeik után, amely hasonló módon zajlik. A kutatásunk rávilágított arra az érdekes tényre, hogy a szállásadók lényegesen jobban ismerik a turistáknál a minősítésre vonatkozó kötelezettségeiket, amelyet elmondásuk szerint elsődlegesen a konkurencia vizsgálatának okáért, állandó jelleggel követnek. Azok a szállásadók, akik aktívan követik a piaci folyamatokat (31%), azok rendszeresen pályáznak LEADER programokon valamilyen falusi szálláshelyhez kapcsolódó fejlesztési céllal. Sajnos a megkérdezett turisták nagy része (79%) nem ismerte a napraforgós minősítési rendszert vagy nem tudta a különbségeket az egyes napraforgók tartalma között. Ugyanígy nem tudták elmondani, hogy a magánszállásadóknál vagy kereskedelmi szálláshelyen veszik igénybe inkább a szálláshely szolgáltatást. Elmondásuk szerint, ha tudnák, akkor sem ez lenne az elsődleges preferencia, hanem hogy „jókat hallottunk róla”.

A megkérdezett turisták 4%-a jött szintén falusias környezetből érkezik, a többi 96% városi embernek és felsőfokú végzettséggel rendelkezőnek (68%) definálta magát. A városi emberek egyöntetűen azon a véleményen voltak, hogy nagyon szeretnek eljönni „vidékre” és a „falukép” nagyon fontos esztétikai kép számukra, de semmilyen körülmények között nem szeretnének faluban lakni. Külföldi turistával a falusi szálláshelyeken az elmúlt 5 évben összesen maximum 3-4-el találkoztak.

tak, így nem igazán értékelhető ez a fajta érdeklődés. A szállásadók hasonlóan mindkét helyszínen a pihenőkártyás fizetést jelölték meg általánosan fizetési módként, viszont az általunk vizsgált szegmensben ez nem jellemző, inkább a készpénzes fizetés vagy előre utalás.

Összefoglalás

Az idősök gazdasága, az idősök piaci szegmense ezidáig többnyire kimaradt a turizmus fejlesztőinek célkeresztjéből. Korábban téves elképzelésként a marketing szakemberek azt feltételezték, hogy az idősök csoportja egy homogén csoportként felfogható. Az idősök gazdasági hatása olyan nagy, hogy szinte az összes gazdasági szegmensre, így a turizmusra is jelentős befolyással van. Az idősök rendszeres elkölthető jövedelemmel rendelkeznek. A demográfiai előrejelzések szerint a népesség öregszik és az idősök köre pedig nőiesedik. A kutatásban értelmeztük, hogy az idősök sok tekintetben különbözőek illetve a gerontológiai eredmények alapján kijelenthető, hogy létezik egészséges öregedés. Ennek megfelelően a turisztikai szegmensek tovább specializálódnak, amelyeken belül az aktív és preventív valamint az egészséguturisztikai termékek szolgáltatási területei bővülnek. A megnövekedett életkor nem jár automatikusan együtt a jobb egészségi állapottal és a jobb életminőséggel, ezért az egészségben megélt évek számának gyarapítása tekinthető modern társadalmunk egyik fő szempontjának (Michalkó 2010). Bár a kutatások szerint az életkor előrehaladtával csökken az utazás fontossága, a turizmus tevékenysége boldogsággal jár (Veenhoven 2003).

Az idősök számára a vidéki turizmus során prioritás az empirikus tapasztalatok szerzése, amely vagy a természeti környezet élményeiből vagy a rokoni, ismerősi kapcsolatok ápolásából áll. A vidéki turizmus során a turisták

pozitívan befolyásolják a helyiek életminőségét, olyan kiegészítő jövedelmet biztosítanak, amely a mezőgazdaságtól eltérő munkával, de a korszerű vidékfejlesztés szempontjainak megfelelően tölti be célját. A FATOSZ által működtetett falusi szálláshelyek rendszere, azok számára, akik tudatosan foglalkoznak a vidéki turizmussal, áttekinthetően működik, és LEADER programokban is szívesen részt vesznek hosszútávú céljaik elérése érdekében. Az idős turisták számára jobb és több ismeretanyag átadására lenne szükség a minőségi falusi szálláshelyek, programkínálatuk megismerése érdekében, hiszen jól fizető és tervezhető turisztikai keresletet alkotnak. Az idős turisták hazai rendszerre a kistérségek, turisztikai desztinációk részéről is jobb szervezésre szorul, hiszen túlnyomóan VFR turizmusról és nem célirányú vidéki turizmusról beszélhetünk. Az utazással járó környezetváltozás jótékony hatású. Minden tekintetben célzotabb, minőségi szolgáltatásokkal ellátva a vidék, a vidék életkörülménye sokat profitálhatna az idősök turizmusából.

Hivatkozott források

- Csatári, B. (2002).** A kistérségek a magyar területfejlesztés rendszerében. Regionális fejlődés Európában és Magyarországon. Budapest. Miniszterelnöki Hivatal Stratégiai Elemző Központja, 147-164.o.
- Enyedi, Gy. (2012).** Városi világ. Modern Regionális Tudomány Szakkönyvtár. Budapest: Akadémiai Kiadó. 186-189. o.
- Guzmics, I. (1999).** Falusi turizmus és területfejlesztés. Falu Város Régió (1-2) 30-33.o.
- Huang, L. – Tsai, H. (2003).** The study of senior traveller behaviour in Taiwan. Tourism Management 24. 561-574.o.
- Illés, S. (2006).** Indirect estimation on the types of international elderly migration in Hungary. Romanian Review on Political Geography. 8. 1. 55-63.o.

- L. Rédei, M. (2006).** Demográfiai ismeretek. Budapest: Reg-info Kiadó. 53-113. o.
- Michalkó, G. - Rátz, T. (2007).** A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai. Kodolányi János Főiskola tanulmánykötet. Budapest: KJF-MTA 5-27. o.
- Michalkó, G. (2010).** Boldogító utazás. Budapest MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. 27 o
- Michalkó, G. (2012).** Turizmológia. Budapest, Akadémiai Kiadó. 178-181 o.
- Nemes, G. (2000).** Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája- az integrált vidékfejlesztés lehetőségei. Közgazdasági Szemle XLVII. (6) 459-474.o.
- Nepal, S. – Chipeniuk, R. (2005).** Mountain tourism: toward a conceptual framework. Tourism Geographies. 7. 3. 313-333.o.
- Pigram, J. (1994):** Planning for tourism in rural areas. In: Tourism research: Critiques and challenges. (Ed. by Douglas Pearce, Richard W. Butler) London et al.: Routledge 156-176.o.
- Robert, L. - Hall, D. (2004).** Consuming the countryside: Marketing for „rural tourism”. Journal of Vacation Marketing. Vol. 10.(3) 253-263.o.
- Sarudi, Cs. (2003).** Térség- és vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az európai integráció. Agroinform Kiadó, Kaposvár. 213.o
- Szabó, G. (1996).** A falusi turizmus, mint a vidéki térségek megújításának egyik esélye. „A falusi turizmus, mint a vidéki térségek megújításának egyik esélye” konferencia, 173-176. o.
- Veenhoven, R. (2003).** Hedonism and happiness. Journal of Happiness Studies. 4.4 437-457.o.
- Zsarnóczky, M. (2016).** Silver Tourism. Challenges for natural resources management and society. Uniag International Scientific Conference Paper. Nitra.
- Zsarnóczky, M. (2016).** The new hope for the EU – Silver Economy. RSA Conference Paper. University of Graz, Graz

Internetes források

- Coface (2016) Marketing Adatbázisok Letöltés dátuma: 2016. 04. 16. <http://www.coface.hu/Hirek-es-Publikaciok>
- Fatosz (2014) Tudnivalók a védjegyről. Letöltés dátuma: 2016. 04. 02. <http://www.fatosz.eu/nemzeti+tanusito+vedjegy/tudnivalok+a+vedjegyrol/tudnivalok+a+vedjegyrol.html>
- European Commission (2015). Growing The European Silver Economy. Megjelenés: 2015. 02. 23. Letöltés dátuma: 2016. 03. 28. <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>
- European Commission (2015). The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060) Megjelenés: 2015. 05. 03. Letöltés dátuma: 2016. 03.30. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/ee3_en.htm
- KSH (2011) Kor és nemek szerinti megoszlás, állampolgárság Letöltés dátuma: 2016. 04. 20. http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00
- OECD (2016). Population statistics Letöltés dátuma: 2016. 04. 01. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=POP_FIVE_HIST
- UN World Urbanization (2014). Hungary Proportion urban and rural Letöltés dátuma: 2016. 04. 19. <http://esa.un.org/unpd/wup/Country-Profiles/>

A magyarországi natúrparkok tervszerű és széleskörű együttműködésen alapuló fejlesztése

Kiss Gábor

A natúrparkokra vonatkozó első hazai szabályozás 2004-ben látott napvilágot. Ekkor került be a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvénybe a natúrpark fogalma, továbbá az a szabály, hogy a natúrpark elnevezés használatához a ter-

mészetvédelemért felelős miniszter adhat hozzájárulást.

Magyarországon jelenleg 9, a természetvédelemért felelős miniszter által elismert natúrpark működik (1. táblázat és 1. ábra). A névhasználati címmel rendelkező natúr-

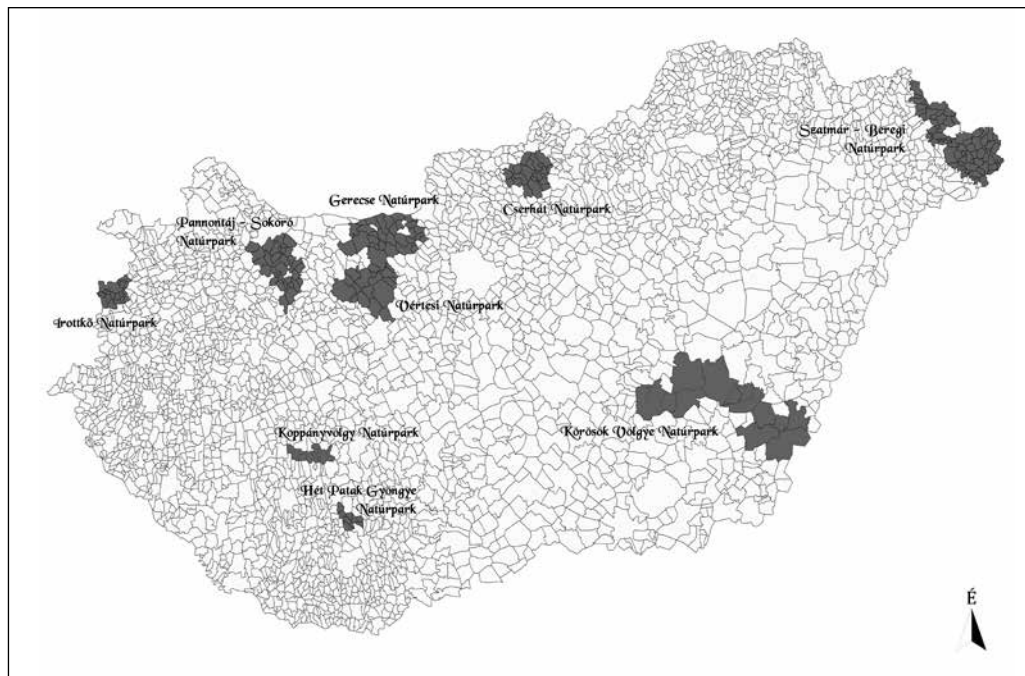
1. táblázat / Table 1

A természetvédelemért felelős miniszter által elismert natúrparkok Magyarországon (2016. május)

Natúrpark	Terület (ha) ¹	Települések száma	Névhasználati cím megszerzésének időpontja
Vértesi Natúrpark	70 249	17	2005. október 27.
Írottkő Natúrpark	20 119	16	2006. április 1.
Pannontáj–Sokoró Natúrpark	62 670	29	2006. április 1.
Cserhát Natúrpark	38 260	22	2009. október 22.
Szatmár–Beregi Natúrpark	103 802	67	2010. január 17.
Hét Patak Gyöngye Natúrpark	10 177	8	2011. október 28.
Gerecse Natúrpark	79 611	29	2013. február 1.
Koppányvölgy Natúrpark	16 421	10	2014. szeptember 19.
Körösök Völgye Natúrpark	207 247	14	2015. április 15.
Összesen:	384 888	212 ²	

¹ A natúrparkhoz csatlakozott települések teljes közigazgatási területe.

² Egy település, Tatabánya két natúrpark kezdeményezéshez (Vértesi Natúrpark és Gerecse Natúrpark) is csatlakozott, ezért valójában a natúrparki települések száma országosan összesen 211.

1. ábra / Figure 1

A természetvédelemért felelős miniszter által elismert magyarországi natúrparkok területi kiterjedése (2016. május)

parkok területe az ország területének 4,1%-ára terjed ki, településeink 6,5%-a (köztük 19 város) natúrparki település.

Az elmúlt években számos további térségben – például Budai-hegység, Tápió-mente, Szigetköz, Vasi-Hegyhát, Közép-Zala és Észak-Bácska – merült fel natúrpark alapításának gondolata. A közeljövőben várhatóan további natúrpark kezdeményezések szerzik meg a névhasználati címe, így a natúrparkok kiterjedése várhatóan hamarosan eléri a hazai nemzeti parkok területét.

A natúrparkok értelmezésünk szerint olyan táji léptékű, közösségi alapú kezdeményezések, amelyek a tájban élő helyiek – legyenek akár magánszemélyek, gazdálkodók, civil szervezetek, önkormányzatok vagy országos hatáskörű szervezetek térségi képviselői – közös céljainak megtalálása és elérése érdekében működnek együtt. Közös felada-

tuknak tekintik az érintett tájakhoz, a szülőföldjükhöz való kötődés erősítését, mindazt az együttműködést, ami jó alapot biztosíthat a természeti-táji örökség olyan módon történő hasznosítására, hogy az még utódok számára is biztosítsa az egészséges környezetet, az értékekben gazdag, élő és élhető tájat, a vidéki közösségek megmaradását.

A hazai natúrparkok tervszerű, széleskörű együttműködésen alapuló fejlesztése érdekében az akkori Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága (ma: Földművelésügyi Minisztérium Környezetügyért felelős Helyettes Államtitkársága), az akkori Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (ma: Herman Ottó Intézet), a Magyar Natúrpark Szövetség, valamint a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat 2013 októberében együttműködési megállapodást kötött.

Az együttműködés első elemeként elkészült „A magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója” – a szakmai alapelveket és a nagyobb-részt szabályozási jellegű feladatokat rögzítő dokumentumot Fazekas Sándor miniszter úr 2014 januárjában fogadta el. A partnerek ezt követően a natúrparkokban rejlő további lehetőségeket feltáró fejlesztési koncepció kidolgozásával folytatták a közös munkát. Ennek eredményeként 2016. év elejére készült el „A magyarországi natúrparkok fejlesztési koncepciója 2015-2030” című szakmai dokumentum, amelyet a fenti szervezetek képviselői aláírásukkal hivatalosan is elfogadtak.

A natúrparki fejlesztési koncepció a Herman Ottó Intézet szakmai koordinálásával, széleskörű együttműködésben, a négy együttműködő országos hatáskörű partner mellett a hazai névhasználati címmel rendelkező natúrparkok, az érdeklődő natúrpark-kezdeményezések és más táji léptékű, közösségi alapú kezdeményezések (így például a zöldutak) szakmai közreműködésével készült.

Tanulmányunkban a különböző szakterületeket képviselő szakemberek széleskörű együttműködése keretében készült natúrparki fejlesztési koncepció néhány fontosabb szakmai elemét, kiemelt prioritásait mutatjuk be.

A natúrparki fejlesztési koncepció készítésének menete, céljai és kiemelt prioritásai

A magyarországi natúrparkok fejlesztési koncepciójának célja, hogy a névhasználati címmel rendelkező natúrparkok, továbbá a natúrparki névhasználati cím megszerzését tervező szervezetek számára hosszú távra olyan fejlesztési irányokat, ajánlásokat fogalmazzon meg, amelyek összhangban vannak a természetvédelmi, kulturális örökség-védelmi és vidékfejlesztési prioritásokkal, továbbá javaslatokat tegyen a megvalósításhoz szükséges eszközrendszerre.

A koncepciókészítés megalapozása érdekében – széleskörű és kiterjedt szakértői egyeztetések, valamint kérdőíves felmérések alapján – részletes helyzetelemzés készült. A felmérések egyik fontos tapasztalata, hogy natúrparkjaink eltérő szervezeti formában, különböző humán és pénzügyi erőforrásokat igénybe véve, térségi szinten változó együttműködői környezetben végzik szakmai tevékenységüket a négy pilléres (természeti-táji örökség megőrzése; környezeti nevelés, szemléletformálás; vidékfejlesztés; turizmus, rekreáció) natúrparki modell mentén. E változatos működés eredményeként is számos jó gyakorlat és előremutató szakmai tapasztalat gyűlt össze. A helyzetelemzés egyik kedvező tapasztalata volt, hogy a natúrparkok működését – összefüggésben azok komplex, a védelmi és fejlesztési szempontokat integráltan kezelő megközelítésével – a helyi közösségek jellemzően támogatják, ami jó lehetőséget biztosít a további fejlődésre.

A helyzetelemzés alapján meghatározott általános fejlesztési szükségletek között kiemelt szerepet kap a tagság aktivizálása, új tagok bevonása, a meglévő térségi együttműködések elmélyítése és további együttműködések kialakítása, valamint a natúrparkok térségi szintű „láthatóságának” és az érintett lakosság natúrpark-tudatosságának erősítése. A natúrparki szakmai pillérek mentén megvalósuló tevékenységek összehangolására, kiegyensúlyozására úgy szükséges sort keríteni, hogy az a térségi szinten eltérő társadalmi, gazdasági és környezeti adottságokon alapuljon. Minden pillérré vonatkozóan jelentős tartalékokat jelent az adott natúrparki térségekben működő szakmai szervezetek partnerségének erősítése, az alapfeladatok és a pályázati programok koordinált végrehajtása. A térségi partnerség erősítésének fontossága olyan hangsúlyt kapott a fejlesztési koncepcióban, hogy a jövőre nézve a négy szakmai pillér mellett megfogalmazódott a „táji együttműködés”, mint „0.” pillér bevezetése.

A meghatározott szakmai célok elérésére stabil szervezeti-működési keretek kialakításával, továbbá a humán és pénzügyi erőforrások biztosításával nyílnak lehetőségek, amely témákra vonatkozóan a fejlesztési koncepció meghatározza a legfontosabb alapelveket és prioritásokat, így kiemelten a több lábbon állás szükségességét a bevételek terén. Állami források közvetlen bevonására egy kétlépcsős minősítési rendszer bevezetésével, a minősített – natúrparki tájkartás – natúrparkok létrehozásával fogalmaz meg egy lehetséges megoldást a koncepció *(részletesen lásd később)*.

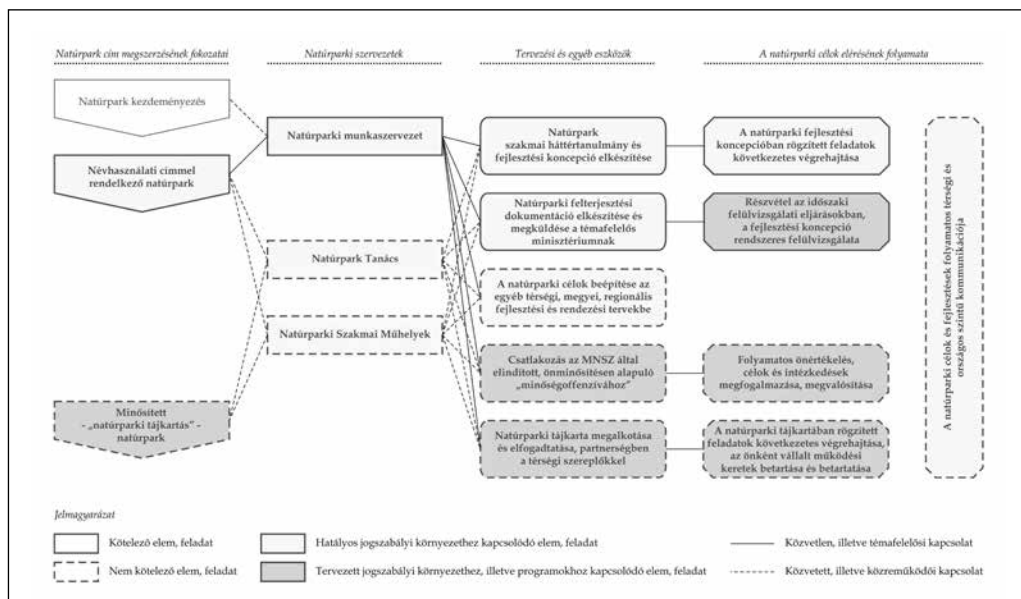
Természeti-táji örökségünk megőrzése és fenntartható módon történő hasznosítása szempontjából lényeges lehetőség rejtőzik abban, ha natúrparkjaink a négy pillér menti együttműködések térségi szintű koordinátoiraivá, a szakma- és intézményközi párbeszéd kezdeményezőivé válnak, s mindez más térségek számára is mintát adhat a táji léptékű, közösségi alapú együttműködésekre.

A natúrparki fejlesztési koncepcióban rögzített fejlesztési célok és prioritások alapján, azok egyfajta összefoglalásaként felvázoltunk egy fejlődési modellt, ami folyamatában mutatja be a hazai natúrparkok lehetséges fejlődési pályáját. Mindez a névhasználati címmel már rendelkező natúrparkok és a névhasználat megszerzése előtt álló natúrparki kezdeményezések számára egyaránt iránymutató lehet (2. ábra).

Összhang a tájban

„Összhang a tájban” – a koncepció készítői ezt a többrétegű szlogent választották a natúrparki fejlesztési koncepció szellemiségének kifejezésére.

Az összhang egyrészt utal a természeti-táji örökség megőrzésének és fenntartható hasznosításának egyensúlyára. Fontos, hogy a natúrparkok olyan komplex és reális alternatívát jelentő fejlesztési javaslattal tudjanak előállni, amely integráltan kezeli a természeti-táji örökségi elemek megőrzését és azok

2. ábra / Figure 2

A magyarországi natúrparkok fejlődési modellje

fenntartható módon történő hasznosítását. Tapasztalataink szerint jelenleg ez a megközelítés az egyik eleme a natúrparkok térségi szintű társadalmi támogatottságának, s egyben fontos alapját jelenti a natúrpark mozgalom jövőbeni fejlődésének.

Meggyőződésünk, hogy a fejlesztések természeti-táji adottságokkal való összhangja minden térségben olyan szükséglet, aminek eredményeként olyan szerves térségfejlődés valósulhat meg, aminek hatása nem csak rövid időtávon lesz érzékelhető. Az olcsó munkaerő, mint térségfejlesztést megalapozó tényező nemzetközi léptékben csak rövid távon tartható fenn, viszont ha minden natúrparki térségnek sikerül megtalálnia azokat a fejlődési pályákat, amelyre a legjobb természeti és táji adottságok ott állnak rendelkezésre, akkor azzal tartós fejlődést alapozhatnak meg. Így valósulhat meg a tájban rejlő lehetőségek (az ún. tájpotenciál) optimális hasznosítása oly módon, hogy nem lépnek fel a táj többcélú hasznosítását akadályozó tájhasználati konfliktusok.

Az összhang megléte nemcsak a táj és az ember viszonylatában értelmezhető, hanem fontos szükséglet a tájban élő emberek és közösségek között is. A natúrparkok táji léptékű, közösségi alapú együttműködések szervezői, koordinálói, vagyis a fejlesztéseket a helyi közösségekkel együttműködve végzik, úgy, hogy azok a helyi közösségek érdekét szolgálják, akár anyagi értelemben is. Ez mindenféle partnerség, együttműködés egyik alapja, amire a natúrparkoknak minden tevékenységük során törekednie kell. Ez különösen igaz a védelmi jellegű intézkedésekre, amelyek kapcsán tudatosan szükséges keresni a helyi közösségek számára rövid távon is előnyöket biztosító megoldásokat és ezzel összefüggésben támogatásukat.

A natúrparki tájkarta magyarországi bevezetésének lehetősége

A fejlesztési koncepció a natúrparkok együttműködésének erősítése, a natúrpar-

kokban rejlő további lehetőségek kihasználása feltételeinek megalapozása érdekében egy kétlépcsős minősítési rendszer bevezetését, a tájkarta rendszerén alapuló francia modell hazai viszonyokra történő adaptálását fogalmazta meg. A kétlépcsős minősítési rendszer, s annak részeként a natúrparki tájkarta bevezetése külön kiemelt prioritásban jelenik meg („A natúrparkok kétlépcsős minősítési rendszerének kidolgozása és hatályba lép tetése”). A natúrparki tájkarta kapcsolódik „Az együttműködést segítő tervezési rendszer kialakítása, alkalmazása” prioritáshoz is. A minősítés javasolt szintjeit az alábbiakban mutatjuk be.

0. szint: Natúrpark kezdeményezések

Olyan térségi kezdeményezések, amelyek természeti és kulturális örökségi értékeikre alapozva, széleskörű összefogással képzelik el az adott térség fejlődését, s ezzel összefüggésben szeretnék megszerezni a natúrpark címet. Ezek a kezdeményezések még nem kapták meg a névhasználati címet, így nem is tekinthetők natúrparknak. Ez a nulladik szint az első szakaszát jelenti a natúrpark névhasználati cím megszerzésére irányuló folyamatnak.

1. szint: Névhasználati címmel rendelkező natúrparkok

Jelenleg a névhasználati címmel rendelkező natúrparkok adminisztratív szempontból ezen a szinten állnak. Működésüket a hatályos jogszabályi előírásokkal összhangban, a natúrpark megalapozó szakmai háttér tanulmányban és a felterjesztési dokumentációban szereplő, célszerűen öt éves fejlesztési koncepció mentén végzik. Ezen kitételek teljesítését a jövőben – „A magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója” című dokumentumban szereplő javaslat szerint, a szükséges jogszabály hatályba lépését követően – felülvizsgálati eljárás keretében fogja ellenőrizni a névhasználati címet adományozó miniszter.

Ugyanakkor az egyes natúrparkok között nagy különbség mutatkozik a térségi együttműködés szintjét és a négy pillér mentén végzett tevékenységeket tekintve. A névhasználati címmel rendelkező natúrparkokra vonatkozóan a Magyar Natúrpark Szövetség elindítja az önminősítésen alapuló „minőség-offenzívát”, amelynek eredményeként a jól teljesítő szervezeteket „minőségi natúrpark”-nak minősíti. A „minőségoffenzíva” segítheti a natúrparkokat a 2. szint elérésében vagy akár annak egyfajta előfeltételét is jelentheti.

2. szint: *Minősített – „natúrparki tájkartás” – natúrparkok*

A tervek szerint a későbbiekben azok a natúrparkok kaphatják meg ezt a címet, amelyek esetében a térségi szereplők – a fejlesztési koncepcióban rögzítettekben túlmenően – önkéntes alapon, alulról jövő kezdeményezésként

- o egyrészt olyan célkitűzéseket fogalmaznak meg és valósítanak meg, amelyek kiemelten szolgálják a natúrparki célok elérését, a natúrparki tudatosság növelését,

- o másrészt a natúrparki térség természeti-táji örökségét nem csak jogkövető magatartással védik, hanem identitásuk és fejlődésük (erő)forrásaiként ismerik el, s ezt a felismerést és tudatosságot a natúrpark területére, illetve az ott élőkre, gazdálkodókra vonatkozó helyi szabályokban is érvényre juttatják, ami az érintett erőforrások és értékek megóvása során akár a hatályos nemzeti szintű jogszabályoknál is hatékonyabb védelmet biztosíthat,
- o s mindezeket a célkitűzéseket, lehetőség szerint mérhető vállalásokat, intézkedéseket írásos formában, egy ún. *natúrparki tájkartában* is rögzítik.

A jelen koncepció kidolgozóinak szándéka szerint a minősített – „natúrparki tájkartás” natúrpark cím egyszerre jelenti a natúrparki tevékenységek folyamatos és magas színvonalú megvalósulását, a natúrparki lakosság natúrparki célokkal való széles társadalmi azonosulását, natúrparki tudatosságát, s

ezekkel is összefüggésben magas szintű táji minőséget.

Mivel ezek a szabályok, vállalások, intézkedések segítik a nemzeti szintű, gyakran nemzetközi szerződésben és egyezmény keretében vállalt fenntarthatósági célkitűzések elérését, az állam – esetleg egy átmeneti időszakot követően, amelynek során a natúrparki tájkarta szellemisége és az abban szereplő előírások mentén tevékenykedik az adott szervezet – előnyös helyzetbe hozza ezeket a térségeket, illetve szervezeteket. Ennek konkrét megvalósulásáról részletes egyeztetések szükségesek. Egyik lehetséges megközelítés, hogy a natúrparki tájkartában rögzített, az állami szereplőkkel a natúrparki tájkarta készítését követően egyeztetett natúrparki fejlesztésekhez az állam – egy, a natúrparki tájkartán alapuló keretszerződés megkötését követően – hozzájárulást biztosít.

A tájkartán alapuló keretszerződésben foglaltak teljesítését az elképzelés szerint a natúrparki névhasználati cím adományozásáért felelős minisztérium felülvizsgálati eljárás keretében fogja ellenőrizni. A minősített natúrpark cím visszavonható, amennyiben nem teljesülnek a szerződésben rögzített előírások, vállalások.

A natúrparki rendszernek ez az átalakítási folyamata egyszerre indul ki abból a tényből, hogy

- o a natúrparkok szakmai működése szintjének emelése az érintett szereplők határozott igénye, ugyanakkor

- o ennek érdekében a natúrparkok finanszírozására célzott állami támogatás, illetve állami és Európai Unió pályázati forrás jelenleg nem áll rendelkezésre.

Fontos hangsúlyozni, hogy

- o nem minden natúrparknak szükséges megszereznie a minősített natúrpark címet, ugyanakkor

- o szakmai közelítésben, távlati célként fogalmazható meg az, hogy minden natúrpark minősített formában működjön.

A „tájéktartás működési modell” a naturparki fejlesztési koncepció elfogadását követően egy mintaprogram keretében célszerű kipróbálni, továbbfejleszteni. A mintaprogram célszerű helyszíne valamely névhasználati címmel rendelkező naturpark.

A kétlépcsős minősítési rendszer bevezetése a naturparki fejlesztési koncepció egyik távlati célként megfogalmazott, azonban potenciálisan kiemelkedő fontosságú prioritása, amit részletes, a működő külföldi példákra is kitékintő vizsgálatok, elemzések alapo-zhatnak meg. A háttérkutatások a Herman Ottó Intézet koordinálásával az idei évben megkezdődtek.

A naturparki fejlesztési koncepció végrehajtása

A naturparki fejlesztési koncepcióban rögzítettek megvalósítását – a Földművelésügyi Minisztérium naturparkokért felelős részlege, a Herman Ottó Intézet, a Magyar Naturpark Szövetség, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat és a magyarországi naturparkok részvételével – egy naturparki koordinációs hálózat segítheti. Ennek létrehozására a 2016. évi Föld Napja alkalmából szervezett naturparki műhelykonferencia keretében írtak alá szándéknyilatkozatot a fejlesztési koncepciót készítő négy szervezet vezetői. Már az idei évtől minden érintett szervezet saját humán erőforrás-kapacitásának és pénzügyi lehetőségeinek figyelembe vételével, az egyes feladatok megvalósítására beadott célzott pályázatokkal segíti a koncepcióban rögzített célok elérését és kiemelt prioritások végrehajtását. Az együttműködés részleteit a közeljövőben éves intézkedési tervet tartalma-

zó együttműködési megállapodásban rögzítik az érintett szervezetek.

Zárszó

A hazánk természeti örökségének megőrzését és fenntartható hasznosítását széleskörű partnerségben végző naturpark mozgalom várakozásaink és reményeink szerint jelentős fejlődés előtt áll. Ezt a fejlődést a naturparki fejlesztési koncepciót készítő szervezetek tudatos tervezéssel és a feladatok végrehajtásának koordinációval segítik elő.

A naturparki fejlesztési koncepció megvalósításában a Herman Ottó Intézet is kiemelt szerepet vállal, mivel az Intézet – kapcsolódva a természetvédelemért és a naturparkokért felelős földművelésügyi tárca tájmegőrzési feladataihoz – kiemelten kezeli hazánk táji léptékű, közösségi alapú kezdeményezéseinek (kiemelten a naturparkok és a zöldutak) szakmai támogatását, együttműködésük elősegítését. Az Intézet a naturpark kezdeményezéseknek biztosított szakmai segítségnyújtással kiemelten kívánja segíteni a táji léptékű, közösségi alapú együttműködések terjedését, a naturpark hálózat bővítését is.

A naturparki fejlesztési koncepcióban meghatározott célok és fejlesztési prioritások megvalósításával reményeink szerint a naturparkok a tervezési időszak végére olyan értékőrző és értékteremtő mintatérsegekké válnak, ahol komplex értékszemléleten alapuló helyi-térsegi fejlesztések valósulnak meg, miközben az élő és élhető naturparki tájak magas életminőséget biztosítanak az ott élők számára.

ÖSSZEFOGLALÓK

TÁJI ÉRTÉKEK A GYERGYÓI-MEDENCÉBEN

Hogor Veronika – Kovács Erika Rozália – Pécsi Zsófia – Romvári Róbert

Jelen tanulmány keretében a Szerzők egy, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet által koordinált, főként helyi gazdaságfejlesztési lehetőségeket vizsgáló, a Gyergyói-medencében 2015 nyarán megvalósult kutatótábor eredményeit kívánják bemutatni. A kutatás legfontosabb célja a mintaterületen fellelhető tájhoz kötődő, táji értékek felmérése volt. Feladat volt továbbá a táj, mint érték megjelenésének és az ahhoz köthető fejlesztési lehetőségeknek a feltárása is. A kutatás során összegyűjtött értékek felsorolásával, ismertetésével kívánják a Szerzők felhívni a figyelmet arra, hogy a táji értékek megőrzése nem céltalan múltba tekintést jelent, hanem egy valós utat a fenntarthatóság felé.

LANDSCAPE VALUES OF GYERGYÓ-BASIN

Hogor Veronika – Kovács Erika Rozália – Pécsi Zsófia – Romvári Róbert

In this current study the authors wish to show mainly the possibilities of the local economical improvements including the results and also the completed research camp with its summary which was coordinated by the Research Institute for National Strategy during the summer of 2015 in the Gyergyó-basin. During our research work we were examining the area's values associated with the landscape, and the potentials of the local economical improvements. Meanwhile, in our work we were using a methodical book called „Community Gathering of the Values of the landscape” written by Herman Ottó Institute as a base document. Last but not least, during our interviews and field studies we successfully managed to assess such economical values that are – by the way – unique throughout Europe and that could create both financial incomes and takings, or as an attraction, might appear in these settlements', or even the region's life.

A MAGYARORSZÁGI NATÚRPARKOK TERVSZERŰ ÉS SZÉLESKÖRŰ EGYÜTTMŰKÖDÉSEN ALAPULÓ FEJLESZTÉSE

Kiss Gábor

Magyarországon jelenleg 9, a természetvédelemért felelős miniszter által elismert natúrpark működik. A névhasználati címmel rendelkező natúrparkok területe az ország területének 4,1%-ára terjed ki, településeink 6,5%-a (köztük 19 város) natúrparki település. A natúrparkokra vonatkozó első hazai szabályozás 2004-ben látott napvilágot. Ekkor került be a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvénybe a natúrpark fogalma, továbbá az a szabály, hogy a natúrpark elnevezés használatához a természetvédelemért felelős miniszter adhat hozzájárulást. A cikk a natúrparkok 2015-2030-as fejlesztési terveit, s az ezt megalapozó gondolatokat mutatja be.

PLANNED DEVELOPMENT OF HUNGARIAN NATURE PARKS WITH WIDESPREAD CO-OPERATION

Kiss Gábor

In Hungary, 9 nature parks acknowledged by the minister responsible for nature conservation can be found. Their territory is 4,1% of the whole country, and 6,5% of the settlements (19 towns among them) of Hungary belongs to these nature parks. In 2015, the Development Concept of the Hungarian Nature Parks (2015-2030) were elaborated with the widespread co-operation of institution, NGO's working along „the four pillars of nature parks” (perservation of landscape heritage, environmental education, rural development and tourism) on national levels, as well as all nature parks and some nature park initiatives. This extensive work was co-ordinated by the Herman Ottó Institute. In this study, some important professional elements and priority of the development concept is introduced.

AZ IDŐSEK TURIZMUSÁNAK HATÁSAI A FALUSI SZÁLLÁSHELYEKEN

Zsarnóczky Martin

A fejlett világ országainak lakossága folyamatosan elöregedő tendenciát mutat a jövőre nézve. Az európai kontinens lakossága számára ez egyre több kihívást fog jelenteni, de ugyanakkor remek lehetőségeket, gazdasági lehetőségeket is kínálhat. Az Európai Unió szakemberei már dolgoznak azokon a célprogramokon, amelyek a kutatások alapján összegyűjtött információk feldolgozásával megoldási lehetőségeket, alternatívákat kínálnak ennek a demográfiai csoportnak. Erre az új „niche” szegmensre a piac kínálati szereplői már ki is találták az idősek gazdasága vagy ezüst gazdaság kifejezést. A gazdaság egészét vizsgálva szinte az összes gazdasági szegmens érintve van az idősek által, így újszerű, a lehetőségekhez mérten korszerű fogyasztói preferenciákra terveznek előre a marketing szakemberek. Az idősek fogyasztói csoportja szívesen vesz részt a turizmusban ezért, mint az egyik leggyorsabban fejlődő iparág, lépést kell tartani az új tendenciákkal, kihívásokkal. Magyarországon a belföldi turizmus jelentősen élénkült az elmúlt évtizedben, köszönhetően az Európai Unió támogatásának segítségével létrehozott turisztikai attrakcióknak és a kialakított kedvezményes pihenési szolgáltatásoknak. A vidéki életforma fenntartásához elengedhetlen a szakemberekkel közösen kialakított gazdasági stabil háttér, amelynek egyik szereplője a falusi szálláshelyek üzemeltetése és a vidéki turizmus megfelelő színvonalú működtetése. A falusi szálláshelyek rendszere jelenleg jól működik Magyarországon és remélhetőleg további sikerekre számíthat az idősek turizmusának új trendjéből és az abból fakadó gazdasági növekedéséből.

THE IMPACT OF SILVER TOURISM ON RURAL GUEST HOUSE SERVICES

Zsarnóczky Martin

The population of the developed world is ageing and this tendency is predicted to continue in the future, too. The phenomenon not only causes a great challenge for Europe, but also represents huge economic opportunities. Experts of the European Union are already working on targeted programmes that offer alternative solutions for the senior demographic group, based on the analysis of information gathered through research activities. The supply side of the market had already named this 'niche' segment Senior or Silver Economy. Senior people have an impact on almost all segments of the economy; thus, marketing experts are preparing up-to-date solutions based on their preferences. Senior people are willing to participate in tourism, therefore the industry has to keep up with the new challenges set out by the silver tourists. In Hungary, domestic tourism had significantly increased in the past decades, thanks to the newly developed tourism attractions and services funded or co-funded by the Europe Union. The sustainability of rural lifestyle requires a stabile economic background – to maintain this, effective operation of rural guest houses and high quality management of rural tourism services are needed. At the moment, the system of rural guest houses works sufficiently in Hungary and further development of the sector is projected in the future, based on the foreseen economic growth caused by the new trends of silver tourism.

GÁRDONY IMÁZSA A TURISZTIKAI FUNKCIÓK TÜKRÉBEN

Wirth Gábor

Tanulmányomban Gárdony imázsának típusait és változásait vizsgálom, választ keresve arra a kérdésre, hogy milyen típusú imázsépítéssel lehetne hatékonyan pozicionálni Gárdonyt. A település imázsának jelenlegi állapotát és változásait a szakirodalom, a Gárdonyba látogató turisták és kirándulók, valamint a helyben élők körében végzett kérdőíves kutatás, a település fejlesztésében közreműködő legmeghatározóbb szereplőkkel készített kvalitatív interjúk, valamint a TeIR és a KSH adatbázisából nyert statisztikai adatok kiértékelésével elemeztem. Az elemzés során azt is vizsgáltam, hogy melyek a település imázsának legfontosabb elemei. Tekintve, hogy az imázs kialakításában több szervezet is közreműködik, a célrendszerek és a célcsoportok meghatározására is ki kellett térnem. Azt is vizsgáltam, hogy milyen feltételekkel lehetne egy egységes márkát kialakítani. A jövő imázsának kialakításához a svájci és az ausztriai márképítési gyakorlat aktuális eredményeinek adaptálásával nyújtok lehetőséget. Kutatási eredményeim alapján SWOT-analízissel tártam fel Gárdony településimázsának fejlesztési lehetőségeit. Az elemzés megmutatta, hogy a település imázsára számos olyan gyengeségekhez számító tényező is kihatással van, ami jelenleg a hivatalos imázs részét képezi. A település és a térség turisztikai kínálatára és imázsára csak hosszú távú és rendszerszemléletű gondolkodással fejleszthető hatékonyan.

THE IMAGE OF GÁRDONY IN THE LIGHT OF TOURISTIC FUNCTIONS

Wirth Gábor

In this study, I am examining different types of the image of Gárdony trying to find out what type of communication and brand development can Gárdony and Lake Velence be effectively positioned with. I analysed the changes of the image of the town by evaluating the specialised literature, public surveys, tourism publications, qualitative interviews with stakeholders of local economic development and statistical data. I also analysed the components of the image of Gárdony. Different organisations contribute to the brand building, therefore I had to define the aims and the target groups. The results of my survey show that the image of Gárdony is connected with the tourism of the town. The research I have done proved my hypothesis that the image of Gárdony and the Lake Velence are closely associated. For this reason I had to analyse the conditions of the brand building. I try to facilitate the formation of future image adapting the current results of Swiss and the Austrian brand building practice. I would like to contribute to practice of the brand building of Gárdony, therefore I made a SWOT-Analysis. The analysis has shown that there are several factors belonging to Weaknesses which contribute to the image of the town, which are part of the official image. The tourism supply and image of the town and area can be developed only through long term and system approach.

ERDŐHORVÁTI KITÖRÉSI LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA

BERTUS ZOLTÁN ÉS HOCHMAN DÁVID

A magyar vidék egyik meghatározó településtípusát képezik az aprófalvak, melyek településállomány közel egyharmadát teszik ki. Számuk a faluból városba irányuló migráció következtében növekszik. Méretükből, illetve zártságukból adódóan sajátos problémákkal jellemezhetőek a kedvező turisztikai adottságuk ellenére. Az Északi-középhegységben található aprófalvas térségeket tipikusan jellemzi ez a jelenség. Ezért is választottuk esettanulmányunk alanyául a zempléni Erdőhorvátit, mely a fogyó népességű, rossz munkaerő-piaci települések csoportjába (VII.4.) tartozik Beluszky Pál falutipizálása alapján. Azonban helyi energiái és viszonylag jó földrajzi helyzetét tekintve a kedvezőtlenebb demográfiai folyamatokkal, de számottevő idegenforgalmi szerepkörrel rendelkező kistalvák csoportjába fejlődhetne (VI.2.). Kutatásunkban felmértük milyen mértékben jelenik meg a település életében az idegenforgalom, illetve milyen ingázási célpontok jellemzik a lakosságot. Emellett interjút készítettünk a település vezetőjével, iskola igazgatójával és helyi vállalkozójával, akik vegyes véleményekkel, de összességében pozitív megítéléssel nyilatkoztak Erdőhorváti lehetőségeiről.

OPPORTUNITIES FOR BREAKOUT IN ERDŐHORVÁTI

Bertus Zoltán és Hochman Dávid

One of the dominant settlement type in the Hungarian countryside is small village. Nearly one-third of the municipalities are small villages. The number of this small villages increasing as a result of migration from village to city. They are characterized by specific problems because of their size and isolation despite their favorable touristical endowments. The northeastern region of Hungary (Északi-középhegység) is typically characterized by this phenomenon. That is why we have chosen Erdőhorváti in Zemplén for our case study subjects. That included in the waning population, poor labor market settlements group (VII.4.) pursuant to Pál Beluszky. However the local energy and relatively good geographical location of Erdőhorváti could provide favorable demographic trends, and significant role of tourism (VI.2.). In our research we assessed the extent of tourism in the life of Erdőhorváti, and we also analysed typical commuting targets. In addition, we interviewed the mayor of the settlement, the school headmistress and a local entrepreneurs who have mixed opinions, but overall considered positively the opportunities of Erdőhorváti.

